

НАШ ЈЕЗИК

Књига XLVI

Св. 1–2 (2015)

САДРЖАЈ

Чланци

Грамматика и лексика

- О 'конјунктиву' и 'трансјунктиву' (ЈЕЛЕНА Р. ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ) 1–16

- Типологија речника српског језика II (Лингвистички параметри) (ЂОРЂЕ Р. ОТАШЕВИЋ) 17–33

- Редупликација глаголског префикса *йо-* у српском језику (МИЛИЦА Љ. СТОЈАНОВИЋ) 35–50

Студије српског језика у иностранству

- Преглед изучавања српског језика у Белорусији (МИКИТА В. СУПРУНЧУК, ЉУДМИЛА В. ЛЕОНОВА) 51–62

Прикази

- Толковен речник на македонскиот јазик* (ДАРИНКА С. ГОРТАН ПРЕМК) 63–66

- Јасна Влајић Поповић, *Речите речи: од земље до неба* (ДРАГАНА Ј. ЦВИЈОВИЋ) 67–70

- Марина Николић, *Категорија степенена у српском језику: сложена реченица* (ВЕСНА Н. ЂОРЂЕВИЋ) 71–74

- Зборник радова са VI научног скупа младих филолога Србије *Савремена истраживања језика и књижевности VI/1* (МАРИЈАНА Р. БОГДАНОВИЋ) 75–79

Прилози

Одлуке Одбора за стандардизацију српског језика	
Нова српска граматика с наглашеним нормативним приступом	81–84
Поводом конструкције <i>за</i> + инфинитив у српском језику	85–87
Упутство за припрему рукописа за штампу	89–95

Чланци

Граматика и лексика

УДК 811.163.41'367.635'37

ЈЕЛЕНА Р. ЈОВАНОВИЋ СИМИЋ
(Универзитет у Београду,
Филолошки факултет,
Катедра за српски језик
са јужнословенским језицима)*

Оригинални научни рад
Примљено 17. марта 2015. г.
Прихваћено 28. маја 2015. г.

О 'КОНЈУНКТИВУ' И 'ТРАНСЈУНКТИВУ'**

Аутор у раду утврђује да индиректни говор подразумева пренос извесних семантичких ингеренција са зависног на управни глагол, и употребу *конјунктив* у зависној – као облика тамо где постоји, а као синтаксичког значења тамо где нема могућности за његовим посебним обележавањем. Облик са тако увећаним ингеренцијама називамо *трансјунктивом*. *Цитатив* је трећи термин који овде употребљавамо, а њиме означавамо аутономне облике у конструкцијама директног говора, које задржавају сопствене ингеренције и не ослањају се једна на другу. Ипак, како се цитатив не разликује од облика 'индикације' у самосталним реченицама, тако га и терминолошки није потребно издвајати у посебну категорију.

Кључне речи: конјунктив, трансјунктив, цитатив, управни глагол, говор – облик: директни, индиректни.

1. Увод: говор о чињеницама и говор о говору

1. 'Говорне радње' и радње писања, као и друге радње и процеси, у начелу се могу сматрати низовима радних поступака у којима настаје некакав производ. Физичке радње нпр. резултирају уоблича-

* jelenajo@bitsyu.net

** Овај рад је написан у оквиру пројекта 178006 *Српски језик и његови ресурси*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

вањем предметног ентитета, као што изговором гласовних или изградом словних низова настају физички описиве и мерљиве појаве. Али да би се ти низови гласова или слова могли сматрати говорним јединицама или сл., потребно је приредити им менталне ентитете с којима ови стоје у односу 'ознаке' према 'означеном' (Де Сосир 1969: 83; Симић 2001: 18). У резултату тих поступака настају знаковне структуре које се састоје из две компоненте: прва је фонијска или графичка материја обликована по законима датог језика, а друга је 'мисаона' структура обликована по законима људске психе чији је значајан састојак упућивање на 'денотат', на неку чињеницу предметне или духовне стварности. Две структуре обавезно су међусобно усклађене, што ће рећи да чине смисаоно пертинентну комплексну целину способну за пренос поруке.

а) Предмет говора јесте целокупност свега што може бити предмет психичких процеса – упрошћено речено: мисли и осећања. Сем осталог – 'означити' се може, наравно и сам говор: најпре глаголским речима ('рећи', 'говорити', 'шаптати'; 'разговарати', 'расправљати', 'убеђивати', 'саветовати', 'захваљивати', 'оговарати', 'оптуживати'); али могу се и 'назвати' именичким речима¹ ('говор', 'шапат', 'разговор', 'расправа', 'убеђивање', 'саветовање', 'захваљивање', 'оптужба', 'оговарање'), а могу се описати исказним формама разноврсне структуре и особина.

б) То је чудесна и тешко схватљива особеност знаковних система да имају способност указивања и на саме себе – семиотски парадокс. Један од таквих примера јесте управо и чињеница да о датом језику постоје описи и расправе на том истом језику. Ово је 'говор о говору'. А други се остварује у уском оквиру говорне активности – 'говор у говору' (Бахтин 1980: 128). Прва област употребе језика покривена је термином 'метајезик', и тиче се пре свега науке о језику (Јакобсон 1966: 293), дакле граматичких приручника и описа, и лингвистичких трактата. Друга се тиче тзв. 'интертекстуалности', 'декларативности', 'цитатности'², или сл.

¹ Симић–Јовановић 2007: 65. – „Именицама се [...] назива, именује целокупна стварност, објективна и субјективна“.

² Проблем директног и индиректног говора може се интерпретирати и као комуникативно преуспевање израза са плана извештавања у коментар. – О облицима туђег (и унутрашњег) говора испореди у: Ковачевић 2011а: 113–148; Ковачевић 2011б: 81–96; Ковачевић 2012: 13–38, 127, 170.

в) Ми у овом раду нећемо строго лучити 'говор у говору' од 'говора о говору'³, него ћемо рећи да се 'о говору' може говорити двојако: или тако што ће се он на овај или онај начин описивати, или пак тако што ће се он преносити у пуном или нешто измењеном облику, а тај се факат најављује уводном реченицом. Први начин имамо у случају као: *Овај човек љовори неразумљиво, у дијалектју, са сѣраним наласком* или сл. А други у нпр.: *Овај човек љрича да је љушовао на Гренланд*.

2. У горњој расправи утврдили смо значајну чињеницу да је говорење о 'говору' какво Остин (1994) налази у декларативним реченицама друкчије него говорење о осталим могућим људским активностима и чињеницама света: *Пера добро вози* и *Пера свима љовори да добро вози* (*Пера свима љовори*: „*Ја добро возим*“) // *Мајка каже да Пера добро вози* (*Мајка каже*: „*Пера добро вози*“) за предмет имају 'вожњу', али на тај предмет указују на различите начине.

а) Прва реченица употребљеним речима директно (наравно, рећи ћемо, уз помоћ 'десигната', тј. преко општег значења речи 'возити') указује на 'вожење' (на 'денотат'). У другој пак творац реченице најпре упућује на Перино 'говорење' па затим преко њега на 'денотат', на 'вожњу'.

б) Ако хоћемо бити прецизнији, рећи ћемо да *љовори* има двоструки 'десигнат' – 'говор' и 'вожњу' – и двоструки 'денотат': Перин говор, и 'вожњу' о којој он говори⁴. Постоји, дакле, говор о говору, као и говор о осталим чињеницама света. Овај потоњи је за људски живот несразмерно значајнији и неупоредиво се чешће упражњава: *Идем на љосао, Куљила сам цљиеле, Деље ми болесно, Уморна сам* – јесу свакодневни многократни искази, док *Кажем љи да не желим у биоској, Рече ми Лела да је диљломирала* – имају мањег удела у комуникативној пракси.

³ В. М. Бахтин 1980: 128. – „[...] говор у говору, исказ у исказу, али истовремено и говор о говору, исказ о исказу“. В. и Ковачевић 2012: 14.

⁴ В. Симић–Јовановић 2002: I–II, 832. – „То је ситуација у тзв. декларативним реченицама типа: – Причао је да га је отац послао у школу јер је у детињству био слабог здравља. – Форма 'причао је' извештава о говорној активности, што подразумева репродукцију тога у наставку. Тиме је 'отворена синтаксичка позиција' за форму која ближе изјашњава садржај говора: за декларативну реченицу која ће описати тај садржај, или за реченицу 'директног говора' којом ће бити (стварно или привидно) поновљен од речи до речи“.

3. У овом раду размотрићемо неке случајеве 'говора о говору', и покушати да дефинишемо њихову природу и разврстамо их у класе.

2. 'Конјунктив' и 'трансјунктив'⁵

1. Навели смо горе два примера за 'говор у говору' (који, рекосмо, није потребно термилошки строго делити од 'говора о говору'): *Кажем ти да не желим у биоској, Рече ми Лела да је дијломирала*.

а) Најпре ћемо нешто детаљније анализирати други случај. Да бисмо то учинили, подсетићемо се питања 'одговорности' за оно што се каже, како Остин (1994: 32) формулише овај проблем. Ми ћемо то питање поставити како одговара потребама овдашњег нашег истраживања, па ћемо рећи да у исказу *Лела је дијломирала* говорно лице 'гарантује' да се Лели то и десило, док у *Рече ми Лела да је дијломирала* он 'одговорно' тврди једино шта је рекла Лела, а не преузима ризик да јемчи за истинитост њеног исказа, тј. за реалност њеног 'дипломирања'. Према томе, *Рече ми Лела да је дијломирала* и није исказ о 'дипломирању', већ само о изјави чији је садржај 'дипломирање'. 'Дипломирање' је у другом плану, просто као затечен садржај 'говора' о којем је реч⁶.

б) Анализа коју смо управо обавили није непозната ствар, нити је у језику необележива, већ се изражава категоријом 'конјунктива'⁷, за чије означавање неки језици познају и посебан глаголски облик. Према томе, конјунктив је категорија везана за индиректни говор, и тиче се непреузимања 'одговорности' казивача за истинитост зависне клаузе.

⁵ Симеон 1969: s.v. 'јункција'. – „Iunktio < iungere – спојити, свезати“: „спој, спајање, свеза“. Узели смо да 'конјунктивом' обележимо, као и обично, глаголско значење у 'везаним' декларативним клаузама, а 'трансјунктивом' – узајамност зависне и управне реченице, и промене значења једне од њих под упливом друге.

⁶ Друга је ствар могућност стилске промоције зависне клаузе до степена комуникативне доминанте. Ми говоримо о синтаксичким односима у конструкцији. О разлици између конструктивних и комуникативних вредности у исказу в.: Симић–Јовановић 2002.

⁷ В.: Симић–Јовановић 2002: I–II, 833, 915. – „[...] синтаксичари, за разлику од опште констативне или 'индикативне' [категорије, ову] [...] називају 'конјунктивном'“.

2. Да бисмо продрли у суштину нашег другог појма, 'трансјунктива', напоменућемо да сем 'конјунктивности', индиректни говор носи и неке друге значењске моменте.

а) Поставићемо с тим у вези питање: о чему извештава глагол говорења у управном делу таквих конструкција. У исказима „са 'that' [= да] клаузама – мисли Џ. Остин (1994: 84) – у 'индиректном говору' [...] ја извештавам о томе шта је неко други, или шта сам ја сам на неком другом месту или у неко друго време одиста рекао, на пример [...]: 'He sed that [...]' [= Рекао је да...]" „Извештавам о томе шта је неко други [...] рекао“ упућује на мисао о говору чији је предмет 'туђи говор' (исп. Ковачевић 2012: 13–38).

б) Према нашем мишљењу (Симић–Јовановић 2002: 915)⁸, а и према управо спроведеној анализи, у тим реченицама управо је битан сам факат говора на који упућује зависна клауза, а не чињенични скуп описан њоме. Ми ћемо навести нешто грађе и покушати анализом конструкција да утврдимо о чему је заправо реч⁹.

3. Не упуштајући се дубље у класификацију реченичних врста са статусом допуне уз глаголе говорења, разделићемо их у групу директног и групу индиректног говора. Овде расправљамо о индиректном говору. Под сугестијом Остиновог става обратићемо пажњу на то да ли говори 'неко други' или онај ко о томе извештава, односно да ли је управни глагол у првом или којем другом лицу.

3.1. Ево прве скупине примера:

... не дадијаше ђаволима да *кажу* да га познаваху Мар. 1.34.

А он изишавши поче много *пријовиједати* и *казивати* шта је било... Мар. 1.45.

И *рече* ученицима својијем да буде лађа у њега готова... Мар. 3.9.

И они што су видјели *казаше* им шта би од бијеснога и од свиња Мар. 5.16.

И њему *бјеше* свети Дух *казао* да неће видјети смрти док не види Христа Господњег Лука 2.26.

Јер у писму стоји да *ће* анђелима својијем *зайовјегити* за тебе да те сачувају Лука 4.10.

⁸ Конкретно, исказ *Каже да ће ноћас ѿасити киша*: „[...] описује 'падање кише', али не као реални догађај, већ само као садржај управнога глагола 'каже'. Описује, дакле, шта се каже, а не шта се догађа. Сам догађај нити је најбитнији у комуникативном смислу, нити се износи као извештај, већ само као потврда начина изрицања учињеног у управном глаголу [...]“.

⁹ Примере смо узели из Библије (1985), јер је она у великој мери састављена из дијалогских пасажа најразноврснијих типова.

а) Говорник у првом нашем примеру управним делом целе конструкције *кажу* извештава да су неприсутна лица у прошлости исказала зависну клаузу (у облику и са смислом чија би формулација без измена гласила 'Ми га познајемо', али је он преноси неизравно): „да га познаваху [...]“.

а1) Ово ће рећи заправо да ту имамо два 'говора'. Најпре је ту изговор целе исказне формације, а затим је ту и управни глагол говорења који извештава о говору у зависној клаузи. Дакле: 'примарни' говорник извештава о 'говорењу' 'секундарних' говорника *кажу*, и о ономе што они 'говоре': „да га познаваху“, а 'говорење' 'секундарних' се тиче само садржаја зависне клаузе. Треба додати да је потоњи поменути садржај – у 'надлежности' зависне клаузе, а тек у другој инстанци – управнога глагола.

а2) Нама је стало до истине да управна клауза има двоструко, такорећи двослојно значење: означава и факат говора који преноси као глобалну чињеницу, директно; а и исти тај факат као конкретну скупину детаља, индиректно – указујући на зависну клаузу као свој садржај. 'Говорење' 'примарног' говорника, на једној страни, и 'секундарног', на другој – јасно се у нашем примеру разазнају, јер су временски удаљени.

а3) Врло је добра околност што је у зависној клаузи употребљен имперфект 'познаваху': облик који је временски везан за време у којем се (не) дешава радња управнога глагола *кажу*¹⁰, али је усмерен и на време изговарања целе конструкције, као антериорни облик. Ово је значење паралелно имперфекту (не) *гађијаше*, који је такође везан за исту ситуацију, али и за време изговарања целе конструкције. Очекивали бисмо заправо презент са 'да': *га ѿа ѿознају*. Презент је временски неутрална форма, што ће рећи да је способан да означи радњу која је истовремена са говорењем о њој, овде са *кажу*.

а4) Необичност имперфекта, тј. усмерења радње према времену изговарања целе конструкције, и обичност презента, упућује на знатан утицај управнога глагола на употребу облика у зависној декларативној клаузи¹¹. Рекло би се да управни глагол преузима означне ингеренције зависног, и изазива замену одговарајућег облика неутралним презентом (са 'да'). Проверићемо да ли је ова теза доказива.

¹⁰ Познато је да 'историјски' презент означава радњу везану за прошлу ситуацију као истовремену са неким моментима у њој или уклопљену у њу. – В.: Стевановић 1991.

¹¹ У питању је тзв. 'слагање времена', о чему в. Симић–Јовановић 2002.

б) У трећем наведеном случају управна клауза садржи глагол говорења у аористу *рече*, а у зависној је презент са очито императивним ингеренцијама. Но те су ингеренције на неки начин притуљене презентом. Активније би биле да је управни глагол говорења замењен неким који указује на врсту значења зависне клаузе, нпр.: И *зайовједи* ученицима својијем да буде лађа у њега готова [...]. Необично, али истинито: управни глагол преузима од зависног ингеренције у одређивању његове конкретне садржине, док овај потоњи по правилу задржава неутрални облик презента.

в) Претпостављени односи у управо анализираној конструкцији остварени су у последњем наведеном примеру наше групе: [...] да *ће* анђелима својијем *зайовједити* за тебе да те сачувају. Све случајеве у којима управни глагол преузима ингеренције одређивања природе значења зависног глагола – сматраћемо 'трансјункцијским', а глаголски облик са таквим ингеренцијама – 'трансјунктивом'.

г) У преостала три случаја до померања обличких односа очито није дошло, па се може учинити да они демантују нашу тезу. Али је реч заправо о слагању примарних и секундарних временских релација: 'шта је било' у првом од њих односи се на догађаје пре свега онога што је описано и у управној и у зависној клаузалној целини; аористи *казаше* и (шта) *би* у другом везани су за ситуацију описану перфектом '(што) су видјели'; код потоњег – И њему *бјеше* свети Дух *казао* да неће видјети смрти док не види Христа – односи су нешто компликованији, и по свој прилици такође нису повољни за транспозицију облика. Треба ипак скренути пажњу на клаузу '(шта) би'. Она заправо ни сама не садржи обавештење о томе 'шта би' – већ само да то 'казаше' они о којима је реч. Управна клауза је овде чисти 'модификатор' говора, без и најмањег упута на његов садржај¹².

3.2. Сем наведених постоје и конструкције са глаголом говорења у првом лицу, и још са значењем садашњости, дакле говорења о сопственом 'говору' у само време када је о томе реч. У нашој грађи примери су прилично једнотипни, али ипак су интересантни за анализу:

Јер вам *кажем* да ако не буде већа правда ваша него књижевника и фарисеја, нећете ући у царство небеско Мат. 5.20.

А ја вам *кажем* да ће сваки који се гњеви на брата својега ни за што бити крив суду... Мат. 5.22.

¹² О томе проблему, а и уопште о природи зависно-упитних реченица, в.: Симић–Јовановић 2002.

А ја вам *кажем* да сваки који погледа жену са жељом, већ је учинио прељубу у срцу својему Мат. 5.26.

А ја вам *кажем* да сваки који пусти жену своју, осим за прељубу, наводи је те чини прељубу; и који пуштеницу узме, чини прељубу Мат. 5.32.

А ја вам *кажем* да се не браните ода зла, него ако те неко удари по десноме твом образу, обрни му и други Мат. 5.39.

а) Узећемо најпре исказ: Јер вам *кажем* да [...] нећете ући у царство небеско. – Облик *кажем* (вам) – за разлику од *казао сам*, *казаћу* и сл. – описује оно што управо чини говорник: изговара облик 'кажем'. Питање је да ли говорник говорећи – изговарајући презент *кажем* – упућује у првој инстанци на сам говор, а тек у другој на садржај говора. Или је ту реч о другоме: просто о изговору који без даљњег директно упућује на садржај зависне клаузе: (1) „Ја говорим, а мој говор садржи у себи упут на оно што казује зависна клауза“; (2) „Ја говорим, и упућујем на садржај зависне клаузе“. Да бисмо разрешили ову загонетку, најпре ћемо повести расправу о тзв. 'начинским изразима'. Али о свему томе после анализе примера.

б) Сви остали случајеви сем последњег само варирају конструктивно решење и функционалне односе које смо управо описали. Примера ради: – А ја вам *кажем* да ће сваки који се гњеви на брата својега ни за што бити крив суду – исто као горе, пружа слику двослојног описа: у првој инстанци Исус подсећа на свој говор, а у другој на садржај тога говора (непопустљивост у понашању према ближњима јесте кажњива).

в) Последњи пример разликује се од осталих по томе што износи не опис него захтев: – А ја вам *кажем* да се не браните ода зла, него ако те неко удари по десноме твом образу, обрни му и други. – И разликује се по још једној необичној особености – по комбинацији облика индиректног (да се не браните ода зла) и директног говора (ако те неко удари по десноме твом образу, обрни му и други).

3.3. А овде је управо место да се обратимо Белићу.

а1) По њему: „[...] место *Дођи!* може се употребити *Да дођеш!* или *Он зајоведа да дођеш*. Овде је са *да дођеш* пренесено начинско значење сасвим на *Он зајоведа*, а *да дођеш* је задржало очигледно као главно значење – значење зависног глаголског релатива“.

а1а) По томе мишљењу управна реченица *Он зајоведа* обавезно садржи упут на сопствено значење, тј. на врсту модалности, а зависна *да дођеш* ту врсту само подразумева, а није њен носилац. У том светлу наш последњи анализирани пример: – А ја вам *кажем* да се не браните ода зла [...] – није лако објашњив, јер управна клауза

уместо упута на врсту модалног значења (– А ја вам *зайоведам* да се не браните ода зла [...]) – садржи неутрални облик презента! Односи су врло компликовани, па ћемо се овде задржати нешто дуже и по-добрније их анализирати.

а1б) Белић не помишља ни на случајеве као што је наш пример – са глаголом у првом лицу типа: *Зайоведам ти дођи // да дођеш* – а они, према ономе што Остин мисли, представљају проблем јер ту глагол значи 'нешто чинити'¹³, и постаје фактиван у уобичајеном смислу (као и *Ја ти сиремам ручак*). Међутим, неоспорива је чињеница да лингвистичке форме било којег типа првенствено и у првој инстанци нешто 'значе', па се у оваквим приликама управни глагол по понашању мора сврстати у ред симболичких форми, код којих је фактивност секундарно својство, а упућивање на неки садржај примарно. Пре свега ту долази Белићево откриће да он у неким случајевима преузима функцију 'регулатора' функција зависне клаузе: значење заповести са зависног прелази на управни глагол, али с тим што уместо по 'експонативном' принципу 'изражавања', делује по начелу 'упућивања' – тј. симболизације: (*Дођи* > *Наређујем да дођеш* 'Моја наредба тиче се твог доласка').

а2) Белићева мисао и наше тумачење могу изгледати мање прихватљивима кад је реч о примеру који овде анализирамо: [...] *кажем* (вам) да [...] нећете ући у царство небеско. Нити има експонације у зависној клаузи, нити је могуће претпоставити њено постојање у оној коју она (директног говора) у начелу замењује¹⁴: [...] *кажем* (вам): нећете ући у царство небеско.

а2а) На први поглед не постоји никаква разлика између две конструкције: индиректног и директног говора. Управна клауза 'кажем вам' најављује реченицу директног или индиректног говора, и ништа више¹⁵; а ова друга не садржи ништа друго до извештај о догађању које описује: да га неће бити¹⁶. Па ипак није сасвим тако. 'Неће-

¹³ Остин (1994: 16) овако употребљене облике код глагола вербалних и сл. радњи назива 'перформативима', и тврди да „он (тј. перф.) упућује на то да се изрицањем исказа изводи нека радња, не мисли се просто на казивање нечега“.

¹⁴ Задржавамо интерпункцију какву су Вук и Даничић примењивали, па за управни говор узимамо само двотачку, без наводника и великог слова.

¹⁵ Чак се не види голим оком чему иначе служи управна клауза. Исказ би, уопште узев, могао опстати и без ње: – [...] ако не буде већа правда ваша него књижевника и фарисеја, нећете ући у царство небеско.

¹⁶ Или га неће бити под условом који описује зависна кондиционална клауза која прати изричну.

те ући у царство небеско' и није проста тврдња, већ садржи ноту уверавања, убеђивања, застрашивања или сл., а 'да нећете ући [...]' у ствари је лишена те ноте. Компензација за то појављује се у управној клаузи 'кажем вам', у чијој је позадини приметан тон уверавања.

а2б) Али можда је ипак приметан сличан садржај и у хомоформне управне клаузе директног говора: [...] *кажем* (вам): нећете ући у царство небеско // да нећете [...]. – Сасвим могуће! Али није могуће изједначити тон зависне клаузе директног и индиректног говора: ова потоња је стварно лишена видљиве персуазивности; она, како рекосмо, без сумње само описује догађање, и није персуазијски ингерентна.

а3) И баш је у томе ствар: зависна клауза индиректног говора преноси неке своје ингеренције на управну, а то су тзв. модалитетске ингеренције. Тамо је императивност, а овамо персуазивност. Ту су наравно још извесни моменти који заслужују пажњу. (1) Ту је питање како ствар стоји са полазним Белићевим конструктивним решењем *Наређујем ти: „Дођи“*. Две клаузе функционално су равноправне, и обе се тичу 'заповести', само што је ова, како смо већ утврдили, на различите начине исказана. (2) Сувишност двоструко изражене 'заповести' долази до изражаја у могућности замене императива неутралним обликом презента 'да) дођеш'¹⁷.

б) Али растерећење конструкције могуће је и друкчије постићи, и то указује на различите путеве конструктивног уобличења менталних склопова које производи људски ум. Наиме, Белићев пример може гласити и: *Кажем ти: „Дођи“*, па чак и *Кажем ти ти да дођеш* – као што и наш последњи анализиран гласи: А ја вам *кажем* да се не браните ода зла [...]¹⁸. По свој прилици, ради се о еуфемизацији и прекривању наредбодавности неутралним изразом. Но могуће је каткад код оваквих случајева у позадини значења управнога глагола, на први поглед потпуно неутралног, осетити тон опомене, упозорења, па чак и претње (или пак наглашавања, појачавања израза: [...] ја вам *кажем* = тражим од вас да припазите шта говорим, да послушате или сл.).

в) Ваља на овоме месту додати да клаузе у конструкцији *Кажем ти: „Дођи“* стоје једна према другој друкчије него у *Кажем ти*

¹⁷ Друга је ствар, и резултат супротне развојне линије, чињеница да 'да дођеш' (и 'да си дошао' или сл.) пружа могућности самосталне употребе управо у значењу појачаног 'наређења'. Ми овде пратимо логику примарних односа у конструкцијама са изричном реченицом.

¹⁸ Уместо: А ја вам *наређујем* да се не браните ода зла [...] – или: А ја вам *кажем*: не браните се ода зла [...] или сл.

ићи да дођеш – не само што се тиче конструктивних већ и прагматичких односа. Зато је потребно размотрити их посебно.

3. О 'цитативу'

1. Други део наше грађе чиниће према томе реченице директног говора.

2. У обраду узимамо најпре реченице са управним глаголом у другом и трећем лицу:

Рекоше: ходите да их истријебимо између народа да се више не спомиње име Израилјево Дав. 83.4.

Неће сваки који ми *јовори*: Господе! Господе! ући у царство небеско Мат. 7.21.

Многи *ће рећи* мени у онај дан: Господе! Господе! нијесмо ли у име твоје проковали...? Мат. 7.22.

И *ишаше* га: како ти је име? Мар. 5.9.

Тако *је казано*: ако ко пусти жену, да јој да књигу распусну Мат. 5.31.

Још сте чули како *је казано* старима: не куни се криво, а испуни што си се Господу заклео Мат. 5.33.

Чули сте да *је казано*: око за око, а зуб за зуб Мат. 5.38.

Чули сте да *је казано*: љуби ближњег свог, и мрзи на непријатеља својег Мат. 5.43.

Чули сте како *је казано* старима: не убиј; јер ко убије биће крив суду Мат. 5.21.

а) Говорник у првом нашем примеру управним делом целе конструкције *рекоше* извештава да су неприсутна лица у прошлости исказала зависну клаузу (у облику и са смислом који он без измена преноси): „ходите да [...]“. То *ће рећи* заправо да и ту имамо два 'говора'. Најпре је ту изговор целе исказне формације, а затим је ту и управни глагол говорења који извештава о зависној клаузи. Дакле: 'примарни' говорник извештава и овде о 'говорењу' 'секундарних' говорника *рекоше*, и о ономе што они 'говоре': „ходите да [...]“, а 'говорење' 'секундарних' се тиче само садржаја зависне клаузе. Свака клауза задржава сопствене значењске особености и функционална својства кад је реч о извештавању о свом садржају. Клаузе у оваквим конструкцијама, за разлику од горепоменутих, сматраћемо везанима само по томе што чине ужи склоп у којем је остварено јединство описа двају садржаја – и ништа више. За такав случај – када је у питању 'говор о говору' – резервисали смо термин 'цитатив'.

б) И по средини наше листе наведен је сличан случај: И *пӣиаше* га: како ти је име? Исус пита духа у телу болесниковом како му је име¹⁹. Дакле, говорник који продукује целу формацију најпре указује да неприсутно лице поставља питање, а онда и на то како питање гласи. Само пак питање односи се једино на име питаног.

в) Примери наведени после управо анализираног садрже глагол у пасиву, а то значи без упућивања на говорника од кога потиче зависна клауза: *казано је*. Али свеједно, управни глагол и овде, најпре означава говор као општи факат, а преко зависне клаузе износи детаље 'говора' ('садржај управног глагола', како се обично каже). А говор онога ко извештава и о једном и о другом – разликује се од говора о садржају зависне клаузе.

г) У два случаја који следе за почетним говорник зависне клаузе је уопштено назначен заменицом 'сваки (који)' односно 'многи'. То ће рећи да 'говорник' који производи конструкцију са 'управним говором' може бити свако изван онога ко о томе саопштава, дакле свако лице сем првога.

3. Али као што Остин рече, 'декларативна реченица' може бити у првом лицу, дакле и сам онај који саопштава о догађању 'говора', може саопштити шта је рекао у друго време или и на другоме месту од онога где финално саопштење о томе настаје. Таквих случајева има и у форми директног говора:

И *рекох*: жалосна је за мене ова промјена деснице вишњег Дав. 77.10.

Кад *речем*: дркће ми нога, милост твоја, Господе, прихвата ме Дав. 94.18.

Рекох: Боже мој! немој ме узети у половини дана мојих Дав. 102.24.

И тада *ћу* им ја *казати*: никада вас нијесам знао; идите од мене који чините безакоња Мат. 7.23.

а) У првом и трећем наведеном примеру аорист *рекох* упућује да 'говор' о којем се саопштава претходи томе саопштењу, и да потиче од онога који о томе и саопштава. Он управним *рекох* износи факат свог 'говора' у прошлости, и у исто време преко зависне клаузе упућује на детаље свога говора. Зависна клауза само се односи на те детаље.

б) У другом примеру *Кад речем* скреће пажњу да се 'говор' првог степена дешава у време одређено неким елементима контекста („Кад ми Господ не би био помоћник, брзо би се душа моја пресели-

¹⁹ *Пӣиаше* је облик имперфекта у трећем лицу једине.

ла тамо гдје се мучи“), док у последњем следи за временом говора о томе.

4. Но сем наведених постоје и овде конструкције са глаголом говорења у првом лицу, и још са значењем садашњости, дакле говорења о сопственом 'говору' у само време када је о томе реч. Ево примера:

Јер вам заиста *кажем*: докле небо и земља стоји, неће нестати ни најмањег словца или једне титле из закона док се све не изврши Мат.18.

Заиста ти *кажем*: нећеш изићи оданде док не даш до пошљедњег динара Мат. 5.26.

А ја вам *кажем*: не куните се никако: ни небом, јер је пријестол божији Мат. 5.34.

А ја вам *кажем*: љубите непријатеље своје... Мат 5.44.

Зато вам *кажем*: не брините се за живот свој, шта ћете јести, или шта ћете пити... Мат. 6.25.

Теби *јоворим*: устани и узми одар свој и иди дома Мар. 2.11.

Заиста вам *кажем*: сви гријехови опростиће се синовима човјечјим... Мар. 3.28.

Рече пак: заиста вам *кажем*: никакав пророк није мио на својој постојбини Лука 4.24.

А заиста вам *кажем*: многе удовице бијаху у Израилју кад се небо затвори... Лука 4.25.

а) Узећемо најпре из средине листе исказ: Теби *јоворим*: устани и узми одар свој и иди дома. Облик *јоворим* – за разлику од *јоворио сам*, *јоворићу* и сл. – описује оно што управо чини говорник.

а1) Питање је да ли говорник говорећи – изговарајући презент *јоворим* – упућује у првој инстанци на сам говор, а тек у другој на садржај говора. Или је ту реч о другоме: просто о изговору који без директно упућује на садржај зависне клаузе: (1) „Ја говорим, а мој говор садржи у себи упут на оно што казује зависна клауза“; (2) „Ја говорим, и упућујем на садржај зависне клаузе“.

а2) Да бисмо разрешили ову загонетку, опет ћемо се послужити речима А. Белића (1998: 248) о тзв. 'начинским изразима'. Пренесено на изричне реченице какве смо анализирали – ово ће рећи да управна реченица и тамо обавезно значи врсту говорне активности демонстриране зависном клаузом, док ова само упућује на чињенице које сама описује. Или конкретније: *рекоше* из првог примера под 3.1 износи факат извршења 'говорне радње' у прошлости од стране неи-

менованих лица, а *ходиће да их истрејебимо* на себе преузима само сопствени садржај подстицања на 'истребљење'²⁰.

б) Остали наведени случајеви интересантни су само по томе што глагол 'казати' има необичну службу, јер изгледа да и презент *кажем* – као и *јоворим* – може бити схваћен као да обележава актуалну садашњост, дакле истовременост са самим говорењем, што по правилу није својствено перфективним глаголима, али о томе није место овде расправљати.

5. Неспорно је – ваља на крају напоменути – да 'цитатив' по свему личи на индикатив (и модус) употребљен у самосталним реченицама, те га не треба ни категоријално ни терминолошки издвајати из те категорије. Посебно место у систему глаголских значења припада, поред индикатива и модуса, још и конјунктиву, а у извесном смислу и 'трансјунктиву'.

4. Закључак

1. У расправи коју смо водили поменуте су између осталог извесне одвећ познате чињенице, као што је нпр. она о постојању директног и индиректног говора, као и да индиректни захтева транспозицију неких обличних решења у нека друга (исп. нпр. 'слагање времена' и сл.).

2. Проблем који се нама учинио интересантним представљају значењски и функционални односи између управне и зависне клаузе индиректног говора посматрани према односима у директном говору. Утврдили смо да индиректни говор подразумева пренос извесних семантичких ингеренција са зависног на управни глагол, и употребу конјунктива у зависној – као облика тамо где постоји, а као синтаксичког значења тамо где нема могућности за његовим посебним обележавањем – да се на тај факат укаже. Облик са тако увећаним ингеренцијама назвали смо трансјунктивом.

3. Цитатив је трећи термин који смо употребили, а њиме смо означили аутономне облике у конструкцијама директног говора, које

²⁰ Неугодно је што је овде императив у зависној клаузи, па испада да поништава Белићеву тезу. Али неспецификовани управни део по тој линији заправо допушта зависној клаузи да сама упућује на сопствени садржај и смисао, док 'пренесен' у управну клаузу, модус скида обавезу зависне клаузе да га изрази. Исп.: *Он зајовега: дођи* > *Он зајовега да дођеш*. Изгледа да факат што је императив у зависној клаузи сувишан и рађа могућност његове преформулације у презент, као онда и трансформацију управног у неуправни говор.

задржавају сопствене ингеренције и не ослањају се један на други. По свему цитатив припада категоријалном систему индикатива и модуса, те га није потребно отуда издвајати, иако систем зависних клауза у неку руку захтева усклађивање система глаголских категорија о којима говоримо, тј. издвајање клаузалних састојака директног говора из система самосталних реченица и прикључивање категоријама зависних реченичних врста. Но положај управног говора између две категорије синтаксичких односа – зависних и независних – само се потврђује оваквим стањем ствари.

ИЗВОРИ

- Библија 1985: *Библија или Свеће њисмо Сїароїа и Новоїа завјеїа*, прев. Ст. завјет Ђура Даничић, Н. завјет превео Вук Стеф. Караџић, Београд: Британско и инострано Библијско друштво.
- РСЈ 2007: *Речник српскога језика*, гл. ур. Мирослав Николић, Нови Сад: Матица српска.

ЛИТЕРАТУРА

- Бахтин 1980: Михаил Бахтин, *Марксизам и филозофија језика*, Београд: Нолит.
- Белић 1998: Александар Белић, *Ойиїїа линївисїїика*, Изабрана дела Александра Белића I, Београд: Завод за уџбенике.
- Дементјев 2010: Вадим Викторович Дементьев, *Теория речевых жанров*, Москва: Знак.
- Де Сосир 1969: Фердинанд де Сосир, *Ойиїїа линївисїїика*, Београд: Нолит.
- Кристал 1988: Дејвид Кристал, *Енциклопедијски речник модерне линївисїїике*, Београд: Нолит.
- Јакобсон 1966: Роман Јакобсон, *Линївисїїика и њоеїїика*, Београд: Нолит.
- Ковачевић 2011а: Милош Ковачевић, Међуоднос типова говора у причама Милисава Савића, у: *Књижевно дело Милисава Савића*, ур. Милојко Милићевић, Рашка – Нови Пазар, 113–148.
- Ковачевић 2011б: Милош Ковачевић, Синтаксичко-стилистичке особине слободног неуправног говора у романима Меше Селимовића и Скендера Куленовића, у: *Меша Селимовић и Скендер Куленовић у*

- српском језику и књижевности*, ур. Ранко Поповић, Бањалука: Академија наука и умјетности Републике Српске, 81–96.
- Ковачевић 2012: Милош Ковачевић, О граматичко-стилистичком терминосистему туђег говора, *Српски језик* XVII, Београд, 13–38.
- Лотман 1976: Јуриј М. Лотман, *Стируктура уметничкој поезији*, Београд: Нолит.
- Остин 1994: Џон Лонгшоу Остин, *Како деловати речима*, Нови Сад: Матица српска.
- Петровић 2006: Владислава Петровић, *Дојунске реченице у савременом српском језику*, Нови Сад: Матица српска.
- Серл 1991: Џон Серл, *Говорни чинов*, Београд: Нолит.
- Симеон 1969: Rikard Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Симић 1999: Радоје Симић, *Основи синтаксе српског језика*, Београд–Никшић: НДСЈ–Јасен.
- Симић 2001: Радоје Симић, *Општа лингвистика*, Београд: НДСЈ–Јасен.
- Симић–Јовановић 2002: Радоје Симић, Јелена Јовановић, *Српска синтакса*, св. I–II, III–IV, Београд: НДСЈ–Јасен.
- Симић–Јовановић 2007: Радоје Симић, Јелена Јовановић, *Српска граматика*, Београд: НДСЈ–Јасен.
- Стевановић 1991: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик, II. Синтакса*, Београд: Научна књига.

Jelena Jovanović Simić

Summary

ON 'CONJUNCTIVE' AND 'TRANSJUNCTIVE'

In the paper, author states that the indirect speech implies the transfer of certain semantic competencies from the dependent verb to the governing verb and the use of conjunctive in dependent clause – as a form in cases in which it exists, and as a syntactic meaning in cases with no possibility for its particular marking. We name the form with so enlarged competencies – *transjunctive*. The *citative* is the third term, which we use here, marking the autonomous forms in constructions of direct speech, which retain their own competencies and do not rest one to another of them.

Key words: conjunctive, transjunctive, citative, governing verb, speech – form, direct, indirect.

ЂОРЂЕ Р. ОТАШЕВИЋ
(Институт за српски језик САНУ,
Београд)*

Оригинални научни рад
Примљен 25. марта 2015. г.
Прихваћено 28. маја 2015. г.

ТИПОЛОГИЈА РЕЧНИКА СРПСКОГ ЈЕЗИКА II (ЛИНГВИСТИЧКИ ПАРАМЕТРИ)**

Главни циљ овога рада јесте инвентаризација различитих типова речника српског језика који у овом тренутку постоје. Наведено је осам лингвистичких параметара: број језика, временска димензија, порекло лексике, редослед представљања лексичког материјала, обим речника, исцрпност речничког чланка, извори, професионалност. Наведени лингвистички параметри нису хијерархизовани. Списак речника наведен у овом раду показује да је српска лексикографија веома развијена, богата и озбиљна. Ипак, пред њом је још много посла.

Кључне речи: лексикографија, српски језик, типологија, типологизација, лингвистички параметри.

I Уводне напомене

Главни циљ ове типологије јесте инвентаризација различитих типова речника српског језика који у овом тренутку постоје. Она ће делимично показати шта све имамо, као и шта још увек немамо. За исцрпно представљање свих типова, подтипова и врста речника неопходна је монографија.

* djordje.otasevic@isj.sanu.ac.rs

** Овај рад је настао у оквиру пројекта *Опис и стандардизација савременог српског језика* (178021), који у целини финансира Министарство за просвету, науку и технолошки развој Републике Србије.

Број лингвистичких параметара на основу којих се може вршити типологизација речника веома је велики. Њихов број је овде редукован. Наведени лингвистички параметри нису хијерархизовани.

II Лингвистички параметри

1. Број језика¹

1.1. Једнојезични речници

Ови речници представљају и тумаче лексичке јединице српског језика коришћењем језичких средстава српског језика. Најважнији једнојезични речници су описни речници. Израда великог описног речника у многим земљама сматра се за један од главних задатака националне и државне језичке политике². У називима описних речника обично изостаје спецификовање врсте речника, односно параметар. Гринев-Гриневић (2009: 191) назива то „нултом маркираношћу“. То се сматра уобичајеним. Код обратних речника, на пример, увек се наводи да је то обратни (обрнути, инверзни, а *tergo*) речник.

Тренутно постоје следећи једнојезични речници српског језика: општи описни речник, термилошки речник, речник граматичких форми, речник синонима, речник разговорне лексике, речник жаргона, речник табуизираних лексика, речник језичких недоумица, школски речник, семантичко-деривациони речник, речник скраћеница, правописни речник, обратни речник, тематски (систематски) речник, асоцијативни речник, обратни асоцијативни речник, речник рима, етимолошки речник, историјски речник, речник језика писаца,

¹ Број језика као један од параметара за типологизацију речника наводи се у бројним типологијама, и нашим и страним. Исто је и са следећа четири параметра наведена у овом раду (не и с три последња) па се овде неће указивати на све те радове. Делимичан преглед постојећих типологија дат је у првом делу овога рада (Оташевић 2014: 29–48).

² Предлог да се почне рад на речнику српског језика дао је поводом стогодишњице рођења Вука Караџића председник Српске краљевске академије Стојан Новаковић на скупу 10. септембра 1888. године, а у посланици под насловом *Српска краљевска академија и њеновање језика српског*: „Иоле књижеван читалац знаће, како се већ са самом Академијом, са самим тако рећи њеним именом спаја мисао о обради језика, о речнику, о уздигнућу језика на виши научни и књижевни значај. То је врло природно. Академије су обично представнице и средишта науке. Језик је и средина и средство свеколике друштвености, просвете и науке у сваком народу. Језиком као ваздухом живи сав и друштвени и умствени покрет народни.“

речник језика појединих дела, фреквенцијски речник, речник-минимум, сликовни речник³, речник граматичке колокабилности речи, речник епитета, синтаксички речник, речник страних речи, фразеолошки речник, паремиолошки речник, речник нових речи, речник архаизама, дијалекатски речник, варијантски речник, речник децјег језика, ономастички речник, речник властитих имена, речник презимена, речник надимака, речник етника, речник етнонима, речник топонима, речник микротопонима, речник хидронима, слоговни речник, речник палиндрома, енигматски речник (према броју слова), обратни енигматски речник.

Овај списак је услован. Полази се од уобичајених назива за речнике, при чему се као најважнија узима само једна од димензија, иако су многи од њих комплексни. Речник САНУ⁴, на пример, не сврстава се у фразеолошке речнике мада је фразеологија српског језика у њему представљена боље него у било којем другом речнику, рачунајући и оне који у своме називу имају придев *фразеолошки*. Нису сви побројани речници засебне публикације. Наведени су само „лингвистички“ речници због чега су изостављени речници афоризама, цитата и изрека⁵, речници књижевних јунака, речници антипословица, синтагматски речници, речници „нових номинатива“, речници симбола и др.

1.2. Вишејезични речници

Огромна већина вишејезичних речника су двојезични речници. Ови речници чине највећи део речника српског језика. Ако се имају у виду и тиражи ових речника, а они су, по правилу, далеко већи него тиражи готово свих осталих речника⁶, нема никакве сумње да

³ Међу лингвистима нема сагласности о томе да ли сликовни речници спадају у једнојезичне речнике пошто је слике могуће сматрати за посебан језик, односно знаковни систем.

⁴ *Речник српскохрватској књижевној и народној језика*, I–XIX, Београд: Институт за српски језик САНУ, 1959–.

⁵ Међу лингвистима нема сагласности о томе да ли речници афоризама, пословица и изрека, те речници антипословица уопште спадају у речнике.

⁶ Двојезични речници Бранислава Грујића (који се, иначе, сматрају за некавалитетне речнике с бројним недостацима) имали су десетине издања. *Rečnik englesko-srpskohrvatski srpskohrvatsko engleski : sa kratkom gramatikom engleskog jezika* = *Dictionary english-serbocroatian, serbocroatian-english* :

су међу изворним говорницима српског језика они најприсутнија лексикографска издања. До сада је објављен велики број општих српско-руских, руско-српских, српско-енглеских, енглеско-српских, српско-француских, француско-српских, српско-немачких и немачко-српских речника.

Нешто је мање српско-италијанских и италијанско-српских речника те српско-шпанских и шпанско-српских речника.

Урађени су и речници српског и већине словенских језика – бугарског, македонског, пољског, словачког, словеначког, украјинског, чешког. Речници старословенског језика, малог обима, налазе се на крају читанки и граматика овог језика.

Радомир Б. Алексић, *Читанка старословенског језика с речником*, Београд: Научна књига, 1950.

Петар Ђорђевић, *Старословенски језик*, Београд: БИГЗ, с.а.

Света Николић, *Старословенски језик*, Београд: Научна књига, 1980.

Речник црквенословенског језика Саве Петковића објављен је 1935. године у Сремским Карловцима на 352 стране. Пред завршетком је и рад на *Кашупско-српском речнику*⁷ Душана Владислава Пажђерског (в. Пажђерски 2014: 214–231).

Велика пажња поклања се језицима националних мањина.

Laslo Molnar Čikoš, *Srpsko-mađarski rečnik*, Beograd: Agencija Matić, 2007.

Jovana Jerković, Radovan Perinac (ur.), *Minimalni rečnik srpsko-hrvatskog jezika : srpskohrvatsko-rumunski* [prevod na rumunski jezik Lucretia Raichici], Novi Sad: Zavod za izdavanje udžbenika, 1990.

Gelena Medeši, Pavlina Sabadoš (ur.), *Minimalni slovník ruského jazyka : rusko-serbskogorvatski*, Novi Sad: Zavod za izdavanje udžbenika, 1989.

Emil Hovák, *Srbochorvátско-slovenský a slovensko-srboc-horvátsky slovník*, Bratsilava – Novi Sad: Slovenské pedagogické nakladstvo – Obzor, 1991.

Последњих двадесетак година појавили су се и речници српског и многих код нас мање познатих језика.

Danijela Stepanov, *Norveško-srpski, srpsko-norveški rečnik*, Zemun: JRJ, 2014.

with a short grammar of english language до 1985. године имао је 38 издања. Многа од њих штампана су у више од десет хиљада примерака.

⁷ Међу лингвистима нема сагласности о томе да ли је кашупски засебан језик или дијалекат пољског језика.

Hiroši Jamasaki-Vukelić, *Japansko-srpski srpsko-japanski rečnik : sa kratkom gramatikom japanskog jezika*, Beograd: Zavod za udžbenike, 2014.

Jelica Novaković-Lopušina, *Basiswoordenboek Nederlands-Servokroatisch = Nizozemsko-srpskohrvatski bazični rečnik*, Beograd: Toraksin, 1993.

Drita Tutunović, *Diksionario ladino serbo*, Beograd: Nova, 1992.

До сада су урађени општи двојезични речници српског и следећих језика: албанског, арапског, бугарског, волапика, грчког (старогрчког и новогрчког), енглеског, есперанта, данског, италијанског, јапанског, кинеског, ладина, латинског, мађарског, македонског, немачког, норвешког, персијског, пољског, португалског, ромског, румунског, русинског, руског, словачког, словеначког, старословенског, турског, украјинског, француског, хебрејског, холандског, чешког, шведског, шпанског.

Међу специјализованим речницима⁸ највише је речника српског у комбинацији с руским, енглеским, немачким и француским језиком. Покривен је веома велики број стручних терминологија (агрономија, агрометеорологија, банкарство, библиотекарство, биологија, бродоградња, ваздухопловство, војска, гастрономија, геологија, грађевинарство, друмски саобраћај, економија, електроника, електротехника, железница, информационе технологије, историја, ласерска техника, лингвистика, машинство, медицина, нафта, педагогија, политика, поморство, право, рачуноводство, рударство, статика, статистика, стоматологија, сточарство, теологија, туризам, финансије, хемија, штампарство...). Постоје и речници синонима, антонима, паронима (лажних парова), жаргона, фразеологизама.

Ксенија Кончаревић, Милан Радовановић, *Руско-српски и српско-руски теолошки речник = Русско-сербский и сербско-русский богословский словарь*, Beograd: Службени гласник, 2012.

Slobodan Tankosić, *Rečnik laserske tehnike : englesko-srpskohrvatski srpskohrvatsko-engleski : 17000 terminoloških jedinica*, Beograd: Privredni pregled, 1989.

Aleksandar Jovanović, *Francusko-srpskohrvatski rečnik privrednih, komercijalnih, finansiskih, političkih i pravnih izraza*, Beograd: Savremena administracija, 1958.

За језике националних мањина урађено је десетак специјализованих речника (археологија, биологија, географија, историја, математика, право, самоуправљање, техничко образовање, физика, хеми-

⁸ Термин *специјализовани речници* у металексикографској литератури користи се у различитим значењима.

ја...), обично мањег обима. Овакви термилошки речници објављивани су и у Србији, односно Југославији, и у матичним земљама.

Rečnik samoupravnih i drugih društveno-političkih termina i izraza : srpskohrvatsko-rumunski = Dicționar de termeni și expresii din domeniul autoconducerii și de alt ordin social-politic : sârbocroat-român / [sastavljači srpskohrvatskog dela rečnika Aurel Berlovan ... et al.]. Novi Sad: Udruženje naučnih i stručnih prevodilaca Vojvodine – Sekretarijat za zakonodavstvo Skupštine SAP Vojvodine i Izvršnog veća Skupštine SAP Vojvodine = Asociația traducătorilor științifici și de specialitate din Voivodina – Secretariatul pentru legislație al Adunării P.S.A. Voivodina și al Consiliului Executiv al Adunării P.S.A. Voivodina, 1979.

Gyula Sabo, *Terminologija računa i geometrije za opće škole sa srpskohrvatskim nastavnim jezikom*, Budapest: Tankonyvkiado, 1962.

Đura Varga, *Hemija Slovník terminov serbskogorvatsko-ruski i rusko-serbskogorvatski*, Novi Sad: Pokrajinski zavod za izdavanje udžbenika, 1969.

Hajrulah Gorani, *Rečnik privrednih termina i izraza srpskohrvatsko-albanski*, Priština: Albanološki institut, 1986.

За остале језике број оваквих речника је знатно мањи.

Carmen de Vegas Spaloković, *Business rečnik: špansko-srpski : srpsko-španski*, Beograd: Žarko Albulj, 1997.

Josip Zupanić, Ljudevit Sekereši, *Mala železnička terminologija : esperanto-srpskohrvatski : srpskohrvatski-esperanto = Fervoja terminareto : esperanta-serbokroata : serbokroata-esperanta*, Beograd: Savez železničara esperantista Jugoslavije, 1971.

До сада су урађени специјализовани двојезични речници српског и следећих језика: албанског, бугарског, грчког (старогрчког и новогрчког), енглеског, есперанта, италијанског, латинског, мађарског, македонског, немачког, пољског, румунског, русинског, руског, словачког, словеначког, турског, француског, чешког, шпанског.

Општих речника који садрже три или више језика⁹ до сада је објављено око шездесет.

Grigoriје Lazić, *Rečnik srpsko-nemačko-latinski*, Beograd: Društvo srpske slovesnosti, 1849.

Франтишек Миклошич (ур.): *Краткий словарь шести славянских языков*, Ст. Петербург: Волф, 1885.

⁹ У постојећим типологијама речника подела према броју језика обично је трочлана: једнојезични – двојезични – вишејезични речници.

Rječnik srpskohrvatsko-češko-poljski; češko-poljsko-srpskohrvatski i poljsko-srpskohrvatski-češki, Zagreb: Savez slavenskih štedionica, 1937.

Ignac Horovic, *Šestojezični rečnik srpskohrvatski-engleski-nemački-francuski-mađarski*, Subotica: autorsko izdanje, 1953.

Henri Goursau, *Evropski rečnik*, Beograd: Narodna knjiga – Alfa, 1998.

Специјализовани речници који садрже три или више језика неупоредиво су бројнији. Већина њих садржи стручне термине (агрономија, архиварство, архитектура, банкарство, библиотекарство, ботаника, ваздухопловство, војска, гастрономија, геодезија, геологија, грађевинарство, демографија, економија, електротехника, железница, зоологија, издаваштво, информационе технологије, лов и риболов, лингвистика, математика, машинство, медицина, метеорологија, музеологија, музика, навигација, нафта, педагогија, позориште, политика, поморство, право, рударство, статика, статистика, стоматологија, сточарство, текстил и кожа, теологија, туризам, филм, финансије, хемија, шах, штампарство, шумарство...).

Nikola Radošević (ur.), *Višejezični geodetski rečnik : osmojezično izdanje*, Beograd: Savez geodetskih inženjera i geometara Jugoslavije, 1980.

Y. Averbakh, *Mali šahovski rečnik = Small Chess Dictionary = Kleines Schachwörterbuch = Pequeño diccionario de ajedrez = Petit dictionnaire des echecs = Малый шахматный словарь*, Beograd: Šahovski informator, 1988.

Petar Petrović (ur.), *Uporedni rečnik vojnih pojmova : srpskohrvatski, makedonski, slovenački, albanski, mađarski*, Beograd: Vojnoizdavački zavod, 1982.

1.3. Описно-преводни речници

У овим речницима обједињени су описни и преводни речници, односно једнојезични и вишејезични речници. Овде су наведени као посебан тип иако се могу сматрати и врстом вишејезичних речника (пошто садрже више од једног језика).

Постоје два основна типа ових речника – у једнима се комбинују преводни и описни речнички чланци, у другима се у оквиру истог чланка комбинују дескрипција и превод.

Вуков Рјечник из 1818. године пример је за први тип описно-преводних речника¹⁰.

Постоји више врста речника који у оквиру истог речничког чланка комбинују дескрипцију и превод.

1) одредница на српском језику, семантичка дефиниција на српском, превод одреднице на страни језик или језике.

Rikard Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva na 8 jezika : hrvatsko-srpski, latinski, ruski, njemački, engleski, francuski, talijanski, španjolski, I, A–O*, Zagreb: Matica hrvatska, 1969.

Rikard Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva na 8 jezika : hrvatsko-srpski, latinski, ruski, njemački, engleski, francuski, talijanski, španjolski, II, P–Ž*, Zagreb: Matica hrvatska, 1969.

2) одредница на страном језику, семантичка дефиниција на српском, превод одреднице на српски језик.

P. G. Read, *Gemološki rečnik*, prevod s engleskog Danka Savić, Beograd: Srpsko gemološko društvo, 1998.

Vera Tasić, Ivan Bauer, *Rečnik kompjuterskih termina*, Beograd: Mikro knjiga, 2003⁵.

Microsoft Računarski rečnik : Prevod petog izdanja, prevod: Danica Kovačević, Dejan Živković, Beograd: CET Computer Equipment and Trade, 2003.

3) одредница на страном језику, семантичка дефиниција на истом страном језику, превод семантичке дефиниције (али не и одреднице) на српски језик.

A. Zaid, H. G. Hughes, E. Porceddu, F. Nicholas, *Biotehnološki rečnik za hranu i poljoprivredu : Obnovljeno i prošireno izdanje rečnika Biotehnologije i genetičkog inženjeringa*, prevod M. Plavšić, T. Čobić, S. Stojanović, Beograd: Partenon, 2007.

4) одредница на страном језику, семантичка дефиниција на истом страном језику, превод семантичке дефиниције и одреднице на српски језик.

Prof. Nikola Brkić, prof. dr. Pribislav Marinković, *Rečnik političke ekonomije : sa objašnjenjima važnijih pojmova i kategorija : italijansko – srpskohrvatski i srpskohrvatsko – italijanski = Dizionario di economia politica : con la spiegazione delle nozioni e categorie più importanti : ita-*

¹⁰ У овом речнику речнички чланци су разноврсни. У неким од њих се уз превод на немачки и латински јављају и елементи дескрипције.

*liano – serbocroato e serbocroato – italiano*¹¹, Београд: Научна knjига, 1984.

2. Временска димензија

Историјски речници обухватају лексику одређеног временског периода, који је претходио времену објављивања речника.

Ђуро Даничић, *Рјечник из књижевних сјѣрина српских*, Београд, 1863–64.

Крајњи славно-српски речник (израдио М. М.), Београд: Штампарија код просвете, 1896.

Речници савременог језика¹² обухватају лексику актуелну у време објављивања речника. Највећи број двојезичних речника овде спада, као и већина специјалних једнојезичних речника. Велики двојезични речници обично садрже и један број архаичних речи. Иако општи дескриптивни речници српског језика садрже и архаичну лексику, Речник САНУ нарочито, обично се сматрају за речнике савременог језика. Изузетак је *Рјечник хрватској или српској језика* (Загреб: ЈАЗУ, 1880–1976).

Речници архаизама обухватају лексику која се у време објављивања речника више не користи.

Симо Ц. Ћирковић, *Речник архаизама (или, Речи изобичајене у српском језику)*, Београд: Народна књига – Алфа, 2006.

Рјечник архаизама, http://sr.wiktionary.org/sr/Рјечник_архаизама.

Речник архаизама, сјѣраних и мање јознајних речи, <http://www.poreklo.rs/2013/11/05/recnik-arhaizama-stranih-manje-poznatih- reci-izraza/>

Речници неологизама обухватају лексику која се у тренутку објављивања речника осећа као нова или се у српском језику појавила у новије време.

Јован Ћирилов, *Реџник нових реџи : реџи, изрази и значења настали у српскохрватском језику после другог светског рата*, Београд: Народна knjига, 1982.

¹¹ У овом речнику семантичка дефиниција термина наведена је само уз мањи број одредница.

¹² Термин *савремени српски језик* најчешће обухвата период од Вука Караџића до данас, мада неки лингвисти сматрају да је он знатно краћи (на пример, од краја Другог светског рата).

Иван Клајн, *Речник нових речи*, Нови Сад: Матица српска, 1992.

Violeta Stojičić, *Englesko-srpski rečnik novih reči*, Novi Sad: Zmaj, 2006.

3. Порекло лексике

Речници страних речи садрже лексику страног порекла, у целини или за поједине језике. Највећи број њих обухвата лексику страног порекла у целини. До сада је објављено педесетак ових речника, различитог обима и квалитета.

Речник сѣраних речи, које се уѣоѣребљавају у ѣовору, у нови-нама, ѣовременим сѣисима и књѣама објашњен онима, који ѣе речи не разуму, Панчево: Књижара Браће Јовановића, 1875.

Јован Грчић, *Речник сѣраних речи које се јављају у нас ѣе их ваља разумѣѣи а ѣонешѣо их се и клонѣѣи*, Нови Сад: Издање и штампа браће М. Поповића, 1904.

Веселин Ђисаловић, *Речник сѣраних речи у срѣском језику*, Нови Сад: Издање књижаре и штампарије Учитељског деоничарског друштва Натошевић, 1914.

Веселин Ђисаловић, *Цѣјни речник ѣуђих речи и израза*, Нови Сад: Хирченхаузер и Пилишер, 1921.

Мита Лукић, Драгољуб П. Обрадовић, *Речник сѣраних речи и израза*, Београд: Геца Кон, 1928.

Иван Клајн, Милан Шипка: *Велики речник сѣраних речи и израза*, Нови Сад: Прометеј, 2006.

Далеко најтиражнији једнојезични речник српског језика до сада, вероватно и најпознатији међу нелингвистима, јесте *Лексикон сѣраних речи и израза* Милана Вујаклије¹³.

Речници страних речи који садрже лексику пореклом из појединих језика знатно су малобројнији.

Luka Marinković, *Vocabulaire des mots persans, arabes et turcs introduits dans la langue serbe*, Berlin, 1881–1882.

Tumač turskim, arapskim i persijskim riječima koje narod u Bosni i Hercegovini upotrebljuje, Sarajevo: Spindler-Loeschner, 1895.

Драгиша Лапчевић, *Занѣјски и ѣѣрѣовачки речник ѣѣурских и исѣјочних речи*, Београд, 1928.

¹³ Прво издање овог речника објављено је 1936. у два тома. После Другог светског рата, од 1954. године, објављује се као једнотомник. До сада је продат у више од пола милиона примерака.

A. Stanojević, *Zbirka nemačkih reči u srpskom jeziku*, 1952.

Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom-hrvatskosrpskom jeziku*, Sarajevo: Svjetlost, 1965.

Пореклом лексике која се, бар непосредно, не осећа као страна баве се етимолошки речници.

Vojin Gligić, *Etimološki botanički rečnik*, Sarajevo: Veselin Mašleša, 1954.

Милорад Шијак, *Дендролошки етимолошки речник*, Београд: Шумарски факултет, 1995.

Александар Лома (ур.), *Етимолошки речник српског језика, Св. 1, А*, Београд: Институт за српски језик САНУ – САНУ, 2003.

Александар Лома (ур.), *Етимолошки речник српског језика, Св. 3, Бе-Бј*, Београд: Институт за српски језик САНУ – САНУ, 2008.

4. Редослед представљања лексичког материјала

Редослед представљања лексичког материјала може бити алфаветски и гнездовни.

У огромној већини речника лексички материјал је представљен алфаветски, и то од првог слова у речи према њеном крају. Код обратних (обрнутих, инверзних, а *tergo*) речника лексеме су алфабетизациране идући по редоследу слова од краја према почетку речи¹⁴. Обратни речници су малобројни.

Josip Matešić, *Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1965–1967.

Мирослав Николић, *Обратни речник српског језика*, Београд – Нови Сад: Институт за српски језик САНУ – Матица српска – Палчић, 2000.

Danko Šipka, *Obratni enigmatski glosar, Dio 1, Osnovni oblici*, Beograd: Alma, 2002.

Danko Šipka, *Obratni glosar, 1, A – udešavati*, Beograd: Alma, 2006.

Danko Šipka, *Obratni glosar, 2, rešavati – gruz*, Beograd: Alma, 2006.

¹⁴ Код *Обратног асоцијативног речника* (Рајна Драгићевић, Предраг Пипер, Марија Стефановић, *Обратни асоцијативни речник српског језика, Део 2, Од реакције ка стимулусу*, Београд: Београдска књига – Службени гласник, 2011) „инверзност“ се огледа у постављању реакција на стимулусе као одредница.

Гнездовно представљање лексичког материјала карактеристично је за тематске (систематске) речнике.

Р. Јовановић, *Системајски речник српскохрватској језика*, [Б. м.: б. и., б. г. /1938/].

Ранко Јовановић, Лаза Атанацковић, *Системајски речник српскохрватској језика*, Нови Сад: Матица српска, 1980.

5. Обим речника

Према исцрпности представљања лексике, односно обиму речнике српског језика могуће је поделити на академијске речнике, речнике великог обима, речнике средњег обима, речнике малог обима, цепне речнике и минијатурне речнике. Ова подела је првенствено заснована на броју одредница, али је тешко прецизирати о којим се бројевима ради јер речник није прост збир одредница. Од значаја је и исцрпност речничког чланка.

Лексику српског језика најисцрпније представља Речник САНУ, који спада у академијске речнике. У досадашњих деветнаест томова обрађене су 232.000 одредница. Када цео речник буде објављен, процењује се да ће у њему бити више од пола милиона одредница.

У речницима великог обима мање је застарелих и дијалекатских лексичких јединица него у академијском речнику.

Речник српскохрватској књижевној језика, I–VI, Нови Сад: Матица српска, 1969–1976.

Svetomir Ristić, Jovan Kangrga, *Enciklopedijski nemačko-srpsko-hrvatski rečnik : sa srpskohrvatskom fonetskom oznakom izgovora književnoga nemačkog jezika*, T. 1, A–K, T. 2, L–Z, Beograd–München: Prosveta – M. Hueber, 1963.

Данко Шипка, *Велики енглески-српски речник*, Нови Сад: Прометеј, 2014.

Речници средњег обима садрже првенствено лексику стандардног језика.

Др. Лујо Бакотић, *Речник српскохрватској књижевној језика*, Београд: Л. Бакотић, 1936.

Morton Benson, *Englesko-srpskohrvatski rečnik*, Beograd: Prosveta, 1978.

Речници малог обима ограничавају се углавном на фреквентнију стандардну лексику и чешћа значења вишезначних речи.

Radivoj Č. Dinić, *Rečnik stranih reči i izraza*, Sarajevo: Svjetlost, 1963.

Bogoljub Stanković, *Školski rusko-srpski rečnik : (srednji nivo učenja)*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1998.

Цепни речници садрже најфреквентнију лексику и најчешћа значења. Обично су цепног (Б6) формата или мањи.

Srdan Glišović, *Norveško-srpski srpsko-norveški džepni rečnik = Norsk-serbisk serbisk-norsk lommeordbok*, Niš: Narodni univerzitet „Pavle Stojković“, Centar za strane jezike, 2001.

Petros Daskalidis, *Džepni srpsko grčki rečnik*, Beograd: Pirs–Svjetlost-B.

Међу минијатурним речницима најбројнији су анексни речници. Ако се ради о засебној публикацији, то су речници намењени туристима, изузетно малих димензија.

Nikša Stipčević, *Italijansko srpskohrvatski rečnik = Vocabulario italiano serbocroato : 10.000 reči*¹⁵, Novi Sad: Izdavačko preduzeće Matice srpske, 1969.

Nikša Stipčević, *Srpskohrvatsko italijanski rečnik = Vocabulario serbocroato italiano: 10.000 reči*, Novi Sad: Izdavačko preduzeće Matice srpske, 1969.

6. Исцрпност речничког чланка

У постојећим речницима српског језика исцрпност речничког чланка је веома различита. Негде је речнички чланак крајње сиромашан, другде – веома развијен и исцрпан.

Општи дескриптивни речници, по правилу, имају исцрпнији речнички чланак од других врста речника. Речнички чланак у речницима Луја Бакотића¹⁶ и Милоша Московљевића¹⁷ сиромашнији је него у шестотомнику Матице српске¹⁸ и њеном једнотомнику¹⁹. Најис-

¹⁵ Ово је по димензијама (7 x 5 цм, што је приближно величини кутије шибица) најмањи функционални речник српског језика објављен у великом тиражу.

¹⁶ Др. Лујо Бакотић, *Речник српскохрватској књижевној језика*, Београд: Л. Бакотић, 1936.

¹⁷ Др Милош С. Московљевић, *Речник савременој српској књижевној језика с језичким савешником*, Београд: Гутенбергова галаксија, 2000 /ре-принт издања из 1966/.

¹⁸ *Речник српскохрватској књижевној језика*, I–VI, Нови Сад: Матица српска, 1969–1976.

¹⁹ *Речник српској језика*, Нови Сад: Матица српска.

црпнији речнички чланак, не само међу општим описним речницима, има Речник САНУ.

Двојезични речници малог обима често имају крајње сиромашан речнички чланак. Понекад се састоји само од одредничке речи и превода, те ознаке рода именица (за остале врсте речи нема никаквих ознака).

Zoja Stojanović, Ivona Stojanović, *Džepni špansko-srpski rečnik*, Beograd: Pirc-Svjetlost-B, 1995.

На супротном крају налазе се двојезични речници Данка Шипке.

Danko Šipka, *SerboCroatian-English Colloquial Dictionary : An Exercise in Cross-cultural Cognitive Linguistics*, Springfield: Dunwoody Press, 2000.

Данко Шипка, *Велики српско-енглески речник*, Нови Сад: Прометеј, 2014.

Речнички чланак у његовом *Великом српско-енглеском речнику* веома је исцрпан. Одредничка реч је акцентована, након чега следи граматичка етикета. Вишеструки еквиваленти разграничавају се напоменама унутар угластих заграда, које говорнику L1 дају упутство у којој ситуацији треба користити који еквивалент. Хомоними се одбројчавају уз функционалне речи, док се унутар витичастих заграда дају примери и њихов превод. Фраземи се наводе у доњем делу речничког чланка, а приписује им се исти број као и значењу којем припадају, уколико такво значење постоји. Синоними, антоними и друге повезане речи наводе се на крају речничког чланка. Употребне етикете дају се унутар шиљатих заграда, док се додатне напомене за говорнике L2 дају унутар косих црта итд.

7. Извори

Према изворима речници се деле у две групе:

1) речници чија је грађа ексцерпирана првенствено из различитих текстова (књижевна дела, дневни листови и часописи, научно-популарна дела, уџбеници и сл.);

2) речници чија је грађа ексцерпирана првенствено или искључиво из објављених речника, наших и страних.

Речници засновани на реалној грађи пружају далеко тачнију слику српске лексике. Грађа за Речник САНУ броји више од шест милиона картица. *Лексикон српских речи и израза* Милана Вујаклије, поготово његово прво издање, пример је за другу групу речника.

Многе речи наведене у њему представљају посрбљене облике немачких и француских речи, ексцерпираних из немачких и француских речника, које, највероватније, нико никада није употребио на српском језику²⁰.

Извори се могу поделити у три групе:

1) трајни извори (штампане или рукописне књиге, дневни листови, часописи);

2) донекле трајни извори (странице на интернету, текстови објављени у електронском облику на дисковима)²¹;

3) тренутни извори (информатори, „свесни“ и „несвесни“, радио, телевизија)²².

8. Професионалност

Речнике је могуће поделити на професионално урађене и аматерске речнике, уз већи број међуступњева. Иако формално лингвистичко и лексикографско образовање аутора не гарантује квалитетне речнике, његов изостанак често (али не увек²³) резултира лошим речницима. Овде ће бити наведена само два крајња случаја²⁴: Речник

²⁰ Много је чињеница које упућују на овај закључак, али оне овде неће бити наведене због уштеде простора. Слично претпоставља и А. Грузберг за неке од старијих руских речника страних речи: „Возможно, составитель нашего словаря брал известные в его время западноевропейские словари и просто переносил оттуда материал к себе в текст“ (Грузберг 2012).

²¹ Текстови нестају с интернета због више разлога: када, на пример, неко жели да скине одређени текст са сајта или да угаси сајт или када због техничке грешке, хакерског напада или вируса текст постане нечитљив, измењен или нестане с интернета. Текстови на компактним дисковима, поготово новијим (DVD), с великом густином записа, пропадају после петнаестак година.

²² Када се текст информатора забележи и објави, он постаје трајан. „Тренутност“ радија и телевизије као лексикографских извора све више се смањује. Данас је програм неких станица могуће гледати и више недеља након емитовања. Поједине емисије се налазе на интернету. Транскрипт радијских и телевизијских емисија могуће је објавити у штампаном или електронском облику.

²³ Математичар Јован Недић већ тридесет година озбиљно и стручно пописује и описује нове речи.

²⁴ *Нови србски етимолошки речник* Славише К. Миљковића (Ниш: Сербона, 2010), *Српско-аријски или архаично-српски речник са коренима* Слободана М. Филиповића (Београд: ауторско издање, 2011) и сличне пу-

САНУ, као врхунски речник, који је створио посебну лексикографску школу, на једној страни, и *Речник нових речи* Јована Ћирилова²⁵, те *Велики лексикон страних речи и израза* Радомира Јовановића²⁶, као аматерски речници с огромним бројем озбиљних недостатака²⁷, на другој страни.

III. Закључак

Списак речника наведен у овом раду показује да је српска лексикографија веома развијена, богата и озбиљна. Ипак, пред њом је још много посла. Ако се упореде постојећи једнојезични речници руског, енглеског, француског и немачког језика, видеће се да постоји више од шездесет врста речника који за српски језик још увек нису урађени (речници антонима, паронима, хомонима, хипонима и хиперонима, говорне етикеције, алузија, крилатица, космонима, таронима, агнонима, ретких речи, егзотизама, метафора, поређења, деонима, народне етимологије, етимолошких дублета, лексичке колокабилности...). Двојезични речници постоје за тридесетак језика. За руски и енглески овај број је неупоредиво већи. Ови подаци не умањују значај и велика достигнућа српске лексикографије. Руски, енглески, француски и немачки спадају у тзв. светске језике, иза њих стоје много веће државе од Србије и Југославије, с више становника, с неупоредиво јачом економијом и с дужом лексикографском традицијом.

ЛИТЕРАТУРА

Гринев-Гриневић 2009: Сергей Викторович Гринев-Гриневић, *Введение в терминографию : Как просто и легко составить словарь : Учебное пособие*, Москва: Книжный дом „Либроком“.

бликације овде нису узете у обзир јер је њихова лингвистичка утемељеност крајње дискутабилна.

²⁵ Jovan Ćirilov, *Rečnik novih reči : reči, izrazi i značenja nastali u srpskohrvatskom jeziku posle drugog svetskog rata*, Beograd: Narodna knjiga, 1982; Jovan Ćirilov, *Novi rečnik novih reči : Reči, izrazi i značenja preuzeti iz drugih jezika ili nastali u srpskohrvatskom jeziku posle drugog svetskog rata*, Beograd: Bata, 1991.

²⁶ Radomir Jovanović, *Veliki leksikon stranih reči i izraza*, Beograd: Alinari, 2006.

²⁷ Искрпан списак недостатака Ћириловљевог речника в. у Михајловић 1983.

- Грузберг 2012: Александр Грузберг, Словари иностранных слов, *Филолог: Научно-методический, культурно-просветительский журнал*, Пермский государственный гуманитарно-педагогический университет, 2012/18. http://philolog.pspu.ru/module/magazine/do-mpub_18_375 [Датум приступа: 23. 5. 2014].
- Михајловић 1983: Младен Михајловић, Позајмљенице и неологизми (или лексикографско замешателство). Ћирилов Јован, (1982) : Речник нових речи, (Речи, изрази и значења настали у српскохрватском језику после другог светског рата), Народна књига, Београд, Библиотека Грифон, стр. 250, *Живи језици XXV/1–4*, Београд, 122–124.
- Оташевић 2014: Ђорђе Оташевић, Типологија речника српског језика I (теоријски оквир), *Наш језик XLV/1–2*, Београд, 29–48.
- Пажђерски 2014: Душан-Владислав Пажђерски, *Кашијске ѿеме*, Београд: Алма.

Ђорђе Оташевић

ТИПОЛОГИЈА СЛОВАРЕЈ СРБСКОГ ЈАЗЫКА II (Лингвистическе параметри)

Главном циљу данне радоте јављете инвентаризација разноврсних типова словареј србског јазыка, существујућих в настоећим момент. В радоте приведено осемь параметрова: число јазыков, временное измерение, происхождение лексики, порядок изложения лексического материала, объем словарей, подробность словарной статьи, источники, профессионализм. Лингвистическе параметри не приведены в иерархическом порядке. Приведенный список словарей в настоящей работе показывает, что сербская лексикография очень развита, богата и серьезна. Все-таки, перед сербской лексикографией еще много работы.

Кључеве слова: лексикография, сербский язык, типология, типологизација, лингвистическе параметри.

МИЛИЦА Љ. СТОЈАНОВИЋ
(Институт за српски језик САНУ,
Београд)*

Оригинални научни рад
Примљено 18. априла 2015. г.
Прихваћено 28. маја 2015. г.

РЕДУПЛИКАЦИЈА ГЛАГОЛСКОГ ПРЕФИКСА *ПО-* У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ**

У раду се анализирају глаголи у којима се јавља контактна редупликација префикса *по-*. Циљ рада је да се на основу семантичке анализе глагола истражи да ли формална редупликација подразумева и семантичку редупликацију, тј. да ли поновљени префикси функционишу са истим значењем.

Кључне речи: контактна редупликација префикса, префикс *по-*, делIMITATIVНИ глаголи, плеонастичка употреба префикса.

1. Предмет наше анализе јесу глаголи у којима се јавља контактна редупликација префикса. У вези са поновљеном употребом истог префикса поставља се питање да ли формална редупликација подразумева и семантичку редупликацију, тј. да ли поновљени префикси функционишу с истим значењем. Циљ рада је да се одговори на поменуто питање и да се истражи семантичка диференцијација оваквих глагола у српском језику.

У славистичкој литератури бележе се два типа редупликације префикса – дистантна и контактна¹. Редупликација префикса подразумева да се један исти префикс јавља два пута у структури полипре-

* milica.stojanovic@isj.sanu.ac.rs

** Овај рад је насто у оквиру пројекта 178009 *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ Термини преузети према Атанасова 2011.

фигираног глагола — приликом дистантне редупликације постоји други префикс између две употребе истог префикса (*донадојунити*, *йоисџодојаћати се*, *йоисџонајџати се* и сл.), док приликом контактне не постоји други префикс између (*йојоседејти*, *йојошејати*). У овом раду бавићемо се само контактном редупликацијом префикса².

2. Приликом прегледа домаће литературе показало се да постоје различита мишљења о овој језичкој појави³. Клајн (2002: 287) глаголе „где се исти префикс *йо-* јавља двапут узастопце“ спомиње као куриозитет и сматра да понављање нема другу функцију осим експресивне. Ковачевић (2010: 103, у фусноти) глаголе типа *йојогући* сврстава у категорију речи у којој – у одређеном контексту – „први и други префикс имају плеонастичку вриједност, тј. могу се редукovati а да се значење лексеме не примјени“ (вероватно штампарска грешка: промјени).

С друге стране је мишљење Р. Драгићевић (2013: 266) која сматра да ови глаголи спадају у групу деминутивних глагола и да префикс *йо-* који се додаје непрефигираном глаголу има граматичку улогу чисте перфектизације (*јогући*, *јогујунити*, *јоћи*, *јојесити*, *јосјати*), а другим *йо-* се уноси деминутивност. У глаголе *јоседејти* и *јочекајти* префикс уноси деминутивно значење, па друго *йо-* има експресивну вредност и њиме се још више наглашава краткотрајност радње. У оба случаја не може се говорити о редунданцији префикса иако се понавља исти префикс.

Бавећи се контрастивном анализом украјинског и српског језика, Љ. Поповић (2008: 191) уводи и сему интензитета у анализу ових глагола и сврстава их у групу делимитатива. Ауторка наводи да ма-

² Иако се у домаћој литератури помињу само случајеви дуплирања префикса *йо-* у полипрефигираним глаголима, *Речник српскохрватској књижевној и народној језика САНУ* (РСАНУ) бележи и дуплирање префикса *на-* у једном примеру (*нанајахати*). Дуплирање префикса је карактеристично и за друге словенске језике, нпр. у македонском језику, осим дуплираног префикса *йо-* (*јојокрие*), јавља се и дуплирани префикс *из-* (*изизнаући*) (Конески 1995: 147). У бугарском језику постоји могућност дуплираног префикса *йо-* (*јојојлажсам*), али и дуплираног префикса *јре-* (*јрејредавам*) (Атанасова 2011). У руском језику није забележен случај поновне употребе истог префикса у једном глаголу, али су се такве појаве налазиле у ранијем периоду развоја руског језика (Бељаков 1997: 167).

³ Слична ситуација забележена је и у бугарској науци (в. Атанасова 2011: 151): неки аутори заступају мишљење да при редупликацији префикс функционише са два различита значења, а има и оних који заступају супротно мишљење да се понављањем префикса у саставу полипрефигираног глагола и њихова семантика понавља.

лобројни примери са префиксом *йойо-* у српском језику (из корпуса и речника које је користила) имплицирају смањени интензитет кратко-трајне радње (*йойоћи* 'мало поћи', *йойочекајти* – 'причекати'). Она наводи да примери из украјинског и српског језика указују на постојање својеврсне међујезичке антонимије, када је у питању префикс⁴ *йойо-*. У украјинском језику овај префикс указује на појачани интензитет трајне радње, а у српском на смањени интензитет краткотрајне радње. Љ. Поповић интензитет (а под њим подразумева тзв. „темпорални интензитет“) сматра сталним обележјем делимитатива, и налази да је смањен код делимитатива са префиксом *йо-*, а појачан код делимитатива са префиксом *йойо-*, које и назива интензивно-делимитативним глаголима (Поповић 2008: 190–191).

М. Ивановић (2012: 224) истиче да су делимитативи са префиксом *йойо-* специфична црта украјинског језика у односу на све друге словенске језике⁵. Наводи да сема појачаног интензитета чини ове глаголе емотивно обојеним, а тиме и средством експресије текста. Они припадају сфери разговорног језика, а у уметничким текстовима користе се у говору ликова. Позивајући се на РСМ, у коме је забележено тек неколико делимитативних глагола са овим „префиксом“ и на њихове дефиниције, она као значење ових глагола у српском језику истиче кратко трајање интервала глаголске ситуације. Тумачећи примере из РСМ она износи мишљење да ови глаголи спадају у архаични слој лексике, и то мишљење поткрепљује чињеницом да су наведени примери из књижевности XIX века, а да РСЈ уопште не бележи овакве глаголе.

3. РСМ бележи једанаест глагола са дуплираним префиксом *йо-*: *йойодићи* (*йойодићути*) 'мало подигнути'; *йойоући* (*йойоући*) 'мало поћи, учинити неколико корака'; *йойојести* 'мало појести'; *йойомесити* се 'мало се поместити, померити'; *йойомучајти* 'мало поћутати'; *йойосајти* 'в. посисати' (а. 'мало сисати'; б. 'сисањем извући'; в. 'сишући упити, увући у себе, усисати'); *йойоседејти* 'мало поседе-

⁴ Ауторка говори о префиксу *йойо-*, само на једном месту каже дво-струки префикс *йо-*.

⁵ С обзиром на чињеницу да се ови глаголи сматрају специфичном цртом украјинског језика, о њима има и највише радова. Из нама доступних радова, Ачилова (2014) и Соколова (2011), видимо да ови глаголи спадају у делимитативно-интензивну акционалну категорију глагола и да их карактерише трајност, интензивност и понављање радње. Субјекат је увек живо биће, првенствено човек, а њихова важна карактеристика је стилска маркираност и употреба искључиво у разговорном језику или у језику литературе.

ти'; *йойосіајаіі* 'мало постајати'; *йойосіаіі* 'мало застати, кратко се зауставити'; *йойочекаіі* 'провести мало времена чекајући'.

У грађи за РСАНУ нађено је знатно више оваквих глагола (59): *йойобадаіі*, *йойобиіі*, *йойоболоваіі*, *йойоварііі се*, *йойовикнуіі*, *йойовреіі*, *йойовриіаіі*, *йойоврнуіі*, *йойоіладаіі (се)*, *йойоіледаіі*, *йойоіореіі*, *йойодахнуіі*, *йойодиінуіі (се)* = *йойодиіи (се)*, *йойодражиіі*, *йойодржаіі*, *йойоживеіі*, *йойозамукнуіі*, *йойознаіі се*, *йойоинадиіі се*, *йойоиіи*, *йойојестіі*, *йойолеіаіі*, *йойољуаіі*, *йойомесіііі се*, *йойомешіаіі се*, *йойомислиіі*, *йойомучаіі*, *йойоносиіі*, *йойоњушиіі*, *йойоіреінуіі*, *йойоравниіі (се)*, *йойорадиіі*, *йойорасіі*, *йойосаіі*, *йойосвираіі*, *йойосвириіі*, *йойоседеіі*, *йойосесіі*, *йойоскакаіі*, *йойоскочиіі*, *йойослушаіі*, *йойосіајаваіі*, *йойосіајаіі*, *йойосіојаіі*, *йойосіајкиваіі*, *йойосіареіі*, *йойосіаіі*, *йойосукаіі*, *йойоітражиіі*, *йойоірчаіі*, *йойоіи*, *йойоіуіаіі*, *йойохраниіі*, *йойочекаіі*, *йойошеіаіі*, *йойошіоваіі*, *йойошуіјеіі*.

У комбинацији са различитим мотивним глаголима иста творбена средства дају као резултат различита значења, јер денотативно значење основе значајно утиче на семантику деривата. Највише има глагола који означавају разне активности (*йойоварііі*, *йойовриіаіі*, *йойовреіі*, *йойодиінуіі*, *йойоірчаіі*, *йойоиіи*, *йойошеіаіі* итд.), затим глагола стања⁶ укључујући и глаголе који означавају одсуство говорне активности (*йойозамукнуіі*, *йойомучаіі*, *йойоіуіаіі*, *йойошуіјеіі*), глагола перцепције (*йойоіледаіі*, *йойослушаіі*, *йойоњушиіі*), егзистенцијалних глагола (*йойобиіі*, *йойоживеіі*) итд. У творбеној бази овог творбеног типа глагола најзаступљенији је глагол *йосіајаіі* (*йойосіајаваіі*, *йойосіајаіі*, *йойосіајкиваіі*). Овај је глагол и најфреквентинији, забележено је 11 примера, док су остали глаголи употребљени једном или два пута. Мали број примера упућује на њихов периферни статус и положај у језику и књижевној норми.

4. Да би се утврдила функција префикса, представимо семантичку анализу наведених глагола⁷. Том приликом префикс који је пр-

⁶ Будја (2010: 117) закључује да је у словенским језицима *йо-* у „огранидџеној“ (делимитативној) улози првобитно био ограничен само на глаголе стања. И на нашем списку су ови глаголи доста заступљени.

⁷ Соучкова (2004), анализирајући префикс *йо-* у чешком језику, наводи да се *йо-* глаголи могу поделити у следеће класе: 'кратка раздаљина', 'кратко време', 'низак степен', 'слаб интензитет', али да све те појаве носе представу о малој количини и заправо је то један једини префикс, тзв. делимитативно *йо-*. За наше истраживање било је потребно да спроведемо финију семантичку анализу.

ви додат, који се налази уз непрефигирани глагол, бележићемо као *йо-¹*, а префикс који је додат већ префигираном глаголу као *йо-²* (индекси 1 и 2 у овом случају означавају само време додавања префикса, а не и хомонимност, како је уобичајено у лексикографској и лексиколошкој пракси).

Издвојили смо неколико семантичких типова глагола двоструко префигираних истим префиксом.

5. Први тип, који је и најбројнији, па ћемо му посветити и највише пажње, чине глаголи у којима се први префикс јавља у функцији промене глаголског вида и притом доприноси и семантичкој диференцијацији и нијансирању које се односи на ограниченост трајања глаголске радње⁸. Дакле, код ових глагола *йо-¹* мења вид основног глагола и уноси сему делимитативности, док *йо-²* има функцију појачавања те додатне семе. У ову групу спадају следећи глаголи: *йојо-бићи* ('провести извесно време негде'), *йојоболоваћи*, *йојоварићи* се, *йојоврећи*, *йојовријаћи*, *йојојорећи*, *йојодржаћи*, *йојоживећи*, *йојоинадићи* се, *йојоући*⁹, *йојољуљаћи*, *йојомучаћи*, *йојоносићи*, *йојорадићи*, *йојосвираћи*, *йојосвирићи*, *йојоседећи*, *йојослушаћи*, *йојосијајаћи*, *йојоштражићи*, *йојоући*, *йојоћућаћи*, *йојохранити*, *йојочекаћи*, *йојошећући*.

Код ових глагола *йо-¹* перфектизује трајни глагол на тај начин што ограничава време трајања радње глагола. Овај префикс своди радњу новог глагола на изванредан, квантитативно ограничени део, док *йо-²* појачава, истиче делимитативност¹⁰.

⁸ Постанком овог типа глагола у хрватској лингвистици бавио се Будја у свом раду (2010). Према његовом објашњењу, прво *йо-* се почело доживљавати као недовољно обележено, „ислужено“, будући да је било једино средство перфективизације, зато се додавало још један префикс *йо-* „који би имао подцртати vremensko ograničenje trajanja stanja ili sl. koje glagol označava, i to jednoznačno kao 'malo'“ (Будја 2010: 100).

⁹ Будја (2010: 103) глаголе *йојоући* и *йојоући* објашњава на два начина. Један начин је да је могуће „pretumačiti“ *йо-* из „ograničavanje vremena činjenja“ у „ograničavanje prostora činjenja“ prema jednoj od jezičnih univerzalija, predodžbenoga poistobićivanja vremena i prostora“, али се аутор ограђује да се обично време моделира према простору као конкретнијем делу пара. Друга је могућност да се *йојоући* протумачи као *йо+йоући*, где би *йоући* имао „ограничени“ *йо-* (делимитативни). Облик *йојоући*, коме је корен *-ићи*, а не *-ћи*, по овом научнику, говори у прилог оваквом разумевању, јер глагол *йоући* у којем *йо-* означава почетак кретања никад не долази као *йоући*.

¹⁰ У раду ћемо користити термин делимитативност, који се односи на ограничено трајање радње, и према томе је најпогоднији за карактеризацију глагола из наше грађе. У литератури се иначе срећу и други термини. Гру-

Дакле, прву групу глагола чине делимитативни глаголи. „Делимитатив означава ситуацију која је отпочела, трајала извесно, ограничено време и окончала се, односно целовиту ситуацију. Уз то елементар завршетка ситуације је обавезан, а тиме и значајнији у семантици делимитатива, за разлику од елемента почетка“ (Ивановић 2012: 208).

Уз делимитативе се често користе одредбе које конкретизују трајање ситуације. Трајање интервала у коме се одвија ситуација означена делимитативом обично се процењује као кратко, јер се ови глаголи најчешће употребљавају са одредбама које њихов интервал трајања одређују као кратак¹¹. Уз глаголе у нашем корпусу употребљене су следеће одредбе које јасно указују на кратко трајање ситуације: *мало, ни за један сат, неколико часака, мало часака, часак*.

Уз јаја вригана изриже се на вете пршута или сланине, то се стави прије јаја, нека се мало њојоврија (Пољница, Иван. Ф., ЗНЖ 8, 298)¹².

Узме се жмул (чаша) мало овећи, запали се у њему мало картушине или ступе ... Када је само мало њојојорило, узме ту чашу па је добро прилипи насрид пупка (Пољница, Иван. Ф., ЗНЖ 9, 38).

Тета док искочи из хинтова одмах оде у шуму и њојоишав мало дође до дивских дворова (НПр Босна, 80). Још мало њојоишав заједно, на углу се растану (Јурк. Ј., Р. МС).

Одријеши пијетла! ... Он се, онако одријешен, подигао, посрнуо, њојоишао мало, и опет посрнуо (Пец. 5, 115).

Појомуча неколико часака (Буд. 2, 6).

Пусти га нека још мало њојосвира (Банија, Ворк.).

Ту мало њојосједе, те им онда овај показа, у којој се соби налази каса од новаца (Бановина, Боснић, ЗНЖ 20, 287).

Слабићи мало њојосјајавали, а туђин викну за свима туробна ока и гласа: „Жао ми вас је!“ (Турић 2, 9).

Дон Марко се спусти на сједалицу, одхукну и њојосијаге мало часака (Уј. И. 1, 27). Делка примив свешчић са два прста и опазив онај motto спусти свезак доле и њојосија часак у мисли, да ћу га ја дићи (Коз. Ј. 4, 14).

Саже се, те ти ту за мало њојосијаге и почину (Лика, Шкар. 1).

бор (1953: 12) ове глаголе разматра као „деминутивне“ код којих је „извршена радња краћа од обичне“. Грицкат (1955/56), такође, ове глаголе сврстава у деминутивне. Клајн (2002: 266–267) користи назив континуативни глаголи.

¹¹ Велики број истраживача истиче да је временски интервал који обухвата ситуација изражена делимитативом кратак. Обимнији списак и преглед ставова о делимитативнима у словенској науци в. у Ивановић (2012).

¹² Извори су дати онако како се наводе у РСАНУ, а списак се може видети у 19. тому.

Појосѣанимо малко код задње ове мисли и упорабимо ју (Пилар Ђ., Виенац 1871, 43).

Пао је први мрак, а Јере је довечерао. *Мало је йойосѣао*. Осврнуо се неколико пута по кући, па ће да изиђе (Ћип., БК 1899, 1193).

Босим ногама *йойосѣала би* малко на туђем прагу, а онда одскакутала другом диму (Божић 2, 18). Котурање... Старији знаду мало *йойосѣаи* па погледат, да ли иду на правац, а млађи се котурају онако негледуш (Слав., Јурић Б., ЗНЖ 13, 283).

Још мало *йойосѣа*, а онда одлучи (Барк. 1, 92).

Мало се [ћаћа] пропомислија тут и *йойоѣражија*, да је [Јелу] није куд 'иѣија витар (Пољица, Иван. Ф., ЗНЖ 10, 255).

Он говори, говори, мало *йойоћуѣи*, па опет говори (Банија, Ворк.).

Чињеница да се трајање интервала у коме се одвија радња делимитатива оцењује као кратко, огледа се и у речничким дефиницијама у којима се обично користе прилози 'мало', 'кратко'. Чини нам се да су прецизније дефиниције које не истичу кратко трајање радње, већ само указују на њену ограниченост, јер интервал трајања радње не мора увек бити кратак, може бити неутралан или дуг, пошто делимитатив сам по себи не означава одређену меру трајања, већ само њену ограниченост¹³. Ограниченост трајања ситуације у времену, осим што се изражава творбеним средствима у оквиру саме глаголске лексеме, реализује се и у реченици помоћу различитих одредби.

Дакле, за семантику делимитатива важно је истаћи да они означавају радњу чије је трајање ограничено на одређени интервал и да је по истеку тог интервала радња и завршена, дакле присутна је и сема финалности. Као што наводи Ивановић (2012: 208), почетно и завршно значење у семантици делимитатива су имплицитно присутни, али могу бити и експлицирани ван глаголске лексеме, контекстом који указује да се и пре радње означене делимитативом вршила нека радња, а да се по завршетку делимитативне радње, наставила нека друга радња. Ако су употребљени без одредби, делимитативи су онда најчешће укључени у низ радњи које се смењују, где иза делимитативне следи ситуација којом се означава њен завршетак. Њихов интервал трајања се у том случају обично тумачи као кратак, али не и обавезно (в. последњи пример):

¹³ Да ли ће се неки временски интервал окарактерисати као дуг или кратак зависи од процене учесника конкретне ситуације. Примери: Ту смо *йойобили* три дана (Лика, Шкар. 1) и Добро је њему (покојнику) било: два три дана попоболовао, па се смирио, а ја не могу ни да умрем ни да оздравим (Хрв., Арс.) могу се различито тумачити, „(два) три дана“ са различитих перспектива могу изгледати као дуг или као кратак период.

Часни поп Никола као да ме није право чуо, протирући рупцем знојни врат – вргне на се крст, *йойозамукне* па ће у неке надовезати: – А ма ја сам све ово слушао на своје уши (Буд. 2, 90).

На раскршћима *йойосџајали* мало, да се још нашале, и онда би се разилазили и дозивали једно друго кроз смијех и пјесму (Шим. 2, 101).

Она је замишљено *йойоћуџала*, па ће ме онда запитати: – Је ли, то је тако, као кад метнем шећер у чашу воде, кад се истопи, па га не видимо? (Вуч. 1, 183). Он говори, говори, мало *йойоћуџи*, па опет говори (Банија, Ворк.).

Хајде, макар, да вам мало и причам, рече Дедо, *йойошуџје* позадуго и отпоче (Сарајл. 1, 21).

Уколико се уз делимитатив употреби одредба са прилогом *још* њоме се указује да је ситуација означена делимитативом додатна порција ситуације која је отпочела пре ограниченог интервала на којој се односи делимитатив. Трајање такве додатне порције оцењује се као краће од трајања основне ситуације (в. Ивановић 2012: 207).

Ако овака зима *йойодржи још* који дан, зло ће бити по једну сиротињу (зенички крај, Поп. Д. С.).

Још мало *йойошав* заједно, на углу се растану (Јурк. Ј., Р. МС)

Пусти га нека *још* мало *йойосвира* (Банија, Ворк.).

Ђулага сасвим нехотице поправи упрту своје торбе. Онда *још йойосџоја*, онда погледа уз цесту и низ цесту, као да нешто смишља (Кик. 1, 247).

Још мало *йойосџа*, а онда одлучи (Барк. 1, 92).

Ја ћу моје волове *још йойораниџи*, па ћу и' продати (Банија, Ворк.).

За делимитатив *йойоживеџи* није потребна подршка контекста да би се реализовало овакво значење (исп. Ивановић 2012: 207, у фунсоти):

Тај калуђер *йойоживио* је неколико године послјије тог оглашеног новца, да му није ништа никад мањкало (Буковица, Ард., ЗНЖ 13, 231).

Треба скренути пажњу и на појаву својствену разним словенским језицима о којој је говорила и М. Ивић (1982), да приликом глаголске префиксације префиксом *йо-* може доћи и до аугментирања¹⁴.

¹⁴ М. Ивић (1982: 56) наглашава да је у науци о словенским језицима распрострањено уверење да префикс *йо-* „детерминише трајање радње у деминутивном смислу“, али да се у језицима затиче и другачије стање, односно да овај префикс означава и вршење радње дужи временски период или у већој количини.

У примерима које смо анализирали за овај рад на три места се јављају одредбе које не упућују на атенуацију, већ на аугментацију:

Е, па има прилично *йойоићи* до Бороа, господине — притужи се госпођа Бардел (Креш. С. 4, 186). Хајде, макар, да вам мало и причам, рече Дедо, *йойошуйје позадуго* и отпоче (Сарајл. 1, 21). Кнез допаде ка Жабљаку граду, | Чадор пење Омера погледа, | Три бијела *йойочеко* дана, | Ни Омера ни од њега гласа (Мартић Г. 3, 87).

У неким случајевима трајање радње не мора бити одређено ни као кратко ни као дуго. На неутрални интервал трајања ових глагола указују одредбе: *неко време*, *неколико* или одсуство одредбе.

Пойобило неко вријеме, и ја се код тетке већ нешто примирио, кад ал' ето Тривуна Дрче (Буд. 2, 9).

Пойослуша [ђачина] неколико наш разговор, пак онда окрене реч к мени говорећи: „По твом изговору чини ми се да си ти шизматик“ (Дос. 11, 9).

Узми у тавицу воде и мало масла. Саспи оно листје, па нека *йойовари се* (Вареш, Босна, Жуљић М., ЗНЖ 11, 228).

Расклопи очи широко, [и] *йойољуља* главом к прсима (Буд. 2, 6).

Пойосвире, па и за пас задију (Буковица, Ард., ЗНЖ 5, 44).

Волеъмъ Злато и *йойоношено* неголи сребро изнова ковано (НПосл. Мушк., 30).

Није згорег да и ја с тобом у друштву *йойорадим*, ка им не треба код куће (Јурић 1, 29).

Дакле, за овај најпродуктивнији семантички тип глагола битна су два момента. Први је перфективизација основног глагола префиксом *йо-¹*, а други је уношење семе делимитативности у значење глагола и њено истицање понављањем префикса.

6. Други тип глагола са контактном редупликацијом префикса је онај у ком *йо-¹* мења вид основног глагола, а *йо-²* уноси сему деминутивности: *йойознайти се*, *йойојесити*, *йойом(ј)еситиити*, *йойомислити*, *йойоравниити се*, *йойоњушиити*.

Кад се рана зора *йойознала*, | Пробудио [Секула] лиепу диевојку (НП Ј–М, 409).

Алага је још мало *йойојео*, па отишао за Мула ефендијом у одају (О–А 2, 63).

У то и Иво подиже главу, *йойомјесити се* на столици: – Мени се чини – рече нагло – да они нијесу имали намјеру, да кога оштете (Ћип. 2, 221)

А госпођица Безименка сидјела својој собици у кућу, ... *йойомислила*, колико срећних домаћица туј на свом огњишту банује (Трнски И., Виенац 1875, 6). Ника, мало *йойомисливши*, „Седи ти овде“ рекне

ми (Дос. 10, 71). Послије овога *йойомисли* двјије три минуте, и онда ме упита: „Ће би ти желио имати квартир?“ (Зел. 3, 136).

Дојурив [вук] *йойоњуши*, попогледа гаврана, засквичи и вине репом као пас (Виенац 1869, 56).

Од сад мени ваља сваки дан четири здрава сата ходити ... ако хоћу да ми ноге оздраве и да ми се трбу *йойоравни* и опорави (Дос. 12, 69).

Слично претходном типу, код овог типа глагола префикс *йо-¹* утиче на промену вида, али, за разлику од претходног типа, не уноси никакве промене у значење глагола, дакле префикс *йо-¹* врши улогу чисте перфективизације. Радња тако изведених глагола је извршена у потпуности, доведена до краја. Тек префикс *йо-²* који се додаје на већ свршени глагол доводи до семантичког померања и уноси сему деминутивности, тј. придодаје извесну меру атенуације.

7. У трећу групу улазе само два глагола (*йойорасѝи*, *йойосѝа-реѝи*) и за њих је карактеристично да *йо-¹* мења вид основног глагола, а *йо-²* уноси значење мере тј. извршеност интензитета, степен извршености радње. Ови параметри нису доведени до пуног степена што упућује на другачију семантичку димензију овако изведених глагола у односу на претходне групе¹⁵. Ако посматрамо нпр. однос глагола *йорасѝи* и *йойорасѝи*, видећемо да радња монопрефигираног глагола *йорасѝи* означава свршен процес, док радња двопрефигираног глагола *йойорасѝи* није завршена, већ доведена само до неке мере, степена који се не може сматрати коначним – ако се за неког каже да је *йойорасѝао*, то значи да ће он и даље да расте, док не *йорасѝе*, а носилац тог значења је управо префикс *йо-²*.

Къд *йойорасѝе* че му купимо точак, па нек се вози (Дин. Ј. 2).

Како виши [официри] *йойосѝаре* – Свуд се млађи међу (Јов. В. М. 2, 338).

8. Четврта група глагола су они у којима *йо-¹* перфектизује основни глагол, а *йо-²* уноси или појачава сему итеративности, понављања радње: *йойоѝадаѝи* (*се*), *йойоѝледаѝи*, *йойоѝеѝаѝи*, *йойоѝеѝиѝаѝи се*, *йойоскакаѝи*, *йойосукаѝи*, *йойоѝреѝнуѝи*¹⁶. На понавља-

¹⁵ Разлика у односу на претходне две групе је и у семантици глаголске основе. За разлику од прве две групе, у којима је у глаголским основама наглашена процесуална семантика, код глагола треће групе је јаче изражена атрибутивност.

¹⁶ Глагол *йойоѝреѝнуѝи* не улази потпуно својом семантиком у ову групу, он није прави итеративни глагол, али смо га ставили уз ове глаголе јер означава понављање радње да би се побољшао резултат.

ње указује одредба *неколико љуџа*, али је оно чешће изражено творбеним средством или контекстом.

Ћукан *йојоїлаги* сиједе брке низа сухе усне неколико пута (Буд. 2, 9).

Па излази на прозор од куле, | *Појоїлега* у поље зелено, | Док упаци свога господара, | Гдје се враћа с лова из планине (НП Б–Б, 328). А госпођица Безименка сидјела својој собици у куту, *йојоїледала* кроз окно према истоку на доњи град под собом (Трнски И., Виенац 1875, 6).

Гања Маниша четнике, да собе пошкропе и брже помету, ... а све *йојолијеће* к вратима: благајника не има те не има (Буд. 1, 85).

У то у собу униће Бепо, старији син шјор Марија. Не поздравивши, очито узрујан, звјера очима, *йојомјешџа се* по соби, а ништа не говори (Ћип. 5, 421).

Дивљи коњиц ми је душа, | Необуздан, скока жива, | Од милине *йојоскаче*, | Кад му с буре игра грива (Шен. А. 11, 93).

Кадшто би стао [доктор Рубинић] у наглом ходу посред улице, подигао главу, нешто помислио, *йојосукао* просиједи брк, па би опет брзао (Кум. 3/1, 3).

У неким случајевима радња се понавља да би резултат био бољи, што је и истакнуто контекстом:

Ја се идем у своју собу преобући и још мало боље узкуштрати, да изађем то рогобатнија. А ти се дакако још боље *йојоїлаги*, да буде то веће супротице (Трнски И., Виенац 1875, 719).

Деде ти то још боље *йојојреїни* (Банија, Ворк.).

9. Пету групу чине глаголи у којима *йо-*¹ модификује семантику основног глагола у правцу дистрибутивности, и то субјекатске дистрибутивности (*йојоскакајџи*), или објекатске (*йојобадајџи*). Основни, несвршени глаголи поседују одговарајућу семантичку компоненту (умноженост појединачаних чинова) која омогућује развијање дистрибутивног значења код префиксираних глагола.

Све јој [старици] кољена дрхћу, *йојоскачу* ноге јој саме (Марет. 2, 318).

Нашли су хин ђе су сви *йојобадали* главе у земљу, наћурили се к'о гљиве (СР 1920, 82/3).

10. Међу глаголима изведеним редупликацијом префикса *йо-* јављају се и случајеви плеонастичке употребе префикса. Плеонастички може бити употребљен први префикс, други или оба префикса.

Самостално употребљен *йо-*¹ употребљен може бити редундантан, и тек кад се дода и *йо-*² добија се значење делимитативности (*йојосесџи*) или деминутивности (*йојогићу*).

Гаро, дођи ми мало, *йойосједни* са мнош! (Божих 3, 191).

Млада стисну на крилу руке, поче пожешће дисати, *йойодићу* главицу, погледа ме чудно (Шен., Виенац 1878, 525). Жељан да слушам, казах своје пређе | И све испричах како је и што је, | На шта он мало *йойодићне* вјеђе (Комбол М., ХК 14, 164).

Отац *се* на душеку *йойодиже*, па сједе (Чок., БК 1902, 836). Реља *се* *йойодиже* па кад једну [жену] угледа, махну руком (Јуркић 1, 6). Право иђе [Мркуша], могла би с алашом, ама је не хтједох гонити, нека *се* *йойодићне* (И., 15). Он *се* с мјеста *йойодићне* (лички крај, Шкар. 1).

Плеонастичку употребу оба префикса налазимо код префигираних твореница у којима ниједан од префикса не уноси у значење творенице ниједну семантичку компоненту несадржану у семантици творбене основе (в. Ковачевић 2010: 99). Плеонастичка употреба префикса примећена је код семелфактивних глагола *йойовикнућии*, *йойодахнућии*, *йойоскочићии*¹⁷. Префикс *йо-* у српском језику може бити носилац значења тренутносвршене радње (в. Поповић 2008: 196), али у примерима из наше грађе префикси, осим стилске, не испољавају никакву лексичку или семантичку диференцијацију, јер је тренутна свршеност изражена морфолошки (суфиксом *-ну-*) или семантички (значењем глаголске основе).

Ове потоње [лекције о пристојности], шта више одлучно отклањам једном за увијек, – *йойовикнем* (= повикнем = викнем), прибијем пету к пети и стругнем на поље, љутит и бијесан (Буд. 2, 192).

Жућкаста незрела свјетлост зажмирка, *йойодахне* (= подахне = дахне) под стаклом као нека направа, а сјене им свима задрхте на зиду као на води (Божих, АСК 1955, 28).

Још ни не доврши ријеч, кад премили син му на врата | Стане, а свињар одмах *йойоскочи* (= поскочи = скочи) у чуду правом (Марет. 2, 221).

Мол'те Бога, и ја му се молим, | Нек устави муње и громове, | Нек ми обје *йойоврне* (= поврне = врне) руке, | А поврати уста ће с' и била (НП Вук 15, 308).

У последња два примера (*йойоскочићии*, *йойоврнућии*) употребљен је глагол са два префикса највероватније ради постизања одговарајућег стиха.

¹⁷ „Оно што је типично за све моменталне радње јесте појачани интензитет радње која се најчешће огледа у брзини која се осмишљава као тренутна. Уколико је радња конкретна, њено трајање доводи се у везу са једним покретом: *искочићии*, *осмехнућии се* ... Концептуализација апстрактног процеса максимално сужава утисак о физичком трајању радње: *йомислићии*, *осеићии*, *йрејознаићии*“ (Поповић 2008: 195).

У грађи се налази и један тропрефигирани глагол: *йојозамукнуџи*. За њега је карактеристично да *йо¹-* уноси значење делимитативности, док је друго *йо-* редундантно.

Часни поп Никола као даме није право чуо, протирући рупцем знојни врат — вргне на се крст, *йојозамукне* па ће у неке надовезати: — А ма ја сам свео ово слушао на своје уши (Буд. 2, 90).

10. Следећи глаголи не могу се подвести ни под једну од претходно формираних група: *йојоїлегаџи*, *йојодражиџи*, *йојоїрчаџи*, *йојосїаџи*, *йојошїоваџи*¹⁸.

Ван наведене класификације били би глаголски деминутиви итеративи *йојосїајкиваџи* и *йојосїајаваџи*. Они изражавају деминутивну радњу која се понавља, дакле, радња се врши кратко уз понављање. За овај тип деминутивних глагола Грицкат наводи (1955/56: 58) да је тешко рећи да ли су првобитно постали деминуирањем трајног глагола или је процес текао обрнутим правцем, тј. да је настајало имперфектизовање деминутивног глагола. Гомилање префикса у овом случају има функцију истицања деминутивности и итеративности.

11. Анализирајући полипрефигиране глаголе у којима се јавља контактна редупликација префикса издвојили смо шест група глагола. Најбројнији су глаголи у којима *йо¹-* мења вид основног глагола и уноси сему делимитативности, док *йо²-* има функцију појачавања те додатне семе (*йојовријаџи*, *йојоносиџи* итд.). Функција гомилања префикса са делимитативним значењем је наглашавање делимитативне семантичке компоненте. Делимитативима се изражава ситуација која се одвија у ограниченом временском интервалу који се оцењује као кратак, неутралан или дуг. Најчешће се овај интервал процењује као кратак, на шта указују одговарајући примери.

Други тип глагола је онај у ком *йо¹-* врши улогу чисте перфективизације, а *йо²-* уноси сему деминутивности (*йојојесїи*, *йојом(ј)есїиџи* итд.).

У трећу групу улазе само два глагола (*йојорасїи*, *йојосїареџи*) и за њих је карактеристично да *йо¹-* мења вид основног глагола, а *йо²-* уноси значење мере тј. извршеност, интензитет, степен извршености радње.

¹⁸ Овај глагол нисмо могли посебно анализирати јер немамо адекватан контекст употребе, пошто се само у фусноти наводи: „*Појошїовао*, од Талианског *Stimare*, цѣнити“ (Издатељ, Дос. 8, 15).

Четврта група глагола су они у којима *йо*⁻¹ перфектизује основни глагол, а *йо*⁻² уноси и сему итеративности, понављања радње (*йо-йолaдиџи* (се), *йойолeдaџи*, *йойолeџиaџи*).

Пета група је она у којој *йо*⁻¹ модификује семантику основног глагола у правцу дистрибутивности.

Шесту групу чине глаголи у којима се јављају случајеви редундантне употребе префикса. Овакву употребу може имати *йо*⁻¹, *йо*⁻² или оба префикса.

Дакле, прве три групе глагола су сродне јер *йо*⁻¹ има функцију перфективизације, а *йо*⁻² уноси сему ограничености радње, било да се ради о трајању, интензитету, количини и сл. Ређи су случајеви у којима *йо*⁻² у глагол може унети семантичку компоненту итеративности или имати функцију перфективизације. Можемо закључити да у највећем броју случајева поновљена употреба префикса има своју функцију, али да се ови глаголи налазе на периферији језичког система и на периферији поља делимитативности, деминутивности и итеративности, као и да припадају сфери разговорног језика, емотивно су обогачени и то их чини средством експресије текста.

ЛИТЕРАТУРА

- Атанасова 2011: Атанаска Атанасова, *Полипрефигурани глаголи в съвременния български книжовен език*, необјављена докторска дисертација.
- Ачилова 2014: Елена Леонидовна Ачилова, Специфика аспектуального значения приставки *попо-* в украинском языке, *Типология вида/аспекта: проблемы, поиски, решения*, сборник научных статей, Симферополь, 6–17.
- Беляков 1997: Vladimir Beliaikov, Marguerite Guiraud-Weber, О некоторых свойствах вторичных глагольных приставок, *Russian Linguistic* 21, 165–175.
- Будја 2010: Jurica Budja, Delimitativni glagolni *po-* u hrvatskom i ostalim štokavskim jezicima, *Croatica et Slavica Iadertina*, Zadar, 89–120.
- Грицкат 1955/56: Ирена Грицкат, Деминутивни глаголи у српскохрватском језику, *Јужнословенски филолоџ* XXI/1–4, Београд, 45–96.
- Грубор 1953: Đuro Grubor, *Aspektna značenja*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- Драгићевић 2013: Рајна Драгићевић, Глаголи са два префикса у српском језику с освртом на стање у другим словенским језицима, *Зборник Мајице српске за славистику* 83, Нови Сад, 257–268.

- Ивановић 2012: Милена Ивановић, *Изражавање акционалности у украјинском и српском језику*, необјављена докторска дисертација, Филолошки факултет, Београд.
- Ивић 1982: Милка Ивић, О неким принципима глаголске префиксације у словенским језицима, *Јужнословенски филолоџ XXXVIII*, Београд, 51–60.
- Клајн 2002: Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику, први део: Слањање и префиксација*, Завод за уџбенике и наставна средства – Матица српска – Институт за српски језик САНУ, Београд – Нови Сад.
- Конески 1995: Кирил Конески, *Зборообразувањето во савремениот македонски јазик*, БОНА, Скопје.
- Ковачевић 2010: Милош Ковачевић, Плеонастичка употреба префикса у српском језику, *Научни састајанак слависти у Вукове дане 39/1*, Београд, 97–112.
- Поповић 2008: Људмила Поповић, *Језичка слика стварности, коинитивни аспекти, контрастивне анализе*, Филолошки факултет, Београд.
- Соколова 2011: Світлана Соколова, Поліпрефіксація як засіб вираження множинності в сучасній українській мові порівняно з російською та білоруською, *Категории глагольной множественности в славянских и неславянских языках синхронии и диахронии, Сборник статей*, Охрид, 86–93.
- Соучкова 2004: Kateřina Součková, There is only one po-, *Nordlyd 32/2, Special issue on Slavic prefixes*, ed. Peter Svenonius, CASTL, Tromsø, 403–419.

ИЗВОРИ

- РСАНУ: *Речник српскохрватској књижевної и народної језика*, I–XIX, САНУ – Институт за српски језик САНУ, Београд, 1959–.
- РМС: *Речник српскохрватској књижевної језика*, V, Нови Сад, Матица српска, 1973.

Милица Стојановић

РЕДУПЛИКАЦИЈА ГЛАГОЛЬНОГО ПРЕФИКСА *ПО-* В СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

В настоящей работе анализируются глаголы, в которых имеется контактная редупликация префикса *по-*. В работе выделено шесть групп глаголов. Самая большая численность глаголов, в которых *по*⁻¹ меняет вид основного глагола и вносит сему делимитативности, в то время как у *по*⁻² функция усиления этой дополнительной семы (*по-поверити*, *попоносити* и т. д.). Вторым типом являются те глаголы, в которых *по*⁻¹ выполняет роль чистой перфективации, а *по*⁻² вносит сему деминутивности: *попојесити*, *попојом(ј)есити* и т.д.. В состав третьей группы входят только два глагола (*попојорасити*, *попојосипарити*) и для них характеристично, что *по*⁻¹ меняет видовое значение основного глагола, а *по*⁻² вносит значение меры, т.е. определенную степень интенсивности, степень осуществления действия. В четвертую группу входят те глаголы, в которых происходит перфективация основного глагола с помощью *по*⁻¹, а *по*⁻² вносит сему итеративности, повторяющегося действия: *попојолагити* (се), *попојолегаити*, *попојолепаити*. В пятой группе *по*⁻² присоединяется к глаголу несовершенного вида и его функция изменение вида. В этом случае *по*⁻¹ модифицирует семантику основного глагола в направлении дистрибутивности. Шестую группу составляют глаголы, в которых замечаем случаи редудантного употребления префикса. Такое употребление может иметь *по*⁻¹, *по*⁻² или оба префикса. Мы можем прийти к выводу, что в большинстве случаев у повторного употребления префикса есть своя функция, но эти глаголы находятся на периферии языковой системы и на периферии поля делимитативности, деминутивности и итеративности, а также они принадлежат к сфере разговорного языка, они эмотивно окрашены и потому они являются средством экспрессии.

Ключевые слова: контактная редупликация префикса, префикс *по-*, делимитативные глаголы, плеонастическое употребление префикса.

Студије српског језика у иностранству

УДК 821.163.41.09+811.163.41](476)

МИКИТА В. СУПРУНЧУК
(Катедра за теоријску и словенску
лингвистику Белоруског државног
универзитета, Минск)*

Оригинални научни рад
Примљено 12. фебруара 2015. г.
Прихваћено 28. маја 2015. г.

ЉУДМИЛА В. ЛЕОНОВА
(Катедра за теоријску и словенску
лингвистику Белоруског државног
универзитета, Минск)

ПРЕГЛЕД ИЗУЧАВАЊА СРПСКОГ ЈЕЗИКА У БЕЛОРУСИЈИ

У раду је представљена историја проучавања српског језика у Белорусији, с освртом на развој филологије на високим школама. Српски језик се предавао на Белоруском државном универзитету у Минску од 20-их година XX века. Преглед доноси активности Катедре за теоријску и словенску лингвистику Универзитета у Минску као главног центра за предавање и проучавање српског језика у Белорусији. Посебна пажња посвећена је групи за српску филологију, установљеној 1997. године, сарадњи белоруских и српских филолога, раду професора и лектора.

Кључне речи: Катедра за теоријску и словенску лингвистику Белоруског државног универзитета, лекторат српског језика, славистика у Белорусији, србистика у Белорусији, српски језик.

Почетак белоруског високошколског образовања везан је за Универзитет у Вилњусу – Academia et Universitas Vlnensis Societatis Jesu, тј. Вилњуска академија и универзитет исусоваца. Прво основана 1570. године као колегијум, школа је 1579. добила статус академије

* ms@philology.by

(касније је имала назив Главна школа, па Универзитет). На почетку су је чинила два факултета: теолошки и филозофски. На другом су се проучавали логика, физика, метафизика, реторика, поетика, математика, географија, стари језици (иврит, грчки и латински) и нови језици. Филолошки предмети су, дакле, у белоруској високошколској настави били присутни од самог почетка.

Током неколико векова Универзитет у Вилњусу је био центар не само просвете и науке него и друштвеног живота. Многи студенти и професори учествовали су у ослободилачком антицарском устанку 1830–1831. године, а пошто је устанак угушен, цар Николај I је 1832. године затворио универзитет. Након пропасти устанка 1863–1864. године, из паланке Гори-Горки премештена је у Петроград и последња висока школа у Белорусији – земљораднички факултет. „После гушења устанака 1831. и 1867. године Белорусија је изгубила своју младу националну елиту, и крајем XIX века страном посматрачу могло се учинити да Белорусима неће бити суђено никад да се препороде“ (Запрудски 2007). Високо образовање Белоруси су стицали у Петрограду, Москви, Варшави, Кракову, Кијеву, Прагу и другим градовима.

Крајем XIX и почетком XX века друштвени кругови у различитим белоруским градовима више пута су истицали потребу да се отвори висока школа. Ипак, „за стару царску владу белоруска земља је била само северо-западна Русија, чије се становништво мало разликовало од становништва Великорусије, али ова разлика није била довољна још за то да се белоруски народ сматра неком посебном етнографском групом“ (Пичета [1928] 1991: 9). Руско Министарство просвете и Државна дума одбијали су све молбе и захтеве за оснивање факултета или универзитета. Политичари су страховали од ширења образовања и занемаривали реалне потребе белоруских земаља.

Након пада царевине, 1918. године, четири учитељска факултета добила су статус високошколских установа. То су били учитељски факултети у Витепску (основан 1910), Минску (основан 1914), Могилјову (основан 1913) и Смоленску (основан 1912).

Једна од првих одлука владе независне Белорусије, 25. фебруара 1919. године, била је везана за просвету – да се отвори Белоруски државни универзитет (у даљем тексту – БДУ). Међутим, због полске окупације одложило се његово отварање, али је 30. октобра 1921. године одржан свечани скуп у част почетка наставе. За првог ректора универзитета је био именован истакнути историчар-слависта професор В. Пичета¹.

¹ Владимир Иванович Пичета (1878–1947) дипломирао је на историјско-филолошком факултету Московског државног универзитета. Био је на

Отварању универзитета претходиле су бројне припреме, као што су разрада наставних планова, формирање наставног кадра, обезбеђење просторија и опреме. Колектив је морао да се бори се безброј тешкоћа. Не треба изгубити из вида чињеницу да су непосредно пре тога били окончани Први светски рат и грађански рат, а главни град, Минск, био је ослобођен само годину дана пре отварања универзитета – у јулу 1920. године (од фебруара 1918. до јануара 1919. окупирали су га немачки војници, а од августа 1919. до јула 1920. пољски). И поред таквих друштвено-историјских околности, ипак је 1. новембра 1921. године на три факултета БДУ – Радничком, Медицинском и Факултету друштвених наука – почела редовна настава за 1.390 студената. На свим факултетима школске 1921/1922. године радило је 14 редовних и ванредних професора, 49 лектора, 10 асистената и 5 лабораната. На Факултету друштвених наука отворена су четири одељења: педагошко, правно, економско и етнолошко-лингвистичко, на којем су студирали и белоруски филолози. Школске 1921/22. године на ово одељење уписало се 86 студената. Први декан био је проф. У. М. Игнатовскиј (1881–1931), министар просвете, аутор првих уџбеника из историје Белорусије².

Педагошки факултет БДУ прерастао је 1931. године у Виши педагошки универзитет (сада Белоруски државни педагошки универзитет „Максим Танк“), а Одељење књижевности и лингвистике трансформисано је у Факултет књижевности и језика нове високе школе. На БДУ се филологија вратила 1939: тада је отворен Филолошки факултет са два одељења: за белоруски језик и књижевност и за руски језик и књижевност. Изложба у част 20-годишњице овог универзитета била је отворена 21. јуна 1941. године, али је због трагичних дешавања била отказана: следећег дана фашистичка Немачка напала је Совјетски Савез и почео је Велики отаџбински рат. Настава на евакуисаном БДУ обновљена је октобра 1943. године. Предратни настав-

челу БДУ осам година (1921–1929) и значајно је допринео развоју не само универзитета него и високе школе и науке уопште у земљи. Објавио је око 500 радова из историје Белорусије, Бугарске, Пољске, Русије, Чехословачке и Југославије. Упркос својим великим заслугама, 1930. године научник је био без разлога оптужен за контрареволуционарну активност, ухапшен, а касније прогнан у Сибир, где се налазио до 1935. године. После изгнанства постепено се вратио научно-педагошкој делатности, али у Москви.

² Касније је Усевалад Макарович Игнатовскиј постао академик и први председник Академије наука Белорусије. Међутим, 1930. године био је у затвору као националиста, па је изгубио све дужности и функције у просветном и јавном животу и био подвргнут репресијама, те је извршио самоубиство.

но-научни и материјални капацитети БДУ углавном су ревитализовани око 1950. године.

Сада БДУ чине 17 факултета, где студира око 31.000 студената, међу којима је око 2.000 странаца. На 179 катедара запослено је 2.600 предавача, од којих је око 300 редовних и ванредних професора, а око 1.000 доцената. На Филолошком факултету БДУ данас има 17 катедара, на којима је запослено 20 редовних и ванредних професора и 120 кандидата наука, а уписано је преко 2.000 студената.

Претпоставља се да је систематско проучавање српског језика у Белорусији започело 1928. године. Тада је на БДУ предавао Ј. Волк-Леванович (1891–1943)³. Како каже у својим сећањима: „Пре ове године [?] предавао сам га с обзиром на историју белоруског језика, једино прошле године променио сам с обзиром на курс старословенског језика, елемената историје белоруског језика и дијалектологије уз претходно проучавање елемената опште лингвистике. А ове године морао сам да се прилагодим већ другом, јер је професор Н. Н. Дурново, који је државо курс из упоредне граматике словенских језика, желео да семинар буде помоћни за његов курс. Дакле, ове године бавили смо се: елементима опште лингвистике и старословенским језиком, а такође бугарским, српским, чешким и пољским језицима. На елементе опште лингвистике и старословенски језик је било потрошено наставно време првог семестра [...] а у другом семестру, сада, бавимо се словенским језицима. Пре тога је био проучен исти преглед (са читањем, записивањем и анализом одговарајућих текстова) – бугарског језика“ (цит. према Цихун 2012: 313–314).

Нови подстицај за предавање словенских језика дат је 1966. године, када је основана Катедра за општу и словенску лингвистику (од 1991. године Катедра за теоријску и словенску лингвистику). Те године за њеног управника у Минск је био позван доктор филолошких наука А. Е. Супрун⁴. Од овог доба почиње свестрано проучавање и

³ Јазеп (Иосиф Васиљевич) Волк-Леванович био је значајна особа у белорусистици. Стекао је темељно славистичко образовање на Петроградском универзитету, где је студирао код великана филологије Е. Карског, А. Шахматова, И. Бодуена де Куртенеа. Од 1924. до 1930. године предавао је на БДУ. Због политичких оптужби и хајке, научник је 1930. био принуђен да побегне у Саратов, а касније у Оренбург, где су га ипак пронашли полицијски органи. Био је ухапшен 1937. године и одведен у концентрациони логор, где је и погинуо.

⁴ Адам-Ростислав Јевгењевич Супрун био је истакнути лингвиста, слависта, организатор науке, доктор филолошких наука (1966), доктор педагошких наука (1982), редовни професор, заслужни научни радник Белоруси-

темељно предавање словенских језика у Белорусији. Катедра је, за готово пола века активности, постала прави центар за припрему висококвалификованих стручњака из области словенских језика. На Катедри су студирали студенти свих одељења факултета: белоруског, руског, словенског, касније – романско-германског и оријенталистике, а такође на десетине постдипломаца, докторанада и постдокторанада, укључујући и оне из иностранства. Катедра је објавила едицију уџбеника из словенских језика (бугарског, полапског, пољског, прасловенског, словенског, српског, старословенског и чешког). Широко су познати уџбеници *Увод у славистику* А. Е. Супруна (1989), *Ой-шійа линвісџика* (коауторство у редакцији А. Е. Супруна; ¹1983, ²1993–1995), *Теорија језика* (2004) и *Линвісџички задаци* (2006) Б. Нормана, *Соџјална линвісџика* (1994), *Семіоџика* (2004) Н. Мечковске, *Семанџичко-синџаксичко конџрасџирање словенских љаџола* (2004) А. Руденке (и др.), *Пољски језик* (више издања) А. Кожинове и др. Катедра редовно, сваке друге године, организује конференцију у част проф. А. Супруна и скуп полониста.

Српски језик од 1967. године почела је да предаје В. М. Лумбина. Вера Михајловна Лумбина рођена је 1921. године у Србији у породици руских избеглица Александре и Михаила⁵. Почетком 1950-их

је. На дужности управника Катедре за теоријску и словенску лингвистику био је преко три деценије – од 1966. до 1999. године. „Научно стваралаштво А. Е. Супруна одликује тематска разноврсност истраживања, која су била у једнакој мери темељна и имала високиме доприносе у погледу научних закључака. Од краја 1960. година успешно је радио истовремено у неколико грана, као што су компаративна словенска лингвистика, типолошко проучавање граматике и лексике словенских језика, психолингвистика и лингводидактика. У лингвистици 1960. године А. Е. Супрун је био између утемељивача и пропагатора иноваторских идеја и метода науке – стохастичког (вероватноћа) схватања језика, лингвистичког моделирања, квантитативног и експерименталног приступа. Под руководством А. Е. Супруна састављени су асоцијативни речници белоруског, киргиског, летонског и украјинског језика; био је покретач и руководиоца радова на састављању белоруског фреквенцијског речника“ (Мечковска 1999). Аутор је преко 600 научних радова, укључујући 40 књига и брошура. Био је ментор за израду преко 50 дисертација кандидата наука (PhD) и 8 доктора наука (хабилитација).

⁵ Михаил Лумбин је био директор сиротишта за дечаке у Рачи (Крагујевачкој). После Другог светског рата породица се преселила у Нови Сад. По завршетку гимназије Вера је уписала биолошки факултет у Београду. Била је принуђена да студије настави на Универзитету у Будимпешти. У Мађарску је побегла да избегне политичке репресије: прекид односа Југославије и Совјетског Савеза 1948. године трагично је утицао на судбину присталица Стаљина и његове политике у животу социјалистичких држава.

година Вера Лумбина се преселила у Совјетски Савез, а од 1963. живи у Минску. Од 1963. до краја 1980. година радила је у Одсеку за страну литературу библиотеке Академије наука Белорусије. Бавила се разменом књига: набављала, систематизовала, каталогизирала страна периодична издања, укључујући словенска. Године 1967. А. Е. Супрун запослио ју је као хонорарног лектора за српскохрватски језик (фактички као матерњег говорника). В. Лумбина је на факултету предавала до 1987. године само српскохрватски језик.

Према наставним плановима, српски (тада – српскохрватски) језик као изборни проучавали су студенти смера Белоруска филологија и Руска филологија једном недељно у току два семестра (такав курс постоји и до данас). После тога, заинтересовани студенти могли су да усавршавају своја знања на факултативном курсу. Управо у оквиру ових курсева с Југославијом и српским језиком упознали су се они који сада предају српски језик и књижевност – Људмила Леонина и Иван Чарота.

Уписивање студената на смер Словенски језици и књижевности почело је 1993. године. Тада је била отворена и Катедра за словенске књижевности, чији је управник био проф. др Иван Чарота, који предаје српску књижевност. У садашње време једном у три или четири године уписују се групе за бугарску, пољску, словачку, српску, украјинску и чешку филологију. До 2014. године основне студије (бакалауреат) трајале су 5 година, од 2014. трају 4 године.

У Белорусији је 2002. године дипломирала прва група филолога-србиста (11 студената). Друга група србиста је дипломирала 2006. године (13 студената), трећа 2010. године (17 студената), четврта 2014. године (5 студената). Сада српску филологију као главни предмет студира 16 студената.

Поред општеобразовних и општефилолошких дисциплина, студенти србистике проучавају специјалне курсеве као што су: савремени српски језик, историјска граматика српског језика, историја српског књижевног језика, теоријска граматика српског језика, стилистика српског језика, дијалектологија, увод у превођење, теорија и пракса превођења, контрастивна лингвистика, историја српске књижевности, историја словенских књижевности, историја Србије и др. На другој години обавезан је семинарски рад из науке о књижевности, на трећој из лингвистике, на четвртој дипломски рад на изабрану тему. На крају студија студенти полажу државне испите из српског језика, српске књижевности, белоруског (или руског) језика и белоруске (или руске) књижевности.

Поред српског као главног, неколико десетина студената од 2002. до 2012. године проучавали су српски као други страни језик у

оквиру скраћеног курса од пет семестара (4 двочаса недељно). И они су полагали државни испит из српског језика и добијали одговарајући сертификат.

У првим годинама постојања смера за српски језик и књижевност главни терет у држању предавања и вежби сносио је искусни педагог, виши лектор катедре за теоријску и словенску лингвистику Људмила Леонова. Студентима-србистима прве генерације (1997–2002) предавала је готове све дисциплине везане за српски језик. Од 2001. до 2007. године српски језик је држала кандидат филолошких наука Светлана Гољак⁶, а сада Људмила Леонова, Олга Марковцова и Микита Супрунчук.

Битну улогу у неговању србистике на БДУ одиграли су професори позвани из других земаља. На БДУ су редовно долазили лектори са универзитета из разних република бивше Југославије 70-их и 80-их година XX века. Посебно су се истакле високим квалитетом рада Споменка Брашић и Хелена Дугонић (Сарајево), Драгана Арсовски (Загреб), Гордана Драгин (Нови Сад).

Од 1997. године на снази је споразум о сарадњи БДУ и Универзитета у Београду. Настави српског језика допринели су лектори из матице Драгана Ратковић, Урош Латиновић и Маријана Папрић, који су у току једног или два семестра држали вежбе. У задњим годинама, нажалост, лектора из Србије нема, а то, наравно, отежава обуку студената-слависта, посебно изградњу њихових комуникативних вештина.

Велику помоћ у припреми србиста пружила је доктор филологије, сада професор на Универзитету у Бечу, Ана Кречмер. Она је више пута долазила у Минск, предавала дијалектологију, историјску граматику и историју српског књижевног језика. Истакнути руски србиста, доцент Московског државног универзитета „Ломоносов“ Владимир Гутков држао је изузетно садржајан курс из српске морфологије 2001. године.

Професор Универзитета у Београду, др Сања Ђоковић, држала је 2004. године вежбања из фонетике и акцентологије, а др Зорка Кашаић 2006. године предавања и интензивне вежбе из фонетике. Реферате на конференцијама и семинарима поднели су професори Предраг Пипер, Јелица Стојановић и Бранко Тошовић.

Од великог је значаја за проширивање знања и усавршавање језичке компетенције боравак студената на курсу српског језика и културе Међународног славистичког центра (МСЦ) на Филолошком фа-

⁶ Аутори се захваљују колегиници Светлани Гољак за допуну информација о предавању српског језика.

култету Универзитета у Београду. Сваке године, од 1975, са неколико пауза, један представник факултета (обично студент србистике) позива се на овај семинар. Пре распада Југославије семинари МСЦ-а одржавани су у различитим републикама. По завршетку наставе учесници добијају потврде, као и разне врсте научних и књижевних публикација на српском језику. Белоруски студенти су такође боравили на летњим школама у Ваљеву, Новом Саду и Тршићу.

Неколико пута организована је размена студената између две славистичке катедре: у току две-три недеље српски студенти су проучавали белоруску и руску филологију на БДУ, а белоруски – на Универзитету у Београду. Амбасада Југославије у Белорусији (амбасадор Н. Пејаковић) много је помогла да се организује први боравак студијске групе у Србији. Први студенти србистике уживали су посебну пажњу отправника послова Амбасаде Југославије С. Јарчевића, који је, поред осталог, омогућио добијање стипендија најбољим студентима у име српске дијаспоре у Минску.

Амбасада Белорусије у Београду (амбасадори В. Бриљов и В. Чушев) више пута су подржавали белоруско-српску академску сарадњу на свим нивоима. Захваљујући утицају амбасадора убрзано је потписивање споразума о сарадњи белоруских и српских универзитета, затим су на студијском бораваку у Србији били белоруски студенти, а олакшана је и размена професора и литературе.

На Катедри за словенску и теоријску лингвистику спроводе се, наравно, и научна истраживања, укључујући србистику. Дисертације кандидата наука одбранили су И. Позњак (1996), С. Гољак (2003), М. Супрунчук (2005), А. Сакович (2006), в. списак литературе. Мастер-радове су написале О. Чајковска *Пуристичке тенденције у словенским језицима* (2007), О. Марковцова *Реализација валентности српских глагола у јовору* (2011) и Н. Хацкевич *Семантички сценарији руских и српских префиксалних глагола једносмерног кретања* (2012) чији је ментор био М. Супрунчук. Раније, у Институту за лингвистику Академије наука Белорусије, дисертације кандидата наука одбранили су П. Сигеда (1966), С. Запрудскиј (1989) и И. Суховицкаја (1995).

Професори Катедре редовно подносе реферате на конференцијама, објављују радове у научним часописима и зборницима. Љ. Леонова такође је написала кратак уџбеник *Српскохрватски језик* (1988) и неколико приручника за наставу, а М. Супрунчук је објавио монографију *Српска суштинствена промена* (2012).

Од великог је значаја за допуњавање библиотеке БДУ и Националне библиотеке Белорусије и добротворна просветна делатност На-

родне библиотеке у Београду, која сваке године шаље у Минск српске књиге и часописе.

Уз подршку Амбасадора Србије у Белорусији В. Ковачевића, ректора БДУ С. Абламејке и декана Филолошког факултета БДУ И. Роуде отворен је 2014. године Кабинет за српску филологију. Он је технички опремљен и садржи речнике, приручнике, научну литературу, лепу књижевност и друге књиге о Балкану. Можемо се надати да ће овај кабинет допринети побољшању наставе српског језика и књижевности.

У настави на факултету примењују се бројни уџбеници, приручници и скрипта професора. На почетном нивоу користе се *Српски за сѣранце* Божа Ћорића (Ћорић 2005) и *Уџбеник српскохрватског језика* (Москва, 1986). За средњи ниво *Научимо српски. 2* (2007) и *Српски језик: приручник за њорне вежбе* (Сокаљ и др. 1996). Такође се редовно користе књиге (Арбузова–Дмитриев–Сокаљ 1965; Јокановић–Михајлов – Ломпар 2007; Леонова 1988; Попова 1986 и др.). Школске 2013/14. био је успешно примењен нови уџбеник (Трофимкина – Дракулић–Пријма 2012).

Поред БДУ, српски језик се у различито време као факултативни или додатни курс проучавао на Државном универзитету „Франциск Скарина“ у Гомељу (предавала је Светлана Бојкова) и Минском државном лингвистичком универзитету (предавале су Оксана Писецка и Александра Сакович). Од 1985. године до сада на Државном универзитету „Јанко Купала“ у Гродну српски језик држи Петар Новицкиј. Према наставном плану, проучавају га студенти белоруске и руске филологије (70 часова) и пољске филологије (108 часова). За заинтересоване у продубљивању знања одржава се факултативни курс (140 часова). Студенти Факултета физичке културе и Факултета уметности и дизајна проучавају српски језик као предмет „страни језик“.

Као нова појава, у задње време се понекад отвара упис на курс српског језика у приватним центрима за едукацију. Као факултативни, српски језик се проучавао од 1997. до 2003. године у гимназији бр. 14 у Минску.

Истовремено, могу се приметити и неки проблеми везани за предавање српског језика. Прво, треба истицати престиж филолошких и педагошких професија у друштву, што би помогло да се придобије талентована омладина на студијама, а и да се привуче и подстакне научни кадар. Друго, треба повећати размену студената и професора између белоруских и српских факултета. Било би добро да се пронађе могућност да лектори из Србије редовно држе наставу у Минску (и другим градовима). Треће, филолози Србије и Русије, на-

равно, припремили су низ драгоцених књига за проучавање српског језика, али би био добродошао савремени уџбеник, који би био написан за словенску средину и за наставу на факултету. Потребни су и приручници за аудитивну наставу, усмено и писмено превођење, приручници и збирке вежби из граматике и стилистике. Корисна би била и заједничка научна истраживања филолога БДУ, САНУ, универзитета у Београду и другим градовима.

Дакле, можемо да приметимо да се српски језик на Белоруском државном универзитету предаје на задовољавајућем методичком и научном нивоу. Постоји колектив квалификованих професора. Неки филолози који су дипломирали српски језик и књижевност раде у струци. Настава српског језика на БДУ, као и настава белоруског језика на Филолошком факултету у Београду, без сумње, доприноси успостављању и развоју белоруско-српских културних, економских и политичких веза, јачању славистике и пријатељства наших народа.

ЛИТЕРАТУРА

- Арбузова–Дмитриев–Сокаль 1965: И. В. Арбузова, П. А. Дмитриев, Н. И. Сокаль, *Сербохорватский язык*, Ленинград: Изд-во Ленигр. ун-та.
- Гољак 2003: С. В. Гољак, *Сербская и белорусская фразеология с зоокомпонентом (зависимости между свойствами фразеологизма и слова-компонента)*, автореф. дис... канд. филол. наук / науч. рук. Н. Б. Мечковская, Минск: БГУ.
- Запрудскиј 1989: С. Н. Запрудский, *Сербскохорватско-белорусские лексические соответствия*, автореф. дис. ... канд. филол. наук / науч. рук. Г. А. Цыхун, Минск: БГУ.
- Запрудскиј 2007: С. М. Запрудскі, *Грамадскае сцвярджэнне беларускай мовы і парушэнні правоў беларускамоўных людзей* [Электрон. дакумент]. Рэжым доступу: <http://www.jivebelarus.net/language/language-defeat-06.html>.
- Јокановић-Михајлов – Ломпар 2010: Ј. Јокановић-Михајлов, В. Ломпар, *Говоримо српски: уџбеник српског језика за сѣранце*, Београд: Међународни славистички центар.
- Лексико-семантическое поле времени в русском, белорусском, сербском и хорватских языках : тематич. словарь-минимум для студ. филол. фак.*, сост. Л. В. Леонова, Минск: БГУ, 1997.
- Лектјорске вежбе: приручник за српски као сѣрани*, у ред. Ј. Јокановић-Михајлов, Београд: Међународни славистички центар, 2010.

- Леонова 1988: Л. В. Леонова, *Сербскохорватский язык : учебное пособие для вечерней и заочной форм обучения филол. фак. ун-тов*, Минск: Университетское.
- Мечковская 2009: Н. Б. Мечковская, Адам Евгеньевич Супрун (1928–1999), *Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта*, Серыя 4, Філалогія. Журналістыка. Педагогіка, № 2, Мінск, 22.
- Naučimo srpski [2] = Let's Learn Serbian 2* / Milivoj Alanović ... [et al.], Novi Sad: Filozofski fakultet – Dnevnik, 2007.
- Пичета 1991: У. І. Пічэта, *Пытаньне аб вышэйшай школе на Беларусі ў мінулым* [1928], Мінск: Навука і тэхніка.
- Позняк 1996: И. Д. Позняк, *Соотношение лексического и грамматического компонентов в семантике слова (на материале лексико-семантической группы «жилище» в сербском и русском языках)*, автореф. дис... канд. филол. наук / науч. рук. Б. Ю. Норман, Минск: БГУ.
- Попова 1986: Т. П. Попова, *Сербскохорватский язык : [учеб. для вузов по спец. "Рус. яз. и лит."]*, Москва: Высш. шк.
- Сакович 2005: А. М. Сакович, *Синтаксис однофразовых текстов (на материале белорусских и сербских пословиц и поговорок)*, автореф. дис. ... канд. филол. наук / науч. рук. Н. Б. Мечковская, Минск: БГУ.
- Сигеда 1966: П. И. Сигеда, *Системы согласных фонем сербско-хорватских говоров*, автореф. дис. ... канд. филол. наук / науч. рук. Р. И. Аванесов, Минск: БГУ.
- Сокаль–Зайцева–Вукович 1996: Н. И. Сокаль, С. В. Зайцева, Б. Вукович, *Сербский язык: пособие по развитию речи*, СПб.: Изд-во С.-Петербург. ун-та.
- Супрунчук 2012: Н. В. Супрунчук, *Сербское субстантивное словоизменение*, Минск: БГУ. Доступно на: http://philology.by/serbian_inflexion.
- Суховицка 1995: И. М. Суховицкая, *Восточнославянско-южнославянские этнолингвистические параллели в сфере семейной обрядовой терминологии (на материале свадеб. обряда)*, автореф. дис. ... канд. филол. наук / Ин-т языкознания им. Я. Коласа, Минск: БГУ.
- Трофимкина – Дракулић–Пријма 2012: О. И. Трофимкина, Д. Дракулич–Пријма, *Сербский язык. Начальный курс*, 2-е изд., испр. и доп., Санкт-Петербург: КАРО.
- Ћорић 2005: В. Ćorić, *Srpski za strance = Serbian for Foreigners*, 9. izd. Beograd: Ćigoja štampa.
- Учебник сербохорватского языка*, В. Н. Зенчук, Е. Ёоканович-Михайлова, М. П. Киришова, М. Маркович, Москва: Изд-во МГУ, 1986.

Цыхун 2012: Г. А. Цыхун, Язэп Воўк-Левановіч і яго ўспаміны, у: *Цыхун Г. А. Беларусістыка, славістыка, арэальная лінгвістыка : выбраныя працы*, Мінск: РІВШ, 313–318.

Микита В. Супрунчук
Людмила В. Леонова

ОЧЕРК ИСТОРИИ ПРЕПОДАВАНИЯ СЕРБСКОГО ЯЗЫКА В БЕЛАРУСИ

Резюме

Представлена история изучения сербского языка в Беларуси с кратким обзором развития филологии в вузах. Сербский язык преподавался в Белорусском государственном университете (БГУ) в Минске с 1920-х гг. Сжато описана деятельность кафедры теоретического и славянского языкознания БГУ как ведущего центра преподавания и изучения сербского языка. Особое внимание уделено специальности „сербская филология“ (существует с 1997 г.), сотрудничеству белорусских и сербских филологов, работе отечественных и приглашенных зарубежных преподавателей.

Ключевые слова: кафедра теоретического и славянского языкознания Белорусского государственного университета, приглашенный преподаватель („лекторат“) сербского языка, сербистика в Беларуси, сербский язык, славистика в Беларуси.

Прикази

Толковен речник на македонскиот јазик

1. Овај је речник израђен у Институту за македонски јазик „Крсте Мисирков“ у Скопљу. Институт је и издавач Речника.

2. Речник има шест томова: том I, А–Ж, 2003, V–XXI, 1–637; том II, З–К, 2005, 7–675; том III, Л–О, 2006, 7–613; том IV, П, 2008, 7–680; том V, Р–С, 2011, 7–623; том VI, Т–Ш, 2014, 7–571. Речник је дескриптивни, једнојезички. По обиму и начину обраде грађе он спада у дескриптивне, описне речнике средњега обима. У њему је семантички идентификовано и лексикографски обрађено око, или нешто и преко, 100.000¹ речи савременог македонског стандардног језика.

3. Речник је коауторско дело. Израђен је у више лексикографских фаза и процедура. Учесници у изради следећи су: *руководилац пројекта* др Снежана Велковска, *главни редактор* др Кирил Конески, *редакција* др Снежана Велковска, др Кирил Конески, др Живко Цветковски.

*Обрађивачи*²: Елизабета Бандиловска-Ралповска (*воајер–враиџ, девиза–дели, дојка–душојадец; за–зайвореностџ (без љредлоја за), о–ојрубне; љра–љрексинокен; снима–созвучје; речи с иницијалним џ*), Бисерка Велковска (*зљо–зљавка, исљави–ишчија, речи са иницијалним ј; л–ли, речи са иницијалним љ*), Снежана Велковска (*бљуд–бљшљравосиџ, веќе–внушишљелно; из–извака, оро–ојруе; љлашљ–љневмонија, љодбиде–љодношка, љомаја–љомфриџ, љрисиџај–љрњар, љройишља–љросуши, љросиџ–љрошерија, љрошетиок–љриушља, љсала–љишљ; риба–’риум, свива–сисљовен, сиџо–сулфуресиџ, речи с иницијални у и ч, физио–форманиџ, скраћенице*), Снежана Веновска-Антевска (*љлајоли и речи мошљивисане љлајолима на иницијално а-; љојаболи–љомаја; разлежи се – ’рзнување, везници, речи с иницијалним ш, везници и речце у љошму II, III, IV, V, VI*), мр Симона Груевска-Маџоска (*речи са иницијалним љ; м–молчи*), Светлана Давкова-Ѓеоргиева (*љба–љушљи*), мр Олгица Додевска-Михајловска (*безалкохолен–блосиџур, речи с иницијалним s, и–идеојоклонсиџво; љ–љлашљец, љри–љризвук, љримес–љрисијанишљен; создава–сиџуарџеса, сум–счука; шље*

¹ I том, Вовед, IX.

² У свакоме је тому дат списак аутора. Овај је списак кумулативан и уређен према азбучном реду презимена.

и́райка–и́ушира), др Васил Дрвошанов (*бал–бежов*), мр Елена Јованова-Грујовска (*а–аноџација, враџа–вишмукува, даан–девети; кокс–криличе, куйа¹–кушет; ирекоброен–иресийне, иреџиосџави–ирџал*), Елка Јачева-Улчар (*џеоџафска имена*), Оливера Јовеска (*иџ–исавлија*), Максим Каранфиловски (*земја–злакен, крие–куџ, оџиџинаџ–орничка*), Кирил Конески (*речи са иницијалним н и њ; џоаџа–џод-*), Виолета Николовска (*џод (им.) – џодол; ф–физикален*), Снежана Петрова-Џамбазова (*ансамбл–аишиски, дожали–дојденка*), Фани Стефановска-Ристеска (*в–веџрушка, дисџиљина–доенче; ка–кокошче, олимџиски–оџиџеџачка; џонабаври–џоџиџолковнички, џризема–џримеок, џресири–џреџиосџавен; р–разлевање; џ–џеџираџ, форманџ–фуџкија, К. Џ.*), Еленка Стоевска-Денчова (*мома–муџиџуџија*), Лидија Тантуровска (*ба–баџиџи, делибаџа–дисхармоничносџ*), Катица Топлиска-Евроска (*в–(во-), во; заџвори–земичка, одџолемо–оџде; џро–џройис; с–свеџиџенсџво; речи с иницијалним х*), мр Гоце Цветановски (*оџрча–оџуџавање; џоџиџолн–џоџуџуџка*), др Живко Цветковски (*џредџози у џому II, III, IV, V, VI, скраџенице*).

4. Подаци о учешћу веома су важни; они сведоче о томе да је овај речник монографско дело сачињено од збира ауторских чланака, да су аутори одговорни за своја дела, с једне стране, и, с друге стране, подаци показују да омашке и грешке нису колективне, већ индивидуалне, баш као што су и успешна решења лична, индивидуална. Управо из ових разлога навели смо све ауторе и све њихове речничке чланке.

5. Садржај је првога тома следећи: Предговор V–VIII, Увод IX–XVIII, Скраћенице XIX–XXI, Речник. У Предговору је дат кратак историјат израде овога речника и прикупљања грађе за Речник. До 2000. године само је ексцерпирана грађа из уметничке литературе, из преводне литературе, из народних умотворина, из научне литературе, из публицистике, из новина, из уџбеника и других савремених дела. И у току израде Речника настављена је ексцерпција. Нажалост, списак извора грађе није дат (што је пожељно за овакве речнике), те изостаје могућност провере ширег контекста за дате примере у Речнику.

У Уводу се дефинише Речник као једнојезични описни, намењен говорницима македонског језика и онима који тај језик уче. У Речник је ушла лексика која се најчешће употребљава, пре свега она употребно и стилски немаркирана, али и она маркирана као разговорна, застарела, књишка, па и она дијалекатска која се шире употребљава, па она терминолошка, експресивна и др. Даље се говори о граматичкој и семантичкој обради појединих категорија речи.

6. У одељку Скраћенице наведено је 96 техничких скраћеница. Њима се дају информације о граматичкој категорији којој одредница припада (нпр., м. = именица мушкога рода, прил. = прилог), о томе да ли је реч нестандардна (нестанд.), покрајинска или дијалекатска (дијал.), да ли је необична, неуобичајена, о стилској маркираности речи (нпр., поет.

= поетско, разг. = разговорно), о термилошкој систему коме реч припада (нпр., руд. = рударство, хем. = хемија) и још о различитим стварима које маркирају употребну или стилску вредност лексеме.

7. Речник. Лексеме као носиоци речничких чланака давани су у основној правописно кодификованој форми. Њима су придружувани тзв. граматички и моцион деривати. Нпр., **богат**, богатиот *ѝрид.*, па онда на крају свих дефиниција иза знака // **богато** *ѝрил.*; **богат** и **богата** *мн.* богати *м./ж.* богаташ, богаташка, па после примера и знака // **богатски**, богатските *ѝрид.* (Узгред, иако су ове две лексеме хомографи, то у Речнику није обележено.) Па даље, нпр., **вистинит**, вистиниот *ѝрид.*, па иза знака // **вистинито** *ѝрил.* и опет иза знака // **вистинитост** *ж.*; **професор**, *мн.* професори, па // **професорка**, па // **професорски** *ѝрид.*; па даље, не-свршени су глаголи, као и њихове глаголске именице придружувани свршеним глаголима, нпр., уз **прочита**, прочитаат *св.* дато је **прочитува** и **прочитување**. Разуме се, поткрале су се и ретке омашке, што је у великим лексикографским делима, да тако кажемо, и дозвољено; тако, нпр., уз **решавач** није дато и **решавачки**; такође, уз **речник** није дато и **речниче**, али то није омашка – то је учињено из семантичких разлога; наиме, **речниче** није деминутив од свих семантичких реализација лексеме **речник**. Формирање оваквих малих граматичких и моционих деривационих гнезда има за циљ уштеду у обиму, с једне стране, и, с друге стране, евидентирање деривата код којих изостаје семантичка деривација. И то је, на неки начин, средње решење између пожељног речника устројеног по деривационим гнездима и уобичајеног, традиционалног лематизованог по азбучном реду.

Уз основну форму лексема одредница давани су и друге потребне форме; нпр., код неких именица (оних са непостојаним *a*, са финалним *-j* и др.) уз основну неодређену форму давана је и одређена форма (**ветар**, ветрот); код придева основни је облик у мушкоме роду неодређеног вида, а поред њега се обавезно уноси и одређени вид (**вкоравен**, вкоравениот), и да не набрајамо све категорије речи и потребне граматичке информације које се уз њих дају.

8. Иза одреднице, леме, очекивали бисмо податак о етимологији, разуме се, у случајевима где је то потребно. Међутим, тај податак изостаје. И то је штета. У предговору Речнику нема образложења за одлуку да се етимологија код туђица не уноси. Претпостављамо да је то учињено по угледу на тротомни *Речник на македонскиот јазик со срјскохрватски ѝолкувања*³.

9. Семантичка идентификација лексема дата је на традиционалан, уобичајен и добар начин. А то значи да је она дата у облику лексикографске дефиниције, код моносемантичних лексема, или у облику систе-

³ И *Речник на македонскиот народна ѝоезија* не бележи етимологију. Рекло би се да је изостајање података о етимологији својствено македонској лексикографској школи.

ма лексикографских дефиниција, код полисемантичних лексема. И фраземи су семантички идентификовани лексикографском дефиницијом. Примарне семантичке реализације примарних, неизведених лексема идентификоване су описном дефиницијом у којој је, по правилу, идентификована лексичко-семантичка група којој лексема припада, затим идентификован и описан именовани појам са својим за лексички систем битним карактеристикама. Нпр., основно значење лексеме **глава** идентификовано је као *дел од тџелотџо на човек или на животиџо во кој се наоѓа мозок*; делом *дел од тџелотџо* означена је лексичко семантичка група речи којој припадају **глава**, **рука**, **нога** и др.; делом *на човек или на животиџо* показано је да су заједно дате две симилисемичне реализације (глава човека и глава животиње); делом *во кој се наоѓа мозок* дата је битна карактеристика појма који се дефинише. Даље следе значења добијена метонимијом, као *ум*, *разум*, *џамеџ*, *мозок*, па она добијена синегдохом, као *џојединац*, *индивидџа*, *лице*, па она добијена метафором, као *голен дел на расџение*; *џлавица*. Полисемантичка структура лексеме **глава** дата је у десетак значења и тридесетак израза. После лексеме **глава** долазе њени деривати с иницијалним *џ*; њих преко двадесет. Секундарна значења, као и значења секундарних лексема, деривата идентификована су најчешће или синонимским низом или описном дефиницијом у којој се наводи реч од које је дериват постао. Нпр., **главешина** идентификовано је као *џоџавар*, *џавар*, *сџарешина*, *водач*, **глават** као *џџо има необично џолема џава*.

10. Да сведем. *Толковен речник на македонскиот јазик* користан је и добар речник. Разуме се, могао би бити и бољи, као што би и сваки речник могао бити и бољи. У речнику је презентирана лексика савременог стандардног језика. Квалитет је овога речника, и у научном и у стручном погледу, добар; лексикографско је умеће добро. У њему је одредница облички и граматички идентификована у складу са савременим лингвистичким знањима. Одредница је идентификована и у погледу стилске и употребне вредности. Посебну вредност представљају семантичке информације дате у облику лексикографске дефиниције односно система лексикографских дефиниција. А све ово је потврђено примерима из језика писаца лепе књижевности, публицистике, уџбеничке и научне литературе, из збирки речи, из различитих речника, енциклопедија и приручника, из дневних новина, уопште из свега где се реч може наћи.

И још нешто. Речник је за веома кратко време урађен. До 2000. године само се ексцерпирала грађа, 2003. изишао је први том, а 2014. шести. Значи, за 14 година цео је посао обављен. На томе честитам ауторском колективу.

Даринка С. Горџан Премк*
Филолошки факултетџ, Беоџрад

* daragp@yahoo.com

Јасна Влајић Поповић, *Речите речи: од земље до неба* *

Насловљена књига *Речите речи: од земље до неба* аутора Јасне Влајић Поповић обједињује различите текстове о пореклу неких речи српског језика, који су излазили током 2005–2011. године у часопису „Политикин забавник“. У почетку су то били текстови написани „по наруџбини“, а потом су кренули да се нижу и други. Како ауторка наглашава, одатле је потекла идеја о томе да се заокружи један скуп речи које означавају основне појмове из света око нас.

Текстови су писани научнопопуларним стилом, тако да се књига сврстава у домен популарне лингвистике. Самим тим, садржај је у исто време и популаран и поучан. Ауторка се држала тог принципа кроз читаву књигу, па је она намењена широј читалачкој публици – од старијих основношколаца, средњошколаца, преко студената филологије, па до љубитеља језика који кроз интересантне текстове могу сагледати основне принципе етимологије и на крају, лингвиста и језичких стручњака.

Књига је конципирана на следећи начин: Предговор (9–11), Увод (13–24), Речите речи (27–226), Појмовник (229–233), Литература (235–237) и Регистар (239–250).

У Предговору (9–11) ауторка нас обавештава од чега се ова књига састоји, док се у Уводном делу (13–24) информишемо о томе на који начин је настало ово штиво, коме је намењено и која му је сврха. Ауторка истиче значај етимологије као засебне гране науке о језику, а којој се готово нимало не посвећује пажња током школовања. Упознаје нас са основним начелима етимологије као научне дисциплине, изворима које користи и њеним задацима и циљевима.

Централни део књиге Речите речи (27–226) обухвата највећи део ове интересантне књиге. Тематски се може поделити на четири целине, а у оквиру сваке целине налази се по неколико чланака у којима се посредно и непосредно објашњава порекло речи које су у свакодневној употреби.

Прва тематска целина носи наслов Земља (26–107), и симболично уз речи: „Волим те, волим, од неба до земље ... па још ископано!“,

* Завод за уџбенике, Београд, 2013, 250 стр.

ауторка уводи у свет етимолошких знања, почев од веома старе и за нас врло значајне речи *земља*. Тако се ређају објашњења за појмове и синтагматске спојеве као што су *бела, жуџа, црвена, љава земља*, затим *земља* може бити и *љуџа* када је неплодна или *дивља*, када је реч о слоју испод оранице. Ауторка нас подсећа да често можемо и у *земљу ѝроџа-сџи*, односно, „посрамити се“ или *биџи ни на земљи ни на небу*, тј. „ни тамо ни амо“, па и *лебдеџи између неба и земље*, односно „бити неозбиљан“, чиме нам на веома духовит и занимљив начин појашњава и разна поређења, фразе, пословице и сл. Након овог чланка нижу се слични текстови са следећим насловима: Брдо, Авала, Поље, Море, Река, Дунав, Сава, Брод, Сидро, Пут, Село, Град, Београд, Улица.

Друга тематска целина обједињује појам Кућа (108–161) и све што је у вези са њом. Речи *кућа* и *дом* углавном иду у пару, обе су домаће речи и веома су старе. Међутим, из данашње перцепције говорника српског језика, *кућа* означава „зграду у којој неко живи, најчешће породично“, за разлику од *дома* под којим се подразумева „породично пребивалиште, породично гнездо, завичај“. Основни делови једне куће су *ѝрозо-ри, враџа, кров, зидови, џемељ, двориџије, баџиџа, врџи, бунар*, па ауторка свакој речи понаособ у оквиру ове целине поклања посебну пажњу. Тако сазнајемо да су ове речи домаћег порекла, док је именица *џемељ* страног и нема одговарајући домаћи синоним, наиме она је балкански грецизам, што значи да је то реч грчког порекла, позајмљена из грчког у све балканске језике. За разлику од ове, порекло речи *ѝрозор* није тешко прозрети, јер је оно прозирно као и прозор сам, саопштава нам ауторка. Даље, наставља она, именица *ѝрозор* је изведена од глагола прозрети и то у његовом изворном, конкретном значењу „погледати кроз нешто, продрети погледом“. Нарочита је и по томе што је нема код других словенских народа већ само код Срба и Хрвата. Интересантна је и именица *баџиџа* која нигде не иде без свог парњака истог значења, именице *врџи*. Осим ове две речи, у употреби су још и градина, ограда, долац, бостан, бостан, пеливој, перивој, које бележи још Вук С. Карацић у Српском рјечнику.

Трећа тематска целина оправдано носи назив Држава (163–199), јер то је једна озбиљна институција коју између осталих може да води и *цар* и *краљ*, која доноси и прописује *законе*, уводи *ѝорезе* и ствара *новац*. Наиме, именица *држава* је семантичка позајмљеница, односно то је страна реч која је у једном тренутку позајмила неко значење из другог језика. Она је веома стара, потиче још из прасловенског језика. С друге стране, именица *цар* потиче од антропонима, тј. од личног имена римског императора Гаја Јулија Цезара, истиче ауторка. Међу српским владарима ову титулу је први понео цар Душан 1346. године. Именица *цар*

има велику породицу речи, па тако имамо *царевати*, *царовати*, *царић*, *царевих*, *царевина*, *царство* и др.

И на крају, последња, четврта целина носи наслов Црква (201–226). *Е, баш си нашао у којој ћеш цркви да се помолити!* – овим изразом ауторка започиње последње поглавље у својој књизи, тумачећи његово значење да некоме ко се обрати са извесном молбом, захтевом или очекивањем некој институцији или неодговарајућој особи, неће бити удовољено. У српском језику нема још много израза са именицом црква: *не хћеши ни у цркву (с неким ићи)*, у значењу „не желети имати икаква посла с неким“, затим поређења *сиромас као црквени миш* или *чисти као црква*, што се доводи у везу са поимањем цркве као чисте. Уз *цркву* иде *иој* и данас распрострањенија реч *свештеник*. *Пој* је у народу старија реч, обавештава нас ауторка, а о томе сведоче многи народни називи места и предела, као што су *Појово поље*, *Појова лава*, *Појинац*, а као претеча савременог презимена *Појовић*, у XIV веку у Дечанским хрисовулама помиње се извесни Мирослав Поповић – што је значило „Мирослав, попов син“. И други термини везани за цркву предмет су ауторкине пажње. Речи *монах* и *калуђер* позајмили смо из грчког језика и у српском језику то су синоними, али именица *калуђер* има знатно већу породицу речи и израза који из њега потичу: *калуђерић*, *калуђерак*, *калуђерица*, *калуђерка*, *калуђерство*, презимена *Калуђеровић*, *Калуђерић*, као и назив места *Калуђерица* код Београда. Интересантна је именица *иоси* и њен пут од апстрактног и религијског појма до сфере конкретног и свакодневног живота. Уместо *држави иоси*, каже се и *иосиши*, *иосник* или *исиосник* је „онај ко пости“, а *иосна земља* је „слаба, неплодна земља“.

У Појмовнику (229–233) који се налази на крају књиге, објашњење су стручни термини коришћени у овој књизи и уз њих стоји кратка дефиниција, док су у Регистру (239–250) представљене основне, насловне речи детаљно протумачене, као и већи број других речи које се помињу уз њих или се на неки начин могу довести у везу са њима. Књига доноси и списак литературе у посебном делу под насловом Литература (235–237).

На основу свега реченог произлази закључак да пред нама стоји једна врло поучна, практична и едукативна књига, написана на духовит и забаван начин, чиме задовољава потребе и просечно образованог читаоца и језичког znalца. Етимологију као научну дисциплину ауторка нам приближава на један нов, модеран начин и са огромном стручношћу и умешношћу и познавањем материје и садржаја који чине ову књигу.

Верујемо да је књига до сада стекла своју читалачку публику међу читаоцима *Нашеј језика*, а нама је била намера да још једном подсетимо и укажемо на њен значај. Треба напоменути и то да она може наставни-

цима српског језика послужити као освежење при обради градива, а посебно при тумачењу речника српског језика и слојева страних речи у говору.

*Драгана Ј. Цвијовић**

Институт за српски језик САНУ, Београд

* dragana.cvijovic@isj.sanu.ac.rs

Марина Николић, *Каџејорија сџејена у српском језику:
сложена реченица**

У едицији *Монографије* Института за српски језик САНУ објављена је 2014. године студија Марине Николић *Каџејорија сџејена у српском језику: сложена реченица*, настала као измењено и допуњено издање докторске дисертације под називом *Каџејорија сџејена у сисџему сложених реченица савременој српској књижевној језика*, одбрањена јуна 2012. године.

У осам поглавља ове књиге обрађена је категорија степена у систему сложених реченица савременог српског језика: *Увод* (11–63), *Сложене реченице са значењем сџејена* (63–227), *Сџејен као љраџеће каџејоријално значење у сложеним реченицама* (227–245), *Значење сџејена и љарцелација* (245–251), *Фразеолоџизми као средсџво изражавања семантичке каџејорије сџејена* (251–265), *Закључци* (265–285), *Лиџе-раџура* (285–299) и *Извори* (299–302).

Уводним поглављем ауторка објашњава предмет, циљеве, метод и корпус свог истраживања. Категорији степена у систему сложених реченица савременог српског књижевног језика приступано је с циљем да се она подробно опише и објасни. Истраживање реченичних средстава за изражавање поменуте семантичке категорије смештено је у оквир функционално-семантичког приступа, а изведено, пре свега, помоћу методолошког апарата теорије семантичких локализација и теорије когнитивних метафора. Ауторка је настојала да грађа прикупљена за истраживање буде репрезентативна у својој функционалностилској обухватности. Степен је посматран као јединствена семантичка категорија, у чијем се језгру налази компаративност. Сложене реченице повезане значењем степена систематизоване су у независносложене и зависносложене и најпре је описиван центар категорије степена, дакле, реченице у којих је значење степена примарно и које користе посебна граматичка средства за изражавање семантике степена, а потом реченице уже или шире периферије посматране категорије. Треба поменути да се термин *сџејеновање* у раду користи за изражавање једнакости (еквативности) и неједнакости (диферентивности), а термин *љраџуелносџ* коришћен је као поткате-

* Монографије 21, Београд: Институт за српски језик САНУ, 303 стр.

горија степеновања за изражавање разлике (диферентивности) (в. стр. 23–24).

Друго поглавље (под насловом *Сложене реченице са значењем сйейена*) главни је део истраживања и обухвата анализу синтаксичког центра семантичке категорије степена – (зависно)сложених реченица с компаративним значењем и (напоредно)сложених реченица с градационим значењем. Ауторка је на основу формално-семантичких критеријума реченице поделила у две групе: на оне које изражавају једнакост (еквативност) и на оне које изражавају неједнакост (диферентивност). Показано је да се за изражавање еквативности у српском језику као формална средства користе нарочите конструкције: компаративне реченице (65–99), сложене реченице с консекутивном клаузом (99–110), експланативне еквативне реченице (110–117) и асиндетске еквативне реченице (117). Типично средство за изражавање еквативности представљају поредбене реченице, и то компаративне реченице у ужем смислу (експлициране везницима *као шййо* и *као да*), за које, између осталог, ауторка наводи да су честе у језику, присутне у свим функционалним стиливима и стилски немаркиране (осим када су у функцији стилске фигуре поређења) (268). Систем сложених реченица којима се изражава диферентивност показао се сложенијим у односу на систем сложених реченица за еквативност, те је и приступ захтевао разгранатију типологију. Реченице за диферентивност најпре су подељене на оне са значењем опште диферентивности (различит степен испољености неког својства без одређенијег степеновања тог својства) и на оне са значењем посебне диферентивности (различит степен испољености својства уз спецификацију те разлике). Даље, уочено је да реченице за изражавање опште диферентивности могу исказивати однос адверзативности (125–156) и компаративности (156–162), па су сходно томе и разврставане, док су реченице посебне диферентивности класификоване по томе реферишу ли о диферентивности, односно о јачини разлике у степену (слаба, јака или најјача) (163–192), супститутивности (192–203) или антирестриктивности (203–227). За све поткласе диферентивних реченица карактеристична је честа употреба интензификатора за појачавање значења степена, честа јукстапонираност и употреба у различитим функционалним стиливима. Ауторка је на крају закључила да „реченице са значењем степена, осим своје семантичке сродности и припадности истој семантичкој категорији (а могло би се рећи и истом функционално-семантичком пољу), имају и друга, формална и функционална заједничка обележја“ (280), за којима је и трагано у овој студији. Уз синтаксичко-семантички опис похвално је настојање ауторкино да пружи коментар о функционалностилској заступљености посматраних типова реченица и о њиховој стилској (не)обележености. На последњим странама монографије дат је графички приказ система сложених реченица са значењем степена у српском језику, из

кога читамо да су у језгру семантичке категорије степена компаративне реченице (сви подтипови), пропорционалне (еквативне и диферентивне) и градационе реченице, док су најдаље од центра посебни типови временских, намерних и последичних реченица, јер је у њима значење степена затамњено водећим значењем дате врсте реченица.

Степену као пратећем категоријалном значењу у семантичкој структури сложених реченица Марина Николић посветила је засебно поглавље. Издавањем и анализом реченица које илуструју ову појаву изналазе се нетипична средства за изражавање категорије степена, описује се, дакле, периферија посматране семантичке категорије. Ауторка је најпре издвојила саставне реченице са степеном као секундарним значењем¹ (227–238), а затим подтипове реченица са степеном као значењем које представља квантитативни оквир остваривања примарног значења: временске реченице са значењем непосредне постериорности (с везницама: *чим, њек шћо, само шћо, џаман шћо* и како), где је степен „квантитет (мера) временског растојања радње зависне клаузе у односу на управну“ (238), елиптичне последичне реченице (типа *да љукнеш од смеха, да не љоверујеш* итд.), са значењем степена „оцене онога о чему обавештава главни део сложене реченице“ (240), намерне реченице са степенованим циљем (изражене везничким изразима *само да* и *ујраво да* за појачавање циља или везничким изразом за ослабљивање циља *њек да*) (240–242). Истраживање на корпусу разноврсном у погледу функционалних стилова показало је да су реченице овог типа због своје експресивне функције карактеристичне, пре свега, за књижевноуметнички функционални стил. На крају поглавља истакнуто је да тема степена као пратећег значења у сложеним реченицама пружа још могућности за истраживање и да овај опис представља први корак на том путу.

У поглављу *Значење степенена и њарцелација* разматрају се реченице са значењем степена које се јављају у виду парцелисаних конструкција². Истраживање је показало да парцелација захвата како еквативне, тако и диферентивне реченице са значењем степена. Што се тиче стилске вредности ових конструкција и њихове функционалностилске припадности, ауторка закључује да се парцелати употребљавају у књижевноумет-

¹ О овој појави изнето је следеће схватање: „Само нагомилавање предикација, односно набрајања која су у саставним реченицама честа, јесу један вид степеновања, јер је проширивање броја предикација које су повезане неким заједничким реченичним чланом – субјектом, објектом или адвербијалом, облик степенованог истицања његовог функционалног потенцијала“ (228).

² „[...] парцелација је у писаном тексту графичко (интерпункцијско) осамостаљивање и аутономизовање одређених реченичних конституената, ради њиховог наглашавања, односно ради њихове експресивизације“ (246).

ничком функционалном стилу и због стилске маркираности нису карактеристични за научни и административни стил. Значајна је ауторкина усмереност на парцелисане градацијске конструкције, о којима није много говорено у нашој лингвистици.

У последњој целини монографије разматрано је како фразеологијски, означавајући степен у којем се нека особина испољава или интензитет остваривања неког процеса, служе као средства за изражавање категорије степена. Полазећи од поделе фразеологизама на поредбене и непоредбене, ауторка је, у складу са методама теорије семантичких локализација, издвајала фразеологизме са експлицираним апсолутивним локализатором градуелносног обележја и оне са експлицираним неапсолутивним локализатором градуелносног обележја да би на крају дала типологију фразеолошких реченичних образовања којима се означава степен. Извршена анализа сведочи о изразитој бројности и продуктивности фразеологизама са значењем степена у српском језику, такође и о разноврсности формалних средстава за изражавање таквих фразеологизама, а сама монографија овим својим делом представља допринос и српској фразеологији.

Монографија *Категорија степена у српском језику: сложена реченица* Марине Николић прилог је осветљавању семантичке категорије степена у српском језику, и шире – представља значајан допринос синтакси и семантици српског језика. Иако је посматрана значењска категорија заступљена и актуелна у иностраној литератури као предмет истраживања, у домаћој науци о језику до појаве ове студије категорији степена није приступано с циљем да се целовито обради једно њено проблемско поље. Категорија степена у систему сложених реченица савременог српског језика добила је своју монографску обраду, којом је, пре свега, показано да заједничко категоријално значење степена обједињава широк распон сложених реченица и да степеновање није одлика само градационих реченица, како је досад углавном посматрано, него и других типова реченица (напореднослжених и зависнослжених).

Значајем и актуелношћу теме, исцрпношћу њене обраде, обимним и разноврсним корпусом, коришћењем модерног методолошког апарата приказано дело представља позитивно стремљење у српској науци о језику, те подстицај за будућа истраживања значењске категорије степена, али и за она која ће, на пример, методе теорије семантичких локализација применити у друге сврхе.

Весна Н. Ђорђевић*
Институт за српски језик САНУ, Београд

* v.djordjevic84@gmail.com

Зборник радова са VI научног скупа младих филолога Србије *Савремена проучавања језика и књижевности VI/I**

Увид у актуелне тенденције и перспективе лингвистике и књижевности из визуре најмлађих научних посленика пружа двотомни зборник радова који су у оквиру лингвистичких и књижевних секција презентовани на VI научном скупу младих филолога Србије. Овај, сада већ традиционални, научни скуп одржан је 22. марта 2014. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, а на њему је реферате, са резултатима савремених истраживања језика и књижевности, поднело више од 160 младих филолога из Србије и других словенских и несловенских земаља.

Сви радови који су прошли рецензију еминентних научника публиковани су у двотомном зборнику, тематски диференцираном на области *Савремена проучавања језика* и *Савремена проучавања књижевности*.

У првој књизи зборника, чији приказ дајемо овом приликом, на немалих 514 страна сабрано је укупно 47 радова посвећених савременој лингвистичкој проблематици. Реферати су превасходно засновани на синхронном аспекту изучавања језичких појава, а тек неколико њих је базирано на дијахронијски усмереном научном истраживању. Уз то, у зборнику претежу србистички радови, али је и велики број реферата посвећених теоријским и практичним изучавањима страних језика. У оквиру ове друге скупине радова доминирају реферати засновани на компаративном и контрастивном приступу, али и они са методичко-дидактичком тематиком. Како истиче М. Ковачевић у краткој уводној речи на почетку зборника, у објављеним радовима репрезентована је већина системсколингвистичких и интердисциплинарно лингвистичких области, али је и примењен повећи број модерних методолошких лингвистичких приступа у анализи изабраних предмета истраживања.

* *Савремена проучавања језика и књижевности*. Година VI / књига 1. Зборника радова са VI научног скупа младих филолога Србије, одржаног 22. марта 2014. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 2015, 514 стр.

Зборник је на основу тематске оријентисаности радова подељен у шест целина: *Историјскојезичка истраживања и истраживања јисма* (5 радова), *Морфолошка и лексиколошка истраживања* (9 радова), *Анализа дискурса и прајмајичка истраживања* (8 радова), *Синтаксичка и стилстичка истраживања* (11 радова), *Применолилингвистичка истраживања* (10 радова) и *Језичка слика светла* (4 рада).

Прву тематску целину, *Историјскојезичка истраживања и истраживања јисма*, отвара рад Ж. Степановића „Поствербали са основом (-)бор- од континуаната псл. глагола *bъrati у српском језику“ (15–22), у којем аутор, применом компаративног метода, врши семантичку анализу поствербалних твореница са поменутиим вокализмом (-)бор-. Дијахронички приступ карактеристичан је и за рад Д. Ђурић „Славенизми у Србској грамматици Илије Захаријевића“ (23–31), у којем се лексички слој славенизама анализира са фонолошког и творбеног аспекта, као и за рад „Графија и правопис писама турског султана Мурата II Дубровнику“ (33–41) Т. Лутовац. Ову целину затварају два реферата посвећена истраживању писма – рад М. Божовића „Класификација идеограма у јапанском језику – методичке импликације“ (43–52) и рад Љ. Чобанове на бугарском језику „Графемиката като средство за кодиране на звуковата реч“ (53–58).

Под насловом *Морфолошка и лексиколошка истраживања* обједињено је девет реферата. Ова целина започиње радом Ј. Јосијевић „Глаголи са двојаким и вишеструким облицима простог прошлог времена и прошлог партиципа у савременом енглеском језику“ (61–71), у којем је анализирана употреба транзиционих глагола у корпусу савременог глобалног енглеског језика. Реферат Н. Живковић „Морфолошка анализа адаптације именичких англицизама у *Беснилу* Борисава Пекића“ (73–81) превасходно је базиран на творбеном аспекту адаптације позајмљеница, односно процесима трансморфемизације енглеских речи. Ј. Марић у раду „Лексичко поље сродства и проблеми у преводу“ (83–89) осветљава могуће проблеме приликом преводу сродничких термина са француског на српски језик и обрнуто. Наредна два реферата посвећена су фразеолошкој проблематици: „Библијски појмови у немачким и српским фразеологизмима“ (91–101) И. Анђелић и „Емоционални концепти изненађења, чуђења и збуњености у српској фразеологији“ (103–113) М. Драгић. У реферату С. Мијомановића „Когнитивна приступачност синестезије у српском језику“ (115–126), на основу асоцијативног истраживања, утврђује се приступачност јаке синестезијске метафоре српског језика или синестезијске метафоре у којима су и изворни и циљни домен у домену чула. Нова термилошка решења везана за међујезичку апроксимацију (односно међујезичку хомонимију) дата су у раду И. Фашко „Међујезичка апроксимација – термилошки проблеми и предлог класификације међујезичких апроксимата на подлози форме“ (127–135). У раду В. Миљковића „Префиксација и метафоричка појмовна интеграција на

примеру глаголског префикса *йре-* у савременом српском језику“ (137–151) примењује се један од актуелних когнитивнолингвистичких приступа – теорија појмовне интеграције. А. Тешћ у реферату „О методологији израде речника романизама из народних говора Црне Горе“ (153–161) даје предлог новог модела уобличавања одредница који може наћи своју примену у будућим етимолошким обрадама романизама.

Трећа целина у зборнику – *Анализа дискурса и прајмајичка истраживања* – доноси осам радова. Опис различитих приступа енглеским дискурсним конективима и посебна анализа конектива *but* представљени су у раду Т. Биберчић „Семантичко и прагматичко испитивање конектива *but* у енглеском језику“ (163–172). М. Спасовић у рад „*Verba dicendi* у француској штампи – семантичка анализа и напомене о еквивалентима у српским писаним медијима“ (173–183) са семантичког аспекта анализира глаголе који се у француској штампи користе за преношење информација и туђих речи. Приказ особености језика медицине на енглеском говорном подручју у поређењу са српским говорним подручјем, а на корпусу савремених часописа из области медицине и фармације, дат је у реферату М. Кочовић „Особености језика медицине у енглеском и у српском језику: називи за обољења, лекове и лековита средства – контрастивни приступ“ (185–193). Циљ рада Д. Вучковић „Анализа дискурса проспеката музеја са југа Француске“ (195–203) јесте утврђивање функција које имају глаголска времена и начини у поменутом дискурсу, као и функција слике, која је пратећи елемент сваког проспекта. У реферату Д. Синадиновић „Дискурс моћи у интеракцији лекара и пацијента“ (205–216) анализирају се различити аспекти поменуте институцијске комуникације, са посебним освртом на њену повезаност са дискурсом моћи. Б. Тулимировић и М. Петровић у раду „Форме обраћања у рекламним слоганима новинарског дискурса у Шпанији“ (217–226) утврђују језичка средства и типологију формула и форми обраћања потенцијалним потрошачима, као и социокултурне елементе који утичу на одабир језичких средстава приликом креирања рекламних слогана. Теоријске поставке критичке анализе дискурса присутне су и у раду Д. Василијевић „Употреба родно осетљивог језика у савременом српском филолошком дискурсу на примеру именица типа номина агентис“ (227–237), у којем се закључци о употреби родно осетљивог језика у науци изводе на основу корпуса од 16 радова објављених у релевантним научним часописима у току 2012. године. Истраживање понашања и анализа дискурса женских и мушких радника у једној студентској мензи представљени су у коауторском раду М. Тодоровића и А. Матић „Полови и језик у контексту радног места (студентска менза)“ (239–247).

Највећи број радова у зборнику окупљен је око четврте тематске целине под називом *Синтаксичка и стилстичка истраживања*. Ово поглавље започиње радовима који су базирани на компаративним и контрастивним проучавањима лингвистичких чињеница српског и францу-

ског језика. То су следећи реферати: И. Митић „Јака и слаба квантификација јединице *немало* у српском језику и њени еквиваленти у француском“ (249–259), М. Глишић „Систем будућих времена у француском и српском језику: контрастивна анализа основних будућих времена оба језика“ (261–272), М. Додиг „Неке релације између српског потенцијала и француског субјунктива“ (273–284), М. Милашиновић „Ефекат свршености француског имперфекта и српског несвршеног перфекта“ (285–295). Потом следи рад С. Тодоровића „Глаголски прилог прошли са значењем пропратне околности у савременом српском језику (на корпусу књижевноуметничког стила)“ (297–307), у којем се анализира употреба глаголског прилога прошлог у пропратно-околном значењу на основу морфолошко-синтаксичког и семантичког критеријума. Овај глаголски облик, али са аспекта компаративности српског и енглеског језика, предмет је рада А. Здравковић „Придевска употреба глаголског прилога садашњег у делима српских писаца средине 20. века и њихови еквиваленти у енглеском језику“ (309–314). Затим долазе два рада посвећена фразеолошким питањима. Стилска анализа фразеолошких јединица представљена је у раду С. Миловановић „Стилогеност фразеологизама у поезији Новице Тадића“ (315–323), док М. Стојиљковић у реферату „Лексичко-семантичке модификације фразеолошких јединица у шпанским новинама“ (325–336) утврђује механизме модификације фразеологизма у публицистичком дискурсу шпанског језика. Анализа стилистичких ефеката типова говора предмет је реферата Ј. Томић „Значај употребе типова говора у Андрићевој приповеци *Анкина времена*“ (337–344) и реферата Т. Божовић „Типови туђег говора у роману *Женски родослов* Љиљане Хабјановић Ђуровић“ (345–352). Стилистичким проучавањима припада и рад М. Мимовић „Лингвистичка анализа приповетке *Бишњолски бојаљи* Григорија Божовића“ (353–361), којим је затворена четврта тематска целина зборника.

У оквиру пете тематске групе радова, под називом *Примењенолингвистичка исцртавања*, публикувано је десет радова. Преглед система за израду метаграматика (ХМГ) дат је у раду Б. Ђорђевић „Употреба метаграматике за опис формалне граматике српског језика“ (363–370). О могућностима осавремењивања савремене наставе употребом различитих облика електронских технологија читамо у реферату М. Јовић и В. Стевановић „Примена блога у настави енглеског језика“ (371–381). Методичкој проблематици страног језика посвећени су и радови Т. Стојановић „Улога учбеника енглеског као страног језика у развијању метафоричке компетенције ученика“ (383–392) и М. Видосављевић „Улога књижевности у развоју интеркултуралне комуникативне компетенције у настави страних језика“ (393–400), као и реферат Е. Волкове „Филмови у проучавању руског језика“ (401–405). Корективни фидбек у настави страних језика тема је наредна два рада: М. Костић „Значај вршњачке корективне повратне информације за усвајање J2“ (407–417) и М. Вучко-

вић „Ставови ученика о облицима писаног фидбека“ (419–426). Реферат И. Георгијев „Крајњи домет у усвајању J2: приближавање компетенцији изворног говорника“ (427–435) бави се проблематиком крајњих домета и могућности достизања језичке компетенције налик компетенцији изворних говорника. Ово поглавље затварају два рада са тематиком шпанског као страног језика: Ј. Ковач „Одабир шпанског језика као изборног предмета на Филолошком факултету у Београду под утицајем језичких идеологија и ставова према шпанском језику“ (437–444) и реферат М. Ђуричић „Анализа грешака у настави шпанског као страног језика: употреба предлога *a*, *de* и *en* у писаним радовима матерњих говорника српског језика“ (445–455).

Последњу тематску целину у зборнику представљају радови обједињени називом *Језичка слика светла*. М. Шафер у раду „Неки митолошки и хришћански елементи у српској фразеологији“ (457–463) анализира фразеологизме са компонентама *бои* и *ђаво*, које представљају једне од основних појмова митологије и хришћанства. У раду М. Богдановић „Лингвокултуролошка слика *Европе* у савременом српском језику“ (465–477) на основу анализе три типа података – системских, анкетних и текстуалних – реконструише се језичка слика Европе у српском језику и српској култури. О проблему културног значења властитих имена у процесу превођења књижевног дела са једног језика на други говори се у раду М. Ецлер Паску „Властита имена као знакови културних значења у преводилачкој књижевној комуникацији (на примеру превода неких српских прозних дела на полски)“ (479–489). Ово поглавље, али и читав зборник, затвара реферат Б. Герун „Графит као говор зида“ (491–503), у којем ауторка о графитима расправља у складу са теоријским поставкама урбане етнолингвистике.

На самом крају зборника налази се сегмент под називом *Аутори* (505–513), који доноси кратке биографије аутора публикованих радова.

По бројности и релевантности обрађених тема, разноврсности метода примењених у лингвистичким истраживањима и богатој појмовно-теоријској апаратури радови публиковани у овом зборнику драгоцено су сведочанство о кретању и перспективама савремене лингвистичке мисли. Најмлађи посленици науке о језику су у својим рефератима показали способност зрелог и научно утемељеног промишљања језичких проблема и научној филолошкој јавности подарили један квалитетан и користан преглед актуелних тенденција на пољу – како србистике, тако и компаративистике и методике.

Маријана Р. Бојдановић
Институт за српски језик САНУ, Београд*

* marijana.bogdanovic@isj.sanu.ac.rs

Прилози

Одлуке Одбора за стандардизацију српског језика

ОДБОР ЗА СТАНДАРДИЗАЦИЈУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

Комисија за односе с јавношћу
и решавање неодложних питања
Ком. бр. 7 од 9. 5. 2014. године

НОВА СРПСКА ГРАМАТИКА С НАГЛАШЕНИМ НОРМАТИВНИМ ПРИСТУПОМ

Уводне напомене

За непуних петнаест година, под окриљем Одбора за стандардизацију српског језика, настали су језички приручници који представљају значајан помак у осавремењавању норме српског књижевног језика. Ти прилози су, истовремено, и део процеса стандардизације савременог српског језика. Захваљујући постојању Одбора за стандардизацију српског језика као најрепрезентативнијег тела трију академија, осам факултета с катедрама за српски језик и три старе културне и научне институције српскога народа (Матице српске, Српске књижевне задруге и Института за српски језик САНУ), израђен је *Правилник српскога језика* (1993, 1995, 2000, 2010). Само неколико година после оснивања Одбора за стандардизацију српског језика (1997), добили смо *Обраћени речник српскога језика* (2000), чији је аутор Мирослав Николић, члан Одбора. То је прва таква књига у српском језику и до сада најобимнија у целом словенском свету (преко 160.000 одредница и лема). Недуго затим, академик Иван Клајн, актуелни председник Одбора, објавио је две књиге из творбе речи у савременом српском језику, први део *Слајање и йрефиксација* (2002) и други део *Суфиксација и конверзија* (2003). Урађена је *Синтакса савременога српског језика, йросија реченица* (2005) у редакцији академика Милке Ивић. У 2007. години добили смо једнотомни речник српског књижевног језика, а 2010. године урађена је и *Фонологија српскога језика* аутора Драгољуба Петровића и Снежане Гудурић. На крају, 2013. г.,

појавила се *Нормативна граматика српског језика* (Матица српска), академикâ Предрага Пипера и Ивана Клајна. Сада нису нереална очекивања да ће то *целовито издање српске граматике с наглашеним нормативним приписујом* подстаћи процесе објављивања и других језичких приручника, пре свега *морфологије српског језика*.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

У српском језику више од пола века, после две обимне књиге *описне* и *нормативне граматике* српскохрватског језика академика Михаила Стевановића, није било великих граматика с наглашеним нормативним приступом. Српски књижевни језик је, већ почетком двадесетог века, достигао ниво развијеног полифункционалног језика, тако да се та норма, углавном преко језика узорних писаца, задржала и до средине прошлог века. У међувремену, појавио се један број историчких дела мањег обима. Дела поменута у уводној напомени представљају значајан допринос осавремењавању норме српског језика, а *Нормативна граматика српског језика*, која представља најновији чин тог процеса, има велики значај за српску лингвистику. У *Нормативној граматичкој* нема дискусије и дугих и широких расправа око различитих мишљења и ставова. На 582 странице дат је целокупан граматички систем српског језика, заснован на примерима из функционалистички разноврсног корпуса.

У овом делу описан је и нормиран граматички систем усклађен с актуелним стањем у српском књижевном језику. При томе се водило рачуна о томе да се полази од сазнања до којих је дошла наука о савременом српском језику, али и теоријских погледа на стандардни језик и ауторских виђења тих питања. Ова граматика има две нормативне и концепцијске одлике, што досад није било заступљено ни у српској ни у словенској граматичкој. С једне стране, у њој се исцрпно описују граматичке особине српског језика које аутори предлажу за књижевнोजезичку норму, при чему се следи нормативистичка традиција српског језика. С друге стране, многобројне посебно издвојене напомене указују на случајеве одступања од такве књижевнोजезичке норме и у облику *прејорука* указује се на нормативно исправне облике.

Нормативна граматика није писана да буде законик, правилник, којим би се ускратила неке слободне изборе. У њој се примењује широка скала оцена нормативне исправности појединих граматичких појава у савременом српском језику. Ту су обрађени, између осталих, и примери које у говорном језику неретко чујемо, а које није увек лако нормативно оквалификовати, попут употребе глагола *шребати*, затим објашњена је употреба предлога *за* у конструкцијама с инфинитивом (*за очекивајући је, кафа за њонећи*) и сл. Наведени и други слични примери одступања од система имали су понекад критичке коментаре у језичким поукама, али тих примера и критичких коментара није до сада било у граматикама,

јер се сматрало да они припадају *језичкој култури*, као једној практичној лингвистичкој дисциплини. У *Нормативној граматици* указује се и на погрешну, а распрострањену употребу акузатива ближег објекта уз неке непрелазне глаголе, као што су примери: *ѿао физику*, *држава ѿала математику* или тзв. квазипасив *Марка се критикује*.

У *Граматици* има много *напомена* које су у складу с актуелношћу самих језичких појава на које аутори скрећу пажњу. На основу тих напомена може се закључивати и о стању српске језичке културе, али и озбиљније него до сада размишљати о потреби *ефикасније* усаглашавања урађених језичких приручника, у којима има различитих решења када су у питању исте или сличне језичке појаве помињане у правопису, у речнику, у граматичким и стилистичким областима.

ОЦЕНЕ И ПРЕПОРУКЕ

Рецензенти *Нормативне граматике*, академици Јасмина Грковић Мејдор и Милорад Радовановић, високо су оценили приручник. По речима Ј. Г. Мејдор: „Ова вишеструко корисна књига одликује се равнотежом између прескриптивног и дескриптивног, што свакако није било нимало лак задатак, будући да српски (језички) стандард за собом има двовековну историју током које су поједини језички нивои били нужно изложени унутрашњим системским променама. Она истиче и то да ти процеси и даље теку, па наводи где се они уочавају данас у српском језику: „постакценатски квантитет, имперфекат, плусквамперфекат пасива, деklinација основних бројева, глагол *ѿребаѿи*, неодређени придевски вид [...] такође одређује се и према процесима који су последица настојања да се језик вештачки мења, као и у случају фемининатива новијег порекла [...] књига је и баланс између традиционалног и модерног у примени научне терминологије“. Академик Радовановић истиче да је „књига од капиталног значаја за српску лингвистику и српску културу, настајала (је) на основу темељног знања и великог труда, од аутора најкомпетентнијих. [...] А ми смо сви овим важним издањем добили експлицитну норму за понашање у једној од најважнијих области људског, друштвеног и културног живота – у овом случају за наше споразумевање (српским књижевним / стандардним) језиком у његовом говореном и писаном лику“.

Одбор за доделу Награде „Пвале Ивић“ (при Славистичком друштву Србије) одлучио је да то признање за 2013. годину додели књижи академикѿ Предрага Пипера и Ивана Клајна *Нормативна грамика српској језика*. Академик Слободан Реметић, председник Одбора, на свечаном проглашењу *Нормативне граматике* за дело које заслужује да добије ово високо признање, између осталог, рекао је: „То је данас допринос најважнијој литератури о савременом српском књижевном језику и

Нормативна грамаџика српског језика представља целовиту граматику српског језика с наглашеним нормативистичким приступом“.

Нацрт текста одлуке сачинили су Јован Вуксановић, секретар Одбора, Срето Танасић, потпредседник Одбора, чланови Ком. бр. 7, и Марина Николић, члан и секретар Ком. бр. 3. Одлука је усвојена на редовној, шеснаестој, годишњој седници Одбора за стандардизацију српског језика 25. 2. 2015. године.

ОДБОР ЗА СТАНДАРДИЗАЦИЈУ
СРПСКОГ ЈЕЗИКА

Комисија за односе с јавношћу
и решавање неодложних питања
Ком. бр. 7 од 12. 12. 2012. године

Поводом конструкције *за* + инфинитив у српском језику

ОДЛУКА

Упркос приметној учесталости конструкције *за* + инфинитив, с једне стране, те сложености њенога значења и тако проистеклим тешкоћама да се лако замени неким домаћим еквивалентним обликом или обрасцем, с друге, она се мора одредити неграматичном стога што у српском језику важи правило које предвиђа неспојивост предлога и неког глаголског облика. Стога би прихватање конструкције *за* + инфинитив као стандардне представљало нарушавање и мењање правила устројавања синтагми у српском језику, што би, имајући у виду конкретан инвентар једница и ограниченост њихове дистрибуције на претежно разговорни језик, било неоправдано, тим пре што је реч о само једном типу предлошке синтагме – уз предлог *за*.

Зато се не препоручује употреба конструкције *за* + инфинитив у добром српском књижевном језику.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

Премда се за дистрибуцију инфинитива у српском језику начелно може рећи да је, пред налетом балканизма у виду конструкције *га* + презент, релативно ограничена, како на нивоу саме језичке структуре, на плану морфосинтаксе и синтаксе (нпр. у говору Новог Сада забележено је да се у оквиру футура I среће у више од 80% случајева, док у модалним конструкцијама његова фреквенција опада на свега 24%), тако и територијално (југоисточни делови српског говорног подручја су инфинитив скоро сасвим изгубили), инфинитив се среће у нетипичном обрасцу за српски језик, у конструкцији са предлогом *за*, при чему се у говорној пракси не уочава тежња да буде замењен или да се барем употребљава у

алтернацији са еквивалентним конструкцијама или структурама усклађеним са стандарднојезичком нормом.

Конструкција *за* + инфинитив представља германизам, премда се не могу искључити ни утицаји других језика (нпр. италијанског), који се у оквиру именских синтагми јавља у атрибутској функцији, где се најчешће среће уз именице које значе храну или пиће (нпр. *бурек, јело, кафа, храна*, као у синтагми *кафа за њонеџи*), али у новије време, понекад са шаљивим призвукот, и уз неке друге именице (нпр. *ајоџека, дом, знање, инџернеџи, мога, музика, џријаџељ, сајџи*; као у синтагми *ајоџека за њонеџи*), или неке неодређене заменице (*иџиџа, неџиџо*; нпр. *неџиџо за јесџи*).

Осим тога, та конструкција се јавља и као део глаголске синтагме, и то у функцији допуне, најчешће уз глаголе *јесам* и *имаџи*, нпр. *То је за баџиџи*; *За очекиваџи је да...*; *То је за не џовероваџи*; *Имаџи ли довољно за јесџи?* и сл. Гледано из перспективе саставних елемената конструкције, осим предлога *за*, у том структурном обрасцу се најчешће појављују глаголи давања или говорења, нпр. *даџи, куйџи, џоклонџи, џонеџи, џродаџи, узетџи те реџи, учџи* али и *наџи, јесџи, џоџиџи, убиџи* и сл.

Ако погледамо одговарајуће конструкције у немачком језику, као највероватнијем језику даваоцу, у њему се могу издвојити два одговарајућа структурна типа: (а) инфинитивна конструкција (*zu* + Inf); и (б) конструкција с поимениченим инфинитивом (*zu* + Dat), што значи да је у последњем случају реч о предлошко-падежној конструкцији: (а) *Ich habe zu essen*; (б) *Kaffe zum Mitnehmen*; *Das ist nicht zum Aushalten*. Овај податак је веома важан, јер указује да је реч о структурном калку, при чему у процесу језичког трансфера бивају изгубљена или преиначена категоријалнограматичка обележја оних аутосемантичних лексичких јединица које улазе у састав конструкције. Основ проблема, дакле, у овом случају лежи у чињеници да се у немачком језику глаголска именица најчешће твори конверзијом од инфинитива, при чему добија облик средњег рода: *leben* (живети) : *das Leben* (живот). То, међутим, не значи да би адекватан еквивалент облику *кафа за њонеџи* требало да је *кафа за ношење*, утолико пре што бележимо и упитне реченице као *За овде или за њонеџи?*, што показује да је у претходноме примеру инфинитив употребљен, заправо, прилошки.

До немогућности једнообразне замене наменском конструкцијом *за* + акузатив долази отуд што се та инфинитивна конструкција не употребљава у искључиво наменском значењу. Штавише, у реконструкцији базичног значења најпре се, по правилу, мора реализовати модални глагол, *моџи* или *џребайџи*, а затим и одговарајући предикат, или предикати којима се упућује на специфичан облик употребе, функционисања или вредновања каквог појма, што често представља неекономично језичко решење: *кафа за њонеџи* = *КАФА КОЈА СЕ МОЖЕ ПОНЕТИ*; *џо је за баџиџи* = *ТО СЕ МОЖЕ БАЦИТИ*. Стога је јасно да је немогуће наћи са-

мо једну општеважећу замену за ту конструкцију, што се супротставља начелу језичке економије. Понекад се значење конструкције *за* + инфинитив може исказати на неколико начина, уп. *То је за бацити* и *ТО СЕ МОЖЕ БАЦИТИ*, или *ТО ЈЕ ЗА БАЦАЊЕ*; *То је за не ѿвероваи* и *ТО ЈЕ ДА НЕ ПОВЕРУЈЕШ*; *То је за не издржаи* = *ТО ЈЕ НЕИЗДРЖИВО*.

Поједини примери именских синтагми са инфинитивном конструкцијом лако би се могли заменити придевско-именичким синтагмама: *ајоѿека за ѿнеи* = *ПРЕНОСИВА АПОТЕКА*; *инишерней за ѿнеи* = *МОБИЛНИ ИНТЕРНЕТ* и сл.

Избор алтернативе конструкцији *за* + инфинитив може зависити од тога да ли је реч о језику маркетинга, или о друкчијим околностима изражавања одговарајућег значења. На пример, израз *кафа за ѿнеи* се толико уобичајио на многим местима где се кафа продаје да није реално очекивати да ће он бити замењен неким другим изразом, али купац увек има могућност да каже *Дајѿе ми једну кафу коју ћу ѿнеи* или *Дајѿе ми једну кафу да ѿнесем*.

Да закључимо. И без жеље и намере да за сваки појединачни случај понудимо мање или више успео супституент, треба нагласити да очекиване и предвидиве тешкоће при превођењу и прилагођавању страних граматичких образаца, или при преиначивању оних који су већ увржени, не треба да буду изговор за одступање од нормом предвиђених и у српском језику расположивих граматичких образаца. Како и сами горе наведени примери показују, у српском језику, барем за неке указане случајеве, могуће је наћи и по неколико одговарајућих супституената, што сведочи да се не може говорити о мањкавости система, већ пре о неодговарајућој примени системских правила. Стога, конструкцију *за* + инфинитив треба избегавати у добром српском књижевном језику иако се не може потпуно искључити њена повремена и лексички врло ограничена употреба, пре свега у колоквијалном изражавању или у језику рекламе, поготову када се тежи краткоћи и „онеобичавању“ израза и када је тешко таквим конструкцијама наћи кратку и тачну замену која је добро уклопљена у српски језички систем.

Нацрт одлуке саставио је Миливој Алановић, члан Комисије за синтаксу. Текст одлуке усвојен је на петнаестој годишњој седници Одбора за стандардизацију српског језика 12. 12. 2012. године.

УПУТСТВО ЗА ПРИПРЕМУ РУКОПИСА ЗА ШТАМПУ

1. Часопис *Наш језик* објављује оригиналне радове из области савременог српског књижевног језика и његове норме, научну критику, хронику и библиографију. Радови који су већ објављени или понуђени за објављивање у некој другој публикацији не могу бити прихваћени за објављивање у *Нашем језику*. Ако је рад био изложен на научном скупу у виду усменог саопштења (под истим или сличним насловом), податак о томе треба навести у посебној напомени, по правилу, при дну прве странице чланка.

2. Радови се објављују на српском језику, екавским или ијекавским књижевним изговором, ћирилицом. По договору са Уредништвом, рад може бити објављен на неком од светских језика (енглеском, руском, немачком или француском језику).

Рукопис треба да буде исправан у погледу правописа, граматике и стила. У *Нашем језику* за радове на српском језику примењује се *Правовис српскога језика* Митра Пешикана, Јована Јерковића и Мата Пижурице (Матица српска: Нови Сад, ¹2010). Поред правописних норми утврђених тим правописом, аутори треба да се у припреми рукописа за штампу придржавају и следећег:

- а) Наслови посебних публикација (монографија, зборника, часописа, речника и сл.) који се помињу у раду штампају се курзивом на језику и писму на којем је публикација која се цитира објављена, било да је реч о оригиналу или о преводу.
- б) Пожељно је цитирање према изворном тексту (оригиналу) и писму. Уколико се цитира преведени рад, треба у одговарајућој напомени навести библиографске податке о оригиналу.
- в) Страна имена пишу се транскрибовано (прилагођено српском језику) према правилима *Правовиса српскога језика*.
- г) У уметнутим библиографским скраћеницама (парентезама) презиме аутора наводи се ћирилицом и транскрибовано, ако је реч о страном аутору, на пример (Каролак 2004).
- д) Цитати из дела на страном језику, у зависности од функције коју имају, могу се наводити на изворном језику или у преводу, али је потребно доследно се придржавати једног од наведених начина цитирања. Уколико су наводи дати у изворном језику, аутор у фусноти може дати њихов превод.

3. Рукопис расправе или студије треба да има следеће елементе: а) име, средње слово, презиме, назив установе у којој је аутор запослен, б) наслов рада, в) апстракт, г) кључне речи, д) текст рада, ђ) литературу и изворе, е) резиме, ж) прилоге.

4. Име, средње слово и презиме аутора у студијама и чланцима штампају се изнад наслова уз леву маргину верзалом, а у приказима испод текста уз десну маргину курзивом. Назив и седиште установе у којој је аутор запослен наводи се у загради испод имена, средњег слова и презимена аутора. Називи сложених организација треба да одражавају хијерархију њихове структуре (нпр., Универзитет у Београду, Филолошки факултет, Катедра за српски језик са јужнословенским језицима). Ако је аутора више, мора се назначити из које установе потиче сваки од наведених аутора. Функција и звање аутора се не наводе. Службена адреса и/или електронска адреса аутора даје се у подбелешци, која је звездицом везана за презиме аутора. Назив и број пројекта, односно назив програма у оквиру кога је чланак настао, као и назив институције која је финансирала пројекат или програм наводи се у посебној подбелешци, која је двема звездицама везана за наслов рада. Код хронике, приказа и критике име аутора, афилијација и електронска адреса дају се после текста хронике, приказа или критике.

5. Наслов рада треба да што верније и концизније одражава садржај рада. У интересу је аутора да се користе речи прикладне за индексирање и претраживање. Ако таквих речи нема у наслову, пожељно је да се наслову дода поднаслов. Наслов (и поднаслов) штампају се на средишњој страници, верзалним словима.

6. Апстракт треба да се налази испод наслова рада, без ознаке *Апстракт*, и то тако да му је лева маргина увучена 1 cm у односу на основни текст (тј. једнако увучена као први пасус основног текста). Препоручује се да има од 100 до 250 речи (може бити и краћи, ако то одговара обиму и природи рада).

7. Кључне речи се наводе испод апстракта, са ознаком *Кључне речи*, и то тако да им је лева маргина уравниана с левом маргином сажетка. У складу са природом и обимом рада може се навести до 10 кључних речи и израза.

8. Библиографска парентеза, као уметнута скраћеница у тексту која упућује на потпуни библиографски податак о делу које се цитира, наведен на крају рада, састоји се од отворене заграде, презимена аутора, године објављивања рада који се цитира, те ознаке странице с које је цитат преузет и затворене заграде. Уколико је реч о поновљеном издању, редни број издања наводи се у експоненту испред године у списку литературе, на пример:

(Ивић 1986: 128) за Ивић ²1986: Павле Ивић,
библиограф- *Српски народ и његов*
ску јединицу: *језик*, Београд: Српска
књижевна задруга.

Ако се цитира више суседних страница истог рада, дају се цифре које се односе на прву и последњу страницу која се цитира, а између њих ставља се црта, на пример:

(Ивић 1986: 128–130) за Ивић ²1986: Павле Ивић,
библиограф- *Српски народ и његов*
ску јединицу: *језик*, Београд: Српска
књижевна задруга.

Ако се цитира више несуседних страница истог рада, цифре које се односе на странице у цитираном раду одвајају се запетом, на пример:

(Ивић 1986: 128, 130) за Ивић ²1986: Павле Ивић,
библиограф- *Српски народ и његов*
ску јединицу: *језик*, Београд: Српска
књижевна задруга.

Уколико је реч о страном аутору, презиме треба транскрибовати на језик на коме је написан основни текст рада, на пример Џ. Марфи за James J. Murphy, у тексту рада и парентезама, а изворни облик и писмо наводи се у списку литературе, на пример:

(Марфи 1974: 95) за Марфи 1974: James J. Murphy,
библиограф- *Rhetoric in the Middle*
ску јединицу: *Ages: A History of Rhe-*
torical Theory from Saint
Augustine to the Re-
naissance, Berkeley:
University of California
Press.

Када се у раду помиње више студија које је један аутор публиковао исте године, у парентези и текстуалној библиографској напмени потребно је одговарајућим азбучним словом прецизирати о којој се библиографској одредници из коначног списка литературе ради, на пример (Грицкат 1957а: 12; Грицкат 1957б: 16). Уколико више аутора носи исто презиме, потребно је навести и иницијал имена или разликовни сегмент, на пример, Ивић М. 1992; Ивић П. 1957 (за Милка Ивић, Павле Ивић) или Поповић Љуб. 1996; Поповић Људ. 2006 (за Љубомир Поповић, Људмила Поповић) и сл.

Уколико библиографски извор има више аутора, у уметнутој библиографској напмени наводи се презиме првог аутора, док се презимена осталих аутора замењују скраћеницом *и др.*:

(Ивић и др. 2007)	за библиограф- ску јединицу	Ивић и др. ⁴ 2007: Павле Ивић, Иван Клајн, Митар Пешикан, Бранислав Брборић, <i>Српски језички њриручник</i> , Београд: Београдска књига.
-------------------	-----------------------------------	---

Уколико библиографски извор има два аутора, у парентези користи се црта између њихових презимена, на пример:

(Пипер–Клајн 2014)	за библиограф- ску јединицу	Пипер–Клајн ² 2014: Предраг Пипер, Иван Клајн, <i>Нормативна јрамајика српској језика</i> , Нови Сад: Матица српска.
--------------------	-----------------------------------	--

Уколико библиографски извор има два или више издавача, са различитим местима издања, између њих користи се црта, на пример:

(Клајн 2003)	за библиограф- ску јединицу	Клајн 2003: Иван Клајн, <i>Творба речи у савременом српском језику</i> , 2, <i>Суфиксација и конверзија</i> , Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Матица српска.
--------------	-----------------------------------	---

Ако је из контекста јасно који је аутор цитиран или парафразиран, у текстуалној библиографској напмени није потребно наводити презиме аутора, на пример:

Према Марфијевом истраживању (1974: 207), први сачувани трактат из те области сачио је бенедиктинац Алберик из Монте Касина у другој половини XI века.

Ако се у парентези упућује на радове двају или више аутора, податке о сваком следећем раду треба одвојити тачком и запетом, на пример (Белић 1958; Стевановић 1968).

9. Подбелешке (подножне напомене, фусноте), обележене арапским цифрама (иза правописног знака, без тачке или заграде) дају се при дну странице у којој се налази део текста на који се подбелешка односи. Мо-

гу садржати мање важне детаље, допунска објашњења и сл. Подбелешке се не користе за навођење библиографских извора цитата или парафраза датих у основном тексту, будући да за то служе библиографске парентезе, које – будући повезане с пописом литературе и извора датих на крају рада – олакшавају праћење цитираности у научним часописима.

10. Прилози којима је илустровано научно излагање (табеларни и графички прикази, факсимили, слике и сл.) обележавају се римским цифрама, прилажу се на крају текста рукописа, а њихово место у тексту се означава одговарајућом цифром.

11. Цитирана литература даје се у засебном одељку насловљеном Литература и написаном верзалом. У том одељку разрешавају се библиографске парентезе скраћено наведене у тексту. Библиографске јединице (референце) наводе се по азбучном или абecedном реду презимена првог или јединог аутора како је оно наведено у парентези у тексту. Ако опис библиографске јединице обухвата неколико редова, сви редови осим првог увучени су удесно за два словна места (висећи параграф (Paragraph у менију Format, опција Hanging, увлачење 0,32).

Свака библиографска јединица представља засебан пасус који је организован на различите начине у зависности од врсте цитираног извора.

Монографска публикација:

Име и презиме аутора, име и презиме другог/других аутора (ако је реч о коауторству), *Наслов књиџе, њодаџак о броју њома*, податак о имену преводиоца, приређивача, или некој другој врсти ауторства, место издавања: издавач.

Пример:

Белић²1958: Александар Белић, *О језичкој њприроди и језичком развиџку: линџисџичка исџџџивања, I*, Београд: Нолит.

Милетић 2001: Светозар Милетић, *О срџском џџџању*, избор и предговор Чедомир Попов, Нови Сад: Градска библиотека.

Фототипско издање:

Име и презиме аутора, *Наслов књиџе*, место првог издања, година првог издања; место поновљеног, фототипског издања: издавач, година репринт издања.

Пример:

Соларић 1810/2003: Павле Соларић, *Поминак књиџески*, Венеџија, 1810; Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић“, 2003.

Секундарно ауторство:

У *Нашем језику* зборници научних радова се описују према имену уредника или приређивача.

Име и презиме уредника (или приређивача), *Наслов дела*, место издавања: издавач.

Пример:

Радовановић 1996: Милорад Радовановић (ур.), *Српски језик на крају века*, Београд: Институт за српски језик САНУ, Службени гласник.

Рукопис:

Име и презиме, *Наслов рукописа* (ако постоји или ако је у науци добио општеприхваћено име), место настанка: институција у којој се налази, сигнатура, година настанка.

Пример:

Јован Николић, *Песмарица*, Темишвар: Архив САНУ, Београд, сигн. 8552/264/5, 1780–1783.

Рукописи се цитирају према фолијацији (нпр. 2а–3б), а не према пагинацији, изузев у случајевима кад је рукопис пагиниран.

Прилог у серијској публикацији:

Прилог у часопису:

Име и презиме аутора, Наслов текста у публикацији, *Наслов часописа* број свеске или тома (година, или потпун датум), место, стране на којима се текст налази.

Пример:

Грицкат 1957–1958: Ирена Грицкат, О неким видским особеностима српскохрватског глагола, *Јужнословенски филолоџ* XXII, Београд, 65–130.

Прилог у новинама:

Име и презиме аутора, Наслов текста, *Наслов новина* датум, број страна.

Пример:

Кљакић 2004: Слободан Кљакић, Черчилов рат звезда против Хитлера, *Политика* 21. 12. 2004, 5.

За публикације доступне онлајн наводи се иза свих података интернет адреса и датум презимања.

12. Извори се дају под насловом Извори (верзалом) у засебном одељку после одељка Литература на истим принципима библиографског описа који се примењује у одељку Литература.

13. Резиме не би требало да прелази 10% дужине текста, треба да буде на једном од светских језика (енглеском, руском, немачком или француском). Уколико аутор није у могућности да обезбеди коректан превод, треба да напише резиме на језику на коме је написан и рад, а уредништво *Нашеї језика* ће обезбедити превод. Уколико је рад написан на страном језику, резиме мора бити написан и на српском језику. После резиме треба на језику резимеа навести кључне речи за дати рад.

14. Текст рада за *Наш језик* пише се електронски на страници А4 формата (21 x 29,5 cm), с маргинама од 2,5 cm, увлачењем новог пасуса 1,5 cm, и размаком међу редовима 1,5. Текст треба писати у фонту *Times New Roman*, словима величине 12 pt, а апстракт, кључне речи, резиме, цитирану литературу и изворе и фусноте словима величине 10 pt. Уколико аутор користи специјалне фонтове, неопходно је да их приложи. Рад не треба да прелази дужину од једног ауторског табака, односно од 30.000 словних места (с проредима).

Штампане рукописе треба слати на адресу: Уређивачки одбор *Нашеї језика*, Институт за српски језик САНУ, Кнез-Михаилова 36, 11000 Београд. Поред штампане верзије рукописа, треба послати и електронску верзију рукописа, идентичну штампаној, у Word формату на компакт диску или на електронску адресу isj@isj.sanu.ac.rs или odrednica@gmail.com с назнаком да се ради о рукопису за *Наш језик*. Штампана верзија рукописа може бити замењена електронском верзијом у PDF формату.

Уређивачки одбор *Нашеї језика*

